

МИЛИЦА ПЕТРУШЕВСКА БРАТИЦА КОТЕВСКА
АГИМ МОРИНА

МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

ЗА УЧЕНИЦИТЕ ОД ДРУГИТЕ ЗАЕДНИЦИ ВО
РЕФОРМИРАНОТО ГИМНАЗИСКО ОБРАЗОВАНИЕ
ЗА IV ГОДИНА

СКОПЈЕ, 2004

Издавач „**МАКЕДОНСКА ИСКРА**“ – Скопје

Едиција: *УЧЕБНИЦИ*

МИЛИЦА ПЕТРУШЕВСКА БРАТИЦА КОТЕВСКА

АГИМ МОРИНА

МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

**ЗА УЧЕНИЦИТЕ ОД ДРУГИТЕ ЗАЕДНИЦИ
ВО РЕФОРМИРАНОТО ГИМНАЗИСКО ОБРАЗОВАНИЕ
ЗА IV ГОДИНА**

РЕЦЕНЗЕНТИ:

***Д-р Вера Стојчевска – Антиќ**, професор на
Филолошки факултет – Скопје*

***Славица Наумовска**, професор во гимназијата
„Кирил Пејчиновиќ“ – Тетово*

***Танка Орачева**, наставник во ОУ „Братство – Единство“ – Струга*

Со решение на Министерството за образование и наука бр.
11-4092/1 од 29.07.2004 година, учебникот по Македонски јазик
за учениците од другите заедници во реформираното гимназиско
образование за IV година се одобрува за употреба.

ВОВЕД

Учебникот по македонски јазик и литература за IV година реформирано гимназиско образование за учениците од другите заедници е изработен според Наставниот план и програма дадени од Министерството за образование и наука на Република Македонија.

Имајќи ја предвид комплексноста на предметот учебникот е поделен на два дела **Јазик** и **Литература**.

Наставното подрачје **Јазик** ги содржи следните содржини: стилистика, дијалектологија, лексикографија, фразеологија и ономастика.

Во наставното подрачје **Литература** застапени се видови и жанрови во современата литература, современи македонски романиери, драмски автори, современи лирски поети чии дела оставија траен белег во поновата македонска литература.

За да го задржиме Вашето внимание се потрудивме содржините да ги приспособиме за Вас каде што ќе можете сами да размислувате, резо-

нирате и донесувате сопствени заклучоци. По секоја обработена тема можете да си го проверите своето знаење и да го запаметите она што е најсуштествено за таа содржина. Вашиот начин на работа ќе Ви помогне да дојдат до израз Вашите креативни способности, односно да дадете свои видувања од областа на литературата и јазикот.

Информациите се оптимално дозирани и се во корелација со возраста и способностите на учениците. Учебникот овозможува ефикасно напредување на веќе стекнатите знаења и придонесува за индивидуално и креативно усовршување на ученикот.

Авторите

ЯЗЫК

- СТИЛИСТИКА
- ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈА
- ЛЕКСИКОГРАФИЈА
- ФРАЗЕОЛОГИЈА
- ОНОМАСТИКА

СТИЛИСТИКА

Стилистиката е наука за стилот, односно за доброто и правилно пишување, која пропишува правила што се специфични за секој јазик зависно од неговите особености, но и правила што важат за сите јазици. Едно од тие правила, на пример, е она што сугерира избегнување на непотребните туѓи зборови и нивна замена со соодветни зборови од стандардниот јазик.

Под терминот **стил** подразбираме начин на изразување на мислите, чувствата и впечатоците. Стилист е оној кој го познава литературниот стил, оној кој се труди убаво да се изразува.

И покрај тоа што постојат стилови во различните уметности (во архитектурата, во музиката, во ликовната уметност, во секојдневниот живот изразен преку модата, однесувањето и сл.), сепак, кога зборуваме за стил, обично мислиме за стил во уметничката литература, мислиме на особеностите на јазикот и на начинот на кој еден писател твори, во потесна смисла, како и на начинот на кој се изразува секој човек, во поширока смисла.

Секој писател своите мисли и чувства и своите впечатоци ги искажува на различен начин и со различни зборови од сите други. Дури и кога би употребувале исти или слични зборови во своите дела, ќе постојат разлики во изразувањето, зашто на тие зборови секој од нив им дава поинакво значење, ги употребува на различно место во составот на реченицата, на своите реченици им дава друг тек, а тоа зборува дека секој од писателите има свој, посебен начин на изразување, односно свој посебен стил.

Секој што сака да негува добар стил, треба да ги почитува следниве три основни правила кои ги пропишува стилистиката: *јасност*, односно разбирливост на изразот, *вистинитост* и *убавина*.

Има два вида стилистика: **литературна** и **лингвостилистика** во чии рамки спаѓа и **функционалната стилистика** од која се изделуваат и неколку функционални стилови.

Провери ги своите знаења:

- Што е стилистика?
 - Што подразбираме под терминот стил?
 - По што се разликува стилот во уметничката литература од стиловите во другите уметности?
 - Кои се трите основни правила за негување на добар стил?
 - Колку вида стилистика има?
-

Задача:

● Потруди се да ги откриеш поважните особености на стилот на македонскиот писател Ѓорѓи Абаџиев преку следниов извадок од неговиот роман **Арамиско гнездо**:

Доцна есен. Влакнестите облаци виснат над небото. Над полето трепери пајажината на синкавата зрачевина. Ветрот ги собира сувите лисја во длпките и лудо ги истерува надолу низ брдата. Над облаците ќе заструи некаква полусветлина. Планините жедно ќе ја исцицаат, ќе засјаат за малку време и пак ќе помодрат. Молчаливи се дрвјата сред купиштата мртви лисја. Во болна тишина тагува гората. И својата тага му ја исповедува на ветрот што ги крцка голите гранки. Тага што иде од малакса-ност и старост, од недостигнатиот сон за птичји пој, ведро небо и пролетна зелена руба. Огромна, помрачена и тешка, планината бдее над немирниот хаос на сенките долу во рамнината, потпирајќи ги облачните маси на своите широки плеќи...

ВИДОВИ СТИЛОВИ

Изразните средства на јазикот ни овозможуваат да општиме со другите луѓе при што ги искажуваме своите мисли и чувства, своите желби и потреби. Тоа општење со другите најчесто го подредуваме на ситуацијата во која се наоѓаме или на целта што сакаме да ја оствариме. При општењето со другите, се разбира, секој користи свој посебен стил на изразување.

Од повеќето видови стилови што ги користиме во нашето секојдневие ги изделуваме следниве пет вида:

- научен стил,
- административен стил,
- публицистички стил,
- уметничко–литературен стил и
- разговорен стил.

Секој од овие стилови има свои посебни карактеристики по кои ги разликуваме еден од друг, но меѓу одделните видови стилови не постои некоја строга граница, така што често се случува нивно помешување.

Научен стил

Научниот стил се одликува со изедначеност на зборовите и изразите и со прецизност и јасност на мислите. За научниот стил туѓи и сосема непотребни се стилската оригиналност и употребата на стилски изразни средства. На овој стил се напишани делата од областа на науката. Во тие дела не е допуштена нејасност и двосмисленост на зборовите и изразите.

Авторите на научните дела не се ни обидуваат, а ако се обидат тоа го прават само во исклучителни случаи, да создаваат уметнички слики, туку нивната основна цел е правилно и целосно да ги формулираат поимите, заклучоците, судовите, како и правилно и прецизно да ги предадат фактите од областа на науката, па токму поради тоа основни карактеристики на научниот стил се јасноста и логичноста.

Зависно од тоа дали научниот стил покрива област од науката или од образованието и просветувањето, се разликуваат три вида потстилови на научниот стил: **строго научен, научно–популарен и научно–учебнички.**

Строго научниот потстил го користат специјалистите од определена област чии текстови, односно дела, се наменети за специјалисти од истата област.

Овој потстил е преполн со термини од областа што е предмет на разгледување во делото и се карактеризира со голема прецизност, логичност и објективност.

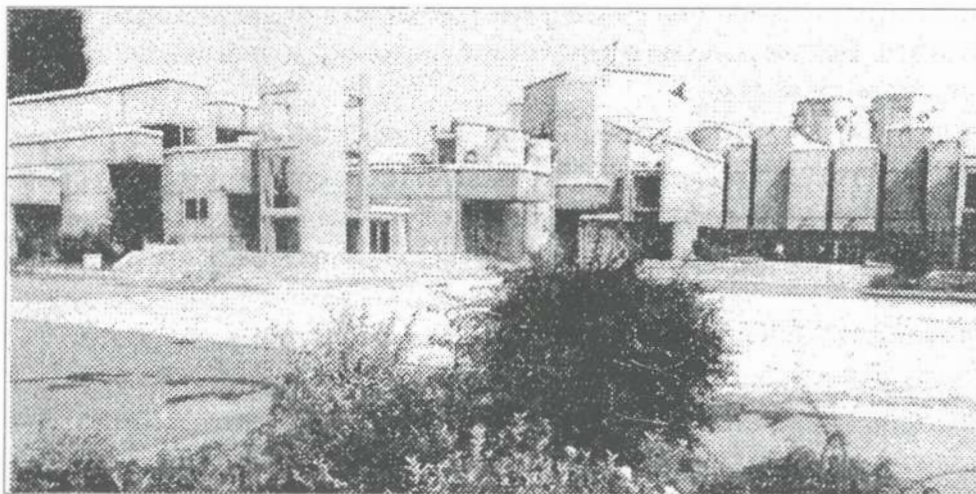
Строго научниот потстил се користи при пишување на *монографии, дисертации, реферати* и сл.

Научно-популарниот потстил презентира научни сознанија и факти од определена област, а истовремето ги популаризира тие факти и сознанија меѓу оние што не се специјалисти од таа област. Таа популаризација најчесто се прави на тој начин што авторот врши избор од материјата што ја претставува при што одбира пожив, поинтересен начин на изложување.

Научно-популарниот потстил се користи при пишување на *книги, предавања, статии* и др.

Научно-учебничкиот потстил се користи во дела и трудови преку кои специјалистот од определена област им се обраќа на неспецијалисти од таа област со цел да им презентира извесни знаења. Материјалот што е создаден на научно-учебничкиот потстил е строго ограничен со програмата од соодветниот наставен предмет и е сообразен со возраста на корисниците.

Научно-учебничкиот потстил се користи при составување на различни видови *учебници, прирачници, стручни написи, стручни предавања* итн.

Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје

Провери ги своите знаења:

- Кои се основните карактеристики на научниот стил?
 - Што е од примарна важност за авторите на научните дела?
 - Кои се трите видови потстилови на научниот стил?
 - Кој го користи строго научниот потстил? Што го карактеризира тој потстил?
 - Која е основната задача на научно–популарниот потстил?
 - Каде се користи тој потстил?
 - Кој, најчесто, го користи научно–учебничкиот потстил?
 - Со каква цел го прави тоа?
-
-

Задача:

- На кои потстилови од научниот стил им припаѓаат следниве текстови:

1. Атанас Близнаков го започнал своето образование во прво одделение во училиштето во Д'мбени. Таму го завршил основното егзархиско училиште, во кое учителот бил од месното население и учениците ги учел на мајчин народен јазик. Училиштето траело четири години, а потоа имало и еден клас, како што го викале „**клас гимназија**“ што бил организиран во селото, за учениците да не одат во Костур, што Атанас со успех го завршил. Тоа му овозможило да ги добие основните сознанија од повеќе области. Особено се интересирал за историјата и за математиката.

На возраст од 15 години Атанас го испратиле во Костур да го учи папучарскиот и чевларскиот занает.

Го завршил папучарскиот занает, меѓутоа никогаш не го вадел лебот од тоа. Но, му помогнало на чичко Атанас да стане чаршиски човек со широки видици, да се запознае со лицето и опачината на животот во градот, како што велеше, да ги разликува Македонците од Грците.

(Славе Николовски–Катин)

2. Зборот секвенца води потекло од латинскиот јазик и во филмската уметност означува израз за неколку кадри поврзани во една заокружена целина. Секвенцата, всушност, е најмалата монтажна единица на филмот. Нејзина главна одлика е драмското единство на дејството, од една страна, и ритмичката организација на елементите од содржината, од друга страна.

Секвенцата е најважниот елемент од сценариото, негова драмска единица, единица на дејството. Со други зборови речено, секвенцата за филмот е исто што и едно поглавје за литературната творба. Или уште поконкретно: секвенцата е таква единица на дејството која од почетокот па до крајот може да биде снимена без да се поместува камерата и без да се коригира светлоста.

Секоја секвенца е составена од по неколку сцени, така што сцената претставува еден момент или еден дел од секвенцата. Ова значи дека секоја секвенца нуди нови елементи што придонесуваат за подобро и полесно сфаќање и доживување на целината, односно на филмското дело.

Административен стил

Административниот, или како уште се вика **деловен**, стил служи за општење меѓу држава со држава, меѓу државата и граѓаните во неа, меѓу институциите во рамките на една држава итн. Тоа општење се остварува со меѓудржавни договори, преку законски акти, преку разни документи во организациите и установите и сл.

Главни одлики на административниот стил се: *информативноста* и *строгата објективност*. Овој стил го карактеризираат термини од областа на правото, дипломатијата, администрацијата и др., при што зборовите се употребуваат во нивното основно значење.

И административниот стил има три потстиливи:

- **дипломатски потстил,**
- **законодавно–правен потстил и**
- **деловен потстил.**

Дипломатскиот потстил ја покрива областа на меѓудржавните односи преку договори, спогодби, ноти, декларации, поздравни говори и др.

За овој потстил карактеристични се термините: *акредитив*, *нота*, *ултиматум* и сл.

Законодавно–правниот потстил се служи со правна терминологија, како и со терминологија сврзана со односот меѓу државата и граѓаните кои живеат на нејзината територија. Меѓу покарактеристичните термини за законодавно–правниот потстил се следниве: *устав, закон, член, параграф, обвинет, пресуда* итн.

Деловниот потстил најчесто наоѓа примена во канцелариите, па затоа и термините, односно зборовите што се карактеристични за овој потстил (*молба, жалба, уверение, приговор, полномошно* и др.) се нарекуваат канцеларизми.

Провери ги своите знаења:

- За што служи административниот стил?
- Кои се неговите поважни карактеристики?
- Кои се потстиловите на административниот стил? Каде се применуваат тие потстилови?
- Кои термини се карактеристични за секој од потстиловите на административниот стил?

Задача:

- На кој потстил од административниот стил му припаѓаат следниве уставни одредби од Уставот на Република Македонија:

I. ОСНОВНИ ОДРЕДБИ

Член 1

Република Македонија е суверена, самостојна, демократска и социјална држава.

Суверенитетот на Република Македонија е неделив, неотуѓив и непренослив.

Член 2

Во Република Македонија суверенитетот произлегува од граѓаните и им припаѓа на граѓаните.

Граѓаните на Република Македонија, власта ја остваруваат преку демократски избрани претставници, по пат на референдум и други облици на непосредно изјаснување.

Член 3

Територијата на Република Македонија е неделива и неотуѓива. Постојната граница на Република Македонија е неповредлива. Република Македонија нема територијални претензии кон соседните држави.

Границата на Република Македонија може да се менува само согласно Уставот, а врз принципот на доброволност и согласно со општоприфатените меѓународни норми.

Член 4

Граѓаните на Република Македонија имаат државјанство на Република Македонија.

На државјанин на Република Македонија не може да му биде одземено државјанството, ниту да биде протеран или предаден на друга држава.

Државјанството на Република Македонија се уредува со закон.

Член 5

Државни симболи на Република Македонија се: **грб, знаме и химна**.

Грбот, знамето и химната на Република Македонија се утврдуваат со закон кој се донесува со двотретинско мнозинство гласови од вкупниот број пратеници.

Член 6

Главен град на Република Македонија е Скопје.

Член 7

Во Република Македонија службен јазик е македонскиот јазик и неговото кирилично писмо.

Во единиците на локалната самоуправа, во кои како мнозинство живеат припадниците на националностите, во службена употреба покрај македонскиот јазик и кириличното писмо, се и јазикот и писмото на националностите на начин утврден со закон.

Во единиците на локалната самоуправа во кои како значителен број живеат припадниците на националностите, во службена употреба, покрај македонскиот јазик и кириличното писмо се и јазикот и писмото на националностите, под услови и на начин утврдени со закон.

Публицистички стил

Публицистичкиот стил наоѓа примена во сите области на општествено–политичкиот живот: во политиката, економијата, науката, културата, спортот, образованието итн.

Прилозите на публицистичкиот стил во најчести случаи се авторски текстови и можат да се презентираат усно или во писмена форма на страниците од дневните весници или неделните и месечните списанија, на радиото или на телевизијата.

Публицистичкиот стил служи да ги информира читателите, односно слушателите, но и да ги мотивира и сами да учествуваат во создавањето на јавното мислење по одредени проблеми во општеството на кое му припаѓаат. Впрочем, и авторите на прилозите не оставаат рамнодушни и најчесто директно го искажуваат сопствениот став за појавите и за личностите за кои пишуваат, односно говорат, во своите прилози.

Поважни карактеристики на публицистичкиот стил се: *јасноста, едноставноста, непосредноста, логичноста* и сл., а сите тие често се придружени со елементи на *сликовитост* и *емоционалност*.

Во определени временски периоди прилозите што се публикуваат преку дневниот печат или преку електронските медиуми, а особено кога тие се политички обоени, имаат пропаганден карактер со цел да дејствуваат врз свеста на широките народни маси за нивно активно вклучување во некоја корисна општествена акција.

Бидејќи прилозите што се публикуваат преку весниците, преку радиото или телевизијата се наменети за информирање на широките маси, тие имаат огромно влијание како во поглед на негувањето на стилот, така и во поглед на негувањето на литературниот јазик. За жал, често низ одделните прилози во печатените и електронските медиуми се случуваат повеќе отстапки од најразличен вид од нормите на литературниот јазик што не е допуштено. Секој треба да ги почитува нормите на стандардниот јазик и да се труди правилно да зборува и пишува.

Публицистичкиот стил може да се подели на **новинарски** и на **публицистички** потстил во потесна смисла.

Во новинарскиот потстил спаѓаат: *репортажите, коментарите, интервјуата, приказите* и сл. а во публицистичкиот потстил во потесна смисла спаѓаат *фељтонот и монографијата*.

Провери ги своите знаења:

- Каде се применува публицистичкиот стил?
- Која е основната цел на овој стил?
- Кои се неговите поважни карактеристики?
- Што спаѓа во новинарскиот потстил?
- На кој потстил му припаѓаат фељтонот и монографијата?

Задача

- Определи на кој потстил му припаѓа следниов текст:

Прашање: Ова е десетта изложба од ваков вид кај нас. Можете ли да ни кажете зошто се одлучивте таа да биде посветена на планетата Земја?

Одговор: Земјата е наша мајка, таа е наш живот, извор на нашите инспирации што уметниците секогаш ги пласираат во своите дела. Нивна желба беше секоја година да и се оддолжуваат на саканата планета.

Прашање: Изминативе години настапуваа автори само од нашата земја. За првпат оваа година на изложбата видовме и автори од странство. На што се должи оваа соработка?

Одговор: Оваа година поканивме гости од нашето соседство, пред се, поради големиот интерес за оваа изложба. Наредната година планираме да поканиме и гости од други европски држави. Со тоа оваа изложба ќе влезе во светските изложби што се организираат на оваа тема.

Прашање: Кога изложбата ќе добие натпреварувачки карактер?

Одговор: Сите дела што се прикажуваат се прекрасни. Затоа е тешко да се одлучиме за најдоброто. Засега натпревар не се очекува.

Прашање: Колку вида сликарски техники видовме на изложбата?

Одговор: Беа застапени најмногу дела сликани во масло, а имаше и графика и акварел.

Прашање: За првпат видовме и детски цртежи кои досега беа одделувани во детска категорија. Зошто се одлучивте да ги вметнете во официјалниот дел?

Одговор: Децата со својата фантазија и љубов кон природата се вбројуваат меѓу нашите највредни творци. Добивме прекрасни дела и одлучивме да ги претставиме во категорија која ја заслужуваат.

Прашање: Какви се вашите планови за идната година?

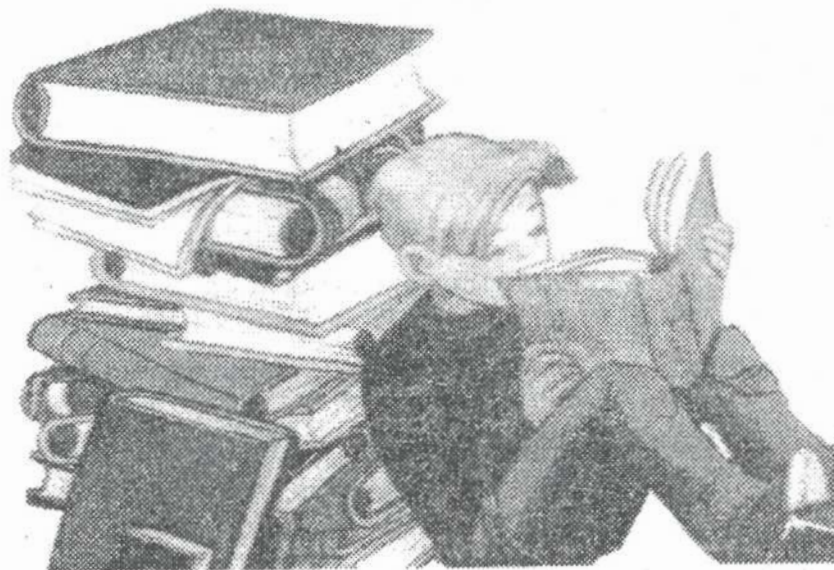
Одговор: Очекуваме уште повеќе учесници, а другото е изненадување.

C. J.

Уметничко–литературен стил

Уметничко–литературен стил е оној на кој е создадена уметничката литература, односно на кој се прави естетското општење меѓу луѓето. Уметничкиот стил се одликува со богат, разновиден и мошне сликовит израз што се должи на мајсторски одбраните зборови и изрази од страна на авторите на делата и употребата на изразни средства меѓу кои почеста примена наоѓаат: *епитетот, компарацијата, персонификацијата, метафората* и сл.

На уметничко–литературниот стил се создадени делата што и припаѓаат на лириката, епиката и драмата во кои настаните земени од минатото или од сегашноста, односно визиите за иднината, се предадени во форма на уметнички слики и кај читателот предизвикуваат силни емоции.

Јазикот на кој се напишани делата на современата уметничка литература најчесто не се разликува од стандардниот јазик, но ако темата на делото е од таков карактер што треба да содржи архаизми, дијалектизми, жаргонизми и сл. писателот има право да си земе слобода и да излезе надвор од нормите на литературниот јазик.

Авторот на делата од областа на уметничката литература не е само обичен регистратор на настаните за кои пишува, туку тој преку своето дело го изразува и сопствениот однос кон она што го соопштува, но тоа не го прави директно, туку преку своите јунаци како носители на настаните што ги опишува.

Провери ги своите знаења:

- Кој стил се вика уметничко–литературен?
 - Кои се неговите основни карактеристики?
 - Што е карактеристично за јазикот на кој се создадени делата од областа на уметничката литература?
 - Каков е односот на писателот кон она што го соопштува преку своето дело?
-
-

З а д а ч а

- Прочитај по едно дело од трите основни рода (лирика, епика и драма) и обиди се да ги откриеш поважните одлики на секое дело поодделно.

Разговорен стил

Разговорниот стил наоѓа примена во неофицијалното комуницирање на луѓето во нивното секојдневие. Од ова може да се извлече заклучок дека овој стил луѓето го користат дома, на улица, во продавница и на секое друго место. Почеста форма на комуникација меѓу луѓето е говорната, но тоа не значи дека разговорниот стил не може да се изрази и во писмена форма.

Разговорниот стил може да се презентира низ повеќе форми меѓу кои и низ раскажување, дијалог, полилог, односно разговор со повеќе учесници, како и преку кратки форми на општење како што се: *Здраво! Што правиш? Како си?* и сл.

Основни карактеристики на разговорниот стил се економичноста на изразот, изоставање на делови од исказот кои се подразбираат од говорната ситуација, но и преку изразот на лицето или со помош на некои гестови.

Со оглед на фактот, дека соговорникот е присутен и активно учествува во разговорот, од него зависи дали ќе ја прими пораката и како ќе реагира на неа.

Провери ги своите знаења:

- Каде се применува разговорниот стил?
 - Низ кои форми?
 - Кои се основните карактеристики на овој стил.
-

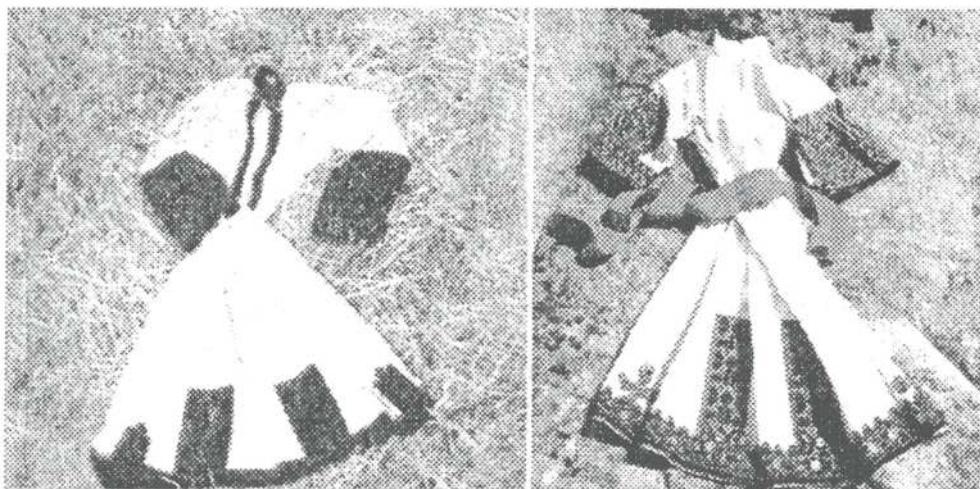

ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈА

Дијалектологијата е наука која се занимава со проучување и истражување на дијалектите, односно на локалните говори на еден јазик, а тоа значи, дека оваа наука се занимава со проучување на јазичните појави што не влегуваат во составот на литературниот (стандардниот) јазик на еден народ.

Македонската дијалектологија ги проучува македонските дијалекти.

Македонскиот јазик за разлика од другите словенски јазици се изградуваше и се усовршуваше во многу тешки услови. Процесот на неговото изградување и усовршување се одвиваше во различни и многу сложени општествено-историски и економско-културни услови. Всушност, македонскиот литературен јазик произлезе од народните говори и тесно е поврзан со неговата дијалектна основа. Токму затоа, прашањето за создавањето на македонскиот литературен јазик не може ни да се замисли надвор од прашањето за дијалектната основа. Кај нас ова прашање прв го постави Крсте Петков Мисирков во својата

книга „За македонските работи“ што излезе од печат 1903 година во Софија. Во таа книга, а во врска со разрешувањето на јазичното прашање, Мисирков вели: „Создавањето на литературниот јазик јет дуовна потреба кај нас со која се мислит да се клаит крај на злоупотребите на пропагандите со нашите интереси“.

Создавањето на македонскиот литературен јазик, според Мисирков, ќе се постигне: „Ако Македонецот од Северна Македонија подаит рака на својот брат од Јужна Македонија и Македонецот од Источна Македонија подаит рака на оној од Западна. Подадените раце ќе се прекрстат околу Прилеп –Битола“.

Од овој негов исказ јасно се гледа дека тој се заложува во основата на македонскиот литературен јазик да влезе централното македонско наречје. Меѓутоа, со оглед на фактот што во разните географски региони на Македонија се говори на поинаков дијалект, тешко е да се направи строга граница при определувањето на дијалектните особености на македонскиот јазик. Тие разлики, главно, произлегуваат од следниве поважни црти:

- акцентирањето на зборовите,
- губењето на падежните форми и инфинитивот,
- членувањето на зборовите,
- удвојувањето на предметот,
- изговорот на некои гласови и сл.

Според овие разлики во Македонија, главно, постојат три основни дијалектни наречја: *западно, југоисточно и северно*. Централните македонски говори кои се влезени во основата на македонскиот литературен јазик се дел од западното македонско наречје.

Провери ги своите знаења:

- Што проучува дијалектологијата?
 - Со што многу тесно е поврзано прашањето за создавањето на македонскиот литературен јазик?
 - Од што зависат дијалектите?
 - Кој прв го покренал прашањето за создавање на македонски литературен јазик?
 - Кои се поважните дијалектни особености на македонскиот јазик?
 - Кои се трите основни дијалектни наречја во Македонија?
-

Западно македонско наречје

Западното македонско наречје го сочинуваат говорите што ги зафаќаат јазичните територии од границата со српската јазична област на север, западните делови што се протегаат по Шар Планина па се до јужниот дел на Преспанското Езеро.

Во западното македонско наречје според своите заеднички карактеристични црти, можат да се изделат повеќе групи говори меѓу кои и следниве:

- скопско–велешка група говори,
- прилепско–битолска група говори,
- кичевско–поречка група говори,
- горно–полошка група говори,
- дебарска група говори,
- охридско–струшка група говори и др.

Меѓу поважните заеднички особености на говорите што влегуваат во групата на западното македонско наречје се следниве:

а) Фонетско–фонолошки особености:

– во зборовите што имаат три или повеќе слогови акцентот стои на третиот слог од крајот на зборот како што е и во литературниот јазик:

ча́совник, часо́вници, часовни́ците
теле́визор, телеви́зори, телеви́зорите
крводáрител, крводари́тели, крводарите́лите

- преминот на старословенскиот глас **јат** во е: цéна, цéди и сл.
- губењето на меѓувокалното – **в**: глаа, чоек, полојна и сл.
- замената на **х** со **в** или со **ф**: *страф, беф – страв, бев* и др.

б) Морфолошко–зборообразувачки и лексички особености:

– членување на зборовите со трите форми на членот:

мажот – мажов – мажон;
жената – женава – женана
детето – детево – детено.

Употреба на дативните форми:

1. кај заменките: *нему му, нејзе ѝ, ним им, вам ви*;
2. кај личните и роднинските имиња од машки и женски род:
му рече Стојану, Трајану, Милошу, Петрету...

– Разликување на општата од формата за номинатив кај личните и кај роднинските имиња: *Јован – на Јована, Миле – на Милета, дедо – на дедо му и сл.*

– Замената на кратката заменска форма **ги** со **и**: *ѝ стигна луѓето, ѝ однесе книгите во библиотеката и сл.*

– Употреба на наставката **–т** кај глаголите од сегашно време во трето лице еднина: *ја́дит, носит, гледат, одит...*

– Конструкции со **има / нема** и глаголска придавка: *имам напишано, имав прочитано, имал шетано и сл.*

– Користење на суфиксот **уле**: *детуле, прасуле, јагнуле, козуле и сл.*

– Употреба на удвоениот предмет: *ја прочита́в книгата, го изедо́в ја́болкото, му реко́в на дете́то и сл.*

Провери ги своите знаења:

- Кои говори го сочинуваат западното македонско наречје?
 - Кои се поважните особености на ова наречје:
 - а) Фонетско–фонолошки?
 - б) Морфолошко, зборообразувачки и лексички?
-

Југоисточно македонско наречје

Југоисточното македонско наречје ги опфаќа говорите во Источна Македонија. Тоа, главно, се говорите јужно од линијата Скопје – Св. Николе – Злетово. Во југоисточното македонско наречје влегуваат и говорите во Солунско–Воденскиот регион (Егејска Македонија), како и говорите во Пиринска Македонија.

Од поважните заеднички особености на говорите што влегуваат во југоисточното македонско наречје се следниве:

- Овие групи имаат слободен акцентски систем: *же́на, но и же́ни*;
- Доследна присутност на гласот **х** на крајот од некои зборови: *кожух, сиромах, бех, дојдох* итн.;

– Именките од машки род кои во множинската форма имаат наставка **–ови**, кај ова македонско наречје таа наставка гласи **–ове**: *сидове, клучове, волове, столове* и сл.;

Морфолошко–синтаксички особености:

- Кај овие говори не постои членската форма **–ов** и **–он**;
- формите од личните заменки во трето лице еднина: **тој, таа, тоа, тие** гласат: **он, она, оно, они** (*он ми рече, она дојде* и др.);
- Формата **се** од помошниот глагол **–сум** е заменета со **–са**: *они са добри*;
- Задржување на формата од помошниот глагол **сум** во трето лице еднина и множина кај минато неопределено време: *он е читал, е носел* и сл.;
- употреба на предлогот **–на** при искажување на дативниот однос: *на вас ви рече, на нас ни даде* и сл.
- **костурско–корчанската** група говори во поглед на акцентот се слични со тиквешко–мариовските говори. Во овие говори има повеќе архаични јазични особености, меѓу кои и овие:
 - се јавуваат остатоци од носните согласки па така наместо **гради, заби** и сл., се изговара, *гранди, замби* и сл.
 - Се забележува присутност на консонантските групи **шч, жд**, или само **ж**: *свешча, чуждо, но и чужо*.
 - Губење на предлогот **во**.
 - Користење на предлогот **–на** за изразување на директниот и индиректниот предмет во реченицата: *го удри на човеко, му реков на човеко* и сл.
 - Вакви и слични архаизми се карактеристични особено за корчанскиот говор што ги опфаќа селата Бобошчица и Дреновени во Јужна Албанија. Во овие села вокалното **р** дало **ар** а вокалното **л** дало **ал**: *парсти, салса, вална* итн.

Провери ги своите знаења:

- Кои говори ги опфаќа југоисточното македонско наречје?
 - Кои се поважните заеднички особини на говорите што влегуваат во групата на југоисточното македонско наречје?
 - Кои особености се карактеристични за костурско–корчанските говори?
-

Северно македонско наречје

Во северното македонско наречје спаѓаат говорите на луѓето од селата што се распространети во северно-полошкиот регион, говорите во Скопска Црна Гора, говорите во Кумановско, Овчеполско, Кратовско и Кривопаланечко.

Овие говори се разликуваат од говорите во западното и југоисточното македонско наречје како и од македонскиот литературен јазик по повеќе црти од кои поважни се следниве:

- предлогот **в** односно **во** во овие говори гласи **у**: *у град, у село, у поле* и сл.;
- старословенската самогласка **он** во ова наречје е заменета со **у**: *рука, пут, зуб* и сл. Во дебарскиот говор, пак, на местото од оваа самогласка стои самогласката **о**: *рока, зоб, пот* и сл.;
- самогласката **а** на крајот од зборот кај именките од женски род е заменета со **у**: *жену, њиву, руку, куку* и сл.;
- наставката **-ме** во прво лице множина кај глаголите од сегашно време се заменува со **мо**: *одимо, читамо, носимо, идемо* и сл.;
- првото лице еднина од минато определено несвршено време во некои региони на ова наречје завршува на **-ше**: *ја беше у град зашто имаше работа*;
- наставката **-ше** се забележува и во трето лице множина од минато определено свршено време;
- замена на групата **мн** со **мл**: *млозина, млогу* и сл.;
- замена на групата **мј** со **мњ**: *ламња, гламња* и сл.;
- употреба на наставката **ики** во формата за множина кај именките од среден род: *пилики, прасики, телики* и сл.;
- наставките **вме** и **вте** за прво и второ лице множина за минато определено несвршено и минато определено свршено време се заменети со наставките **смо** и **сте**: *викасмо, викасте; викнасмо, викнасте* и сл..

Меѓутоа, ниту говорите во северното македонско наречје не се одликуваат со апсолутна изедначеност. Напротив, овие говори се разликуваат еден од друг по многу црти а особено меѓу говорите во источниот дел на северното македонско наречје во споредба со говорите во западниот дел од ова наречје.

Провери ги своите знаења:

- Кои области ги зафаќа северното македонско наречје?
 - По што говорите на северното македонско наречје се разликуваат од говорите во западното и југоисточното македонско наречје?
-
-

Задача

- Определи на кое македонско наречје им припаѓаат следниве текстови:

1. ГОЛАПЧЕ

Голапче мило убаво, голапче златокрилесто,
Кога ти дојде при мене? И кога вчасот побегна?
Уште ја глас не ти слушнав: уште те харно не видов.
Да не ми се, мило, налути? Да не ми се, добро, насрди?
Зашче не ти хубост пофалиф, зашче не ти крилја помазниф?
Ела ми, мило, ела ми, ела ми сега при мене,
Ја ќе ти хубост пофалам, ја ќе ти крилја помазнам,
Ја ќе те тебе назобам се со дробнога бисера,
Ја ќе те чува секога, мое ми, мило, в пазува.

Константин Миладинов

2. ...Крле ги пречека стоејќи. Кога тие влегоа, нему нозете му се затресоа и седна на едно смреково столче, кај огништето на машкиот кат.

– Еве ве, сега кажете си што имате да си кажете. Од мене да не ве стра. На никого не кажуам.

И двајцата онемеа. Та што мислеа да си кажат, си прочитаа во очите и во црвенилото на нивните млади образи.

– Ајде де, шо се гледате како маче и куче!? Ајде, кажи, Крчо! Шо ми велеше? Сакам да а вида. Шо мечиш сега како пењушка? – му се врекна Тода на Крстета.

– Шо да ѝ кажа, она веќе знае. Еве, јас те сакам, мори Недо..
А да те чуа и ти да го речиш тоа, де...

–Ти – и – и! Чудно чудо: су не можела да реча: *те сакам!* Ами еве ве: јас те сакам, те сакам, те сакам, трипати не еднаш, ако сакаш да знајш...

–Те сака, бесот да а вати. Токо се плаши да не ве виде некој,
– го убедуваше Тода Крстета.

(Извадок од романот „Крпен живот“) Стале Попов

3. Една макеа чеувала едно девојче, а имала си и њоња ќерка. И тој сирочето што не било њоњо не сакала да го чува и си мислела како да го уништи. А њоњото си го чувала. И што ќе го прај, ше го прашта там у една воденица, а там нош доодиле ѓаволи коџа човеци уништувале. И там ќе го праќа. Омесила му от пепел погача, напуњила му карта вода и го испратила у воденицата, там да ноќева, та тија ѓаволи да го изедат. Оно појде и си поведе кученце, маченце, петленце. Кат се стамнило, седнало да вечера. Петленцето запојало, оно му дало, кученцето полајало, дало и на него, маченцето замњаукало и на него дало. Свите заедно вечерале.

И побиде некое време, околу срет ноќ, дошле ѓаволите.

– Оп, троп, малка моме отвори!

– И оно ги прашало:

– Ша кученце, ша маченце, ша петленце, што да речем?

Они рекле:

– Речи да донесат облека што е најубава на свет, свила, срма, кондури што са најубави.

–И оно така рекло. Ѓаволите донеле све тој и па чукале.

– Оп, троп, малка моме отвори!

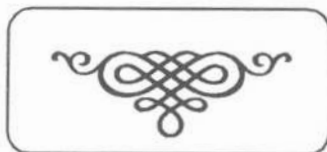
Оно па ги прашало кучето, мачето и петленцето:

– Што да кажам?

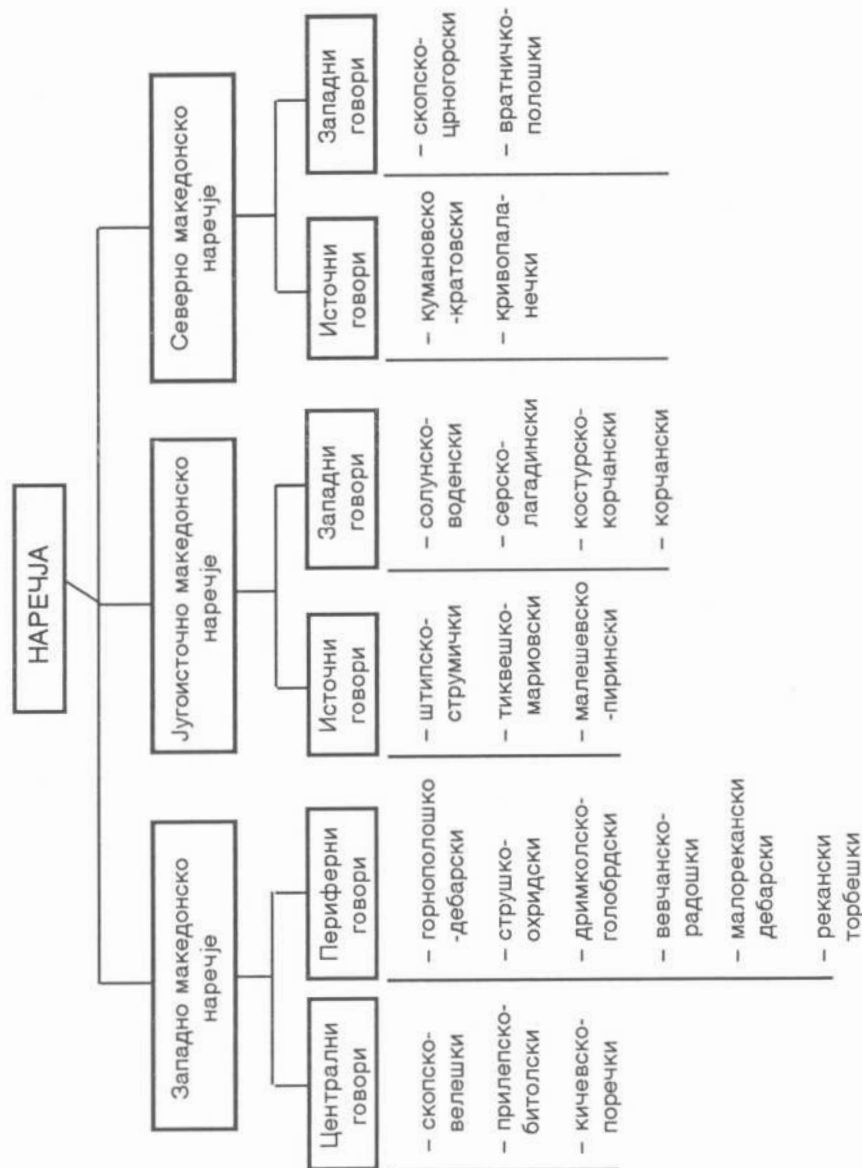
И они рекле:

– Ск речи да ти донесат накит, злато, најубаво што е на свет, па после ќе отвориш.

Народна приказна на кривопаланечки говор

Шематски преглед на наречјата и говорите во македонскиот јазик

ЛЕКСИКОГРАФИЈА

Зборот лексикографија потекнува од грчките зборови *lexikon* = книга, речник, односно зборови и *graphein* = пишува.

Според тоа лексикографијата е посебна научна дисциплина што се занимава со составување речници.

Основна задача на лексикографијата е да ги собере зборовите, да ги подреди во еден востановен ред, да го протолкува нивното значење и да ги нареди по азбучен или по некој друг ред во посебна книга - речник.

Подредувањето на зборовите, односно изразите, во еден речник зависи од целта што составувачот сака да ја постигне.

Постојат повеќе видови речници: *толковни речници, дијалектни, етимолошки, фразеолошки, речници на синоними, речници на туѓи зборови и изрази и др.*

Толковните речници имаат за цел да го објаснат, односно да го протолкуваат значењето на јазичниот фонд на еден јазик при што најпрво се тргнува и се објаснува основното значење на зборот, а потоа и другите негови значења.

Дијалектните речници ги содржат само зборовите што се карактеристични за определен дијалект (говор) на едно наречје, или дијалектните зборови кои ги нема во литературниот јазик.

Етимолошките речници ги објаснуваат зборовите поаѓајќи од нивното потекло, од коренот на зборот и неговиот развој. Составувачите на вакви видови речници се служат, главно, со компаративни методи, односно зборовите се разгледуваат со посочување на соодветни зборови по значење и по гласовен состав во јазиците што се сродни на јазикот на кој му припаѓаат зборовите што се појаснуваат.

Фразеолошките речници ги толкуваат фразеологизмите по азбучен ред, а по пат на описно дефинирање. Во фразеолошките речници се појаснуваат значењето, потеклото и стилистичките особености на фразеологизмите, односно фразеолошките изрази.

Во речниците на синоними по азбучен ред се подредени сите синоними, односно сите зборови различни по форма, а со исто или слично значење, во еден јазик.

Синонимните речници се од особена важност за збогатување на изразот.

Во речниците на туѓи зборови и изрази се објаснуваат потеклото и значењето на туѓите зборови.

Во македонскиот јазик има многу туѓи зборови, а наша обврска е зборовите од туѓо потекло да ги заменуваме со наши зборови и изрази, но таа замена не треба да биде пренасилена и извештачена.

Провери ги своите знаења:

- Од каде води потекло зборот лексикографија? Кое е неговото значење?
 - Која е основната задача на лексикографијата?
 - Која е целта на толковните речници?
 - Што содржат дијалектните речници?
 - Кој вид речници го објаснуваат потеклото на зборовите, нивниот корен и нивниот развој?
 - Која е задачата на фразеолошките речници?
 - Кој вид зборови се предмет на речниците на синоними?
 - Во кој вид речници се појаснува потеклото и значењето на туѓите зборови?
-
-

Задача

- Пронајди ги туѓите зборови и обиди се да го објасниш нивното потекло и нивното значење во следниве стихови:

Ние децата - црни, жолти и бели
праќаме порака итна
до сите космонаути смели:
да се вивнат со ракети
кон другите планети
и во тој волшебен лет
без граници и бариери,

без влијателни сфери,
без гладни и милионери -
во тој свет децата
црни, жолти и бели
Ќе бидат весели и среќни
и ништо не ќе ги дели.

Лазо Динески

2. Потруди се да го објасниш значењето на следниве зборови и изрази од туѓо потекло: антифриз, антика, асимилација, атентат, аугментатив, бедем, белетристика, дидаскалија, дијалог, екцес, експедиција, експозиција, експресионизам, елегија, фабула, фестивал, филологија, фонетика, графема, химна, импровизација, интернационализам, интерпретација, кинематографија, лингвистика, нарација, перспектива, строфа, журнал.

Речник

Речник, всушност, е посебна книга во која по азбучен или по некој друг ред се запишани зборовите на еден јазик и е дадено толкување на нивното значење.

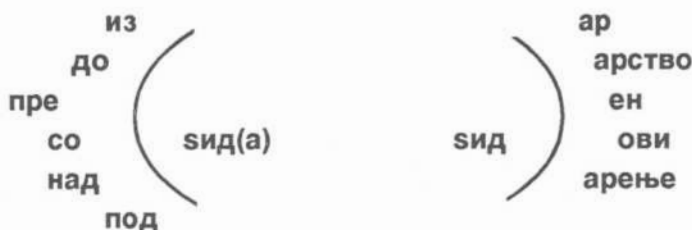
Речникот е од особена важност на еден народ, зашто во него се содржи зборовното богатство на јазикот.

Најстариот македонски речник потекнува од XVI век. Во него се собрани околу 300 македонски зборови, карактеристични за костурскиот крај - Егејска Македонија. Овој речник бил отпечатен со грчката алфавета, а значењето на зборовите било појаснувано со грчки зборови.

Кон крајот на XVIII и во текот на XIX век биле издадени повеќе речници со македонски зборови меѓу кои и малиот речник поместен на страниците од „Зборникот“ на браќата Димитар и Константин Миладинови.

Во поново време, а особено по ослободувањето и по прогласувањето на македонскиот јазик за службен јазик на македонската држава (2 август 1944 година), се чувствуваше сè поголема потреба и се јавуваше сè поголем интерес за издавање на македонски речник што ќе даде целосен преглед на лексичкиот фонд на Македонија. Таков речник беше подготвуван подолго време од страна на група составувачи меѓу кои Тодор Димитровски, Благоја Корубин и Трајко Стаматовски, а беше отпечатен во три тома: првиот том беше отпечатен во 1961, а вториот и третиот том беа отпечатени во 1965 и 1966 година под редакција на Блаже Конески. Овој тротомен речник содржи повеќе од 64.500 зборови, но тоа не значи дека со создавањето на овој тротомен речник веќе е завршена целата работа на тоа поле. Напротив, според Блаже Конески, речникот на македонскиот литературен јазик треба постојано да се збогатува со зборови од народниот јазик и тоа од сите

наши дијалекти. Тоа збогатување на македонскиот литературен јазик се прави на разни начини. Еден од тие начини е и оној кога на коренот, односно на основата од зборот му се додаваат преставки или наставки.

Во тротомниот речник на македонскиот јазик има голем број дијалектни зборови, многу архаизми земени од народните умотворби. Во овој речник значењата на зборовите се појаснети на српскохрватски јазик при што најпрвин се истакнува основното значење на зборот, а потоа и другите негови значења, односно преносните значења.

Речникот на македонскиот јазик по својот карактер е нормативен, а според начинот на кој се појаснува значењето на зборовите - толковен.

Провери ги своите знаења:

- Што подразбираш под терминот речник?
 - Какво значење има речникот за еден народ?
 - Кога се направени првите почетоци за издавање речници со македонски зборови?
 - Кога се издадени трите тома на македонскиот речник?
 - Кои се негови составувачи?
 - Колку зборови содржи овој речник?
 - Каков е нашиот речник, според тоа на кој начин го толкува значењето на зборовите?
-

З а д а ч а

● Подреди ги по азбучен ред следниве зборови:

ракопис	идила	варијанта
идеја	водвиљ	уникат
објективност	сатира	мемоари
автобиографија	алегорија	персонификација
заплет	мелодрама	рационализам
сага	парабола	метастаза
перипетија	семантика	дикција
цезура	епифора	анапест
дактил	карактер	антитеза
мадригал	расправа	варваризам
инспирација	хуманизам	елегија
балада	кубизам	фарса
фабула	летопис	синтагма
дитирамб	алитерација	импресионизам
медиум	перифраза	говор
легенда	илузија	чин
автор	симбол	химна
епитаф	басна	елипса
жанр	песна	синтакса
расказ	глоса	анафора
синкопа	експозиција	лектира
јазик	палиндром	фелџтон
хармонија	хагеографија	ода
азбука	алузија	дневник
сарказам	епизода	реализам
цртиска	замисла	повест
акростих	синоними	лирика
памфлет	навод	катрен
варијација	дијалог	парафраза
сликовитост	скеч	сонет
дванаестерец	парадокс	ретроспектива
акцент	либрето	антологија
гатанки	белетристика	поема
епилог	кариката	софизам

хумореска	илустрација	тема
поезија	паралелизам	жаргон
теза	синопис	класицизам
епитет	анализа	статија
расплет	текст	метонимија
уметност	надреализам	ученик
анегдота	тирада	патопис
сказна	интерпретација	композиција
училиште	сиже	фолклор
есеј	версификација	комедија
апострофа	публицистика	ономатопеја
пародија	осмерец	белешка
стапка	афоризам	нарација
филм	конфликт	цензура
журнал	брошура	монографија
хомоними	гротеска	градација
архаизми	монолог	опис
енциклопедија	драматургија	компарација
реферат	студија	интервју
хипербола	дисертација	натурализам
литература	јазик	мотив
антоними	циклус	трагедија
полисидент	сцена	хроника
репортажа	протагонист	рефрен
импровизација	биографија	фраза
стил	шунд	контраст
јамб	псалм	запис
хипотеза	филологија	пауза
портрет	асидент	роман
стих	пасторала	фрагмент
инверзија	приказ	бурлеска
драма	вест	иронија
библиотека	натпис	цитат
пословици	драматизација	ритам
литота	дистих	футуризам
апокрифи	монодрама	романтизам
оригиналност	асонанца	житие
строфа	екстериер	диспозиција
ентериер	новела	учебник

Правопис и правоговор

Под правопис подразбираме запишување на зборовите онака како што се изговараат.

Правописот на еден јазик може да се разгледува од две стојалишта: во потесна смисла на зборот правопис значи правилен начин на пишување, односно доследно почитување на сите законитости што важат за еден јазик, а во поширока смисла на зборот под правопис се подразбира единствен и општоприфатен збир од правила за пишување на зборовите во даден јазик.

Под правоговор, пак, подразбираме правилен изговор на она што е напишано или кажано.

Секој човек е должен да го почитува стандардниот јазик на кој зборува, а тоа значи дека е должен да ги почитува правописните и правоговорните правила.

Творците на правописните правила се должни да го следат развојот на јазикот и да ги регистрираат сите измени од областа на правописот, а сè со цел тие правила да се реален одраз на развојот на јазикот во определен временски период.

При уредувањето на правописните правила составувачите тргнуваат, главно, од следниве три принципи:

- **фонолошки, односно фонетски,**
- **морфолошки и**
- **етимолошки, односно историски.**

Според фонолошкиот, односно фонетскиот принцип за секој глас во македонскиот јазик има одделен знак (буква), а тоа значи дека се пишува како што се говори, а се говори како што е напишано.

За разлика од фонолошкиот, односно фонетскиот принцип, во основата на **морфолошкиот принцип** е строежот на зборот.

Етимолошкиот, односно историскиот принцип ги одразува правописните норми на јазикот од минатото.

Правописот и правоворот се во постојано единство, а се разликуваат по тоа што правописот бара да се почитуваат уставните правописни правила, а правоворот бара да се почитуваат утврдените правоговорни норми. Меѓутоа, јазичната култура на еден човек не зависи само од правилното пишување и правилното зборување, туку и од тоа колку тој човек, со фондот зборови што ги поседува, е оспособен убаво, точно и разнообразно да се искажува со правилна употреба на граматичките средства.

Провери ги своите знаења:

- Што подразбираш под правопис, а што под правоговор?
 - Кои три принципи треба да се почитуваат при утврдувањето на правописните правила?
 - По што се разликува фонолошкиот од морфолошкиот принцип?
 - Што одразува етимолошкиот принцип?
 - По што се разликува правописот од правоговорот?
 - Од што зависи јазичната култура на еден човек?
-

Задача

● Поправи ги правописните грешки кај следните зборови: леп, џезве, гјум, бос, сит, кујча, офца, којн, дујна, воња, џеп, вилушка, лјубов.

Правопис на македонскиот литературен (стандарден) јазик

Македонскиот правопис за првпат излезе од печат на 7 јуни 1945 година во издание на Државното книгоиздателство на НР Македонија. Овој Правопис имаше само дваесетина страници, но со него беа направени првите чекори за писменоста и националната култура на нашиот народ. Тој правопис беше поделен на четири поглавја.

- I Основни правописни правила;
- II Преглед на формите;
- III Употреба на големи букви;
- IV Интерпункција.

Во 1950 година во издание на Државното книгоиздателство на НР Македонија - Скопје, излезе од печат второто издание на македонскиот правопис под наслов „**Македонски правопис со правописен речник**“, чии автори беа Блаже Конески и Крум Тошев.

Со овој Правопис од литературниот јазик беше исфрлена од употреба наставката **-уе** (*кажуе, зборуе, пишуе*), а беше заменета со наставката **-ува**, која и денес се чува (*кажува, зборува, пишува*) итн.

Правописот на Конески и Крум Тошев содржеше речник со над 6.000 зборови и беше поделен на следниве пет поглавја:

- I Пишување на гласовите;
- II Преглед на формите;
- III Пренесување на делови од зборови од еден во друг ред;
- IV Употреба на големи и мали букви;
- V Интерпункција и Правописен речник.

Во 1970 година излезе од печат „Правописот на македонскиот литературен јазик“ со правописен речник во издание на „Просветно дело“ -Скопје.

На страниците од овој Правопис низ осумте негови поглавја:

- I Пишување на гласовите;
- II Употреба на големи букви;
- III Слеано и разделено пишување;
- IV Пренесување на дел од зборот во друг ред;
- V Скратеници и скратување на зборовите;
- VI Транскрипција на туѓите зборови;
- VII Интерпункција;
- VIII Правописни знаци и правописен речник;

беа внесени доста измени и дополнувања во однос на претходното издание.

Провери ги своите знаења:

- Кога излезе од печат првиот македонски Правопис? Во чие издание?
 - Која година излезе од печат второто издание на македонскиот Правопис? По што ова издание се разликува од првото издание?
 - Кога излезе од печат „Правописот на македонскиот литературен јазик“ со правописен речник? Кои се неговите автори?
-
-

ФРАЗЕОЛОГИЈА

Во составот на реченицата два или повеќе зборови можат да се здружуваат и да образуваат зборовни споеви. Така, на пример, со именката јаболко можат да одат повеќе придавки, глаголи и други видови зборови.

Кога се здружуваат во споеви, зборовите најчесто го задржуваат своето посебно значење, но во некои случаи тие добиваат и ново, преносно значење.

Примери:

Вчера јас и Стамен во шумата видовме лисица.

Стамен е голема лисица.

Или:

Оревот е тврдо овоштие и тешко се крши со заби.

„Тврд е орев, чудно овоштие“

„ти го кршиш, тој заби ти строшил“

(Његош)

Зборовните состави како јазични единици се предмет на проучување на делот од лексикографијата што се вика **фразеологија**.

Зборовните состави, пак, што имаат единствено значење и што се употребуваат во јазикот како готови јазични елементи се викаат **фразеологизми** или **фразеолошки изрази**.

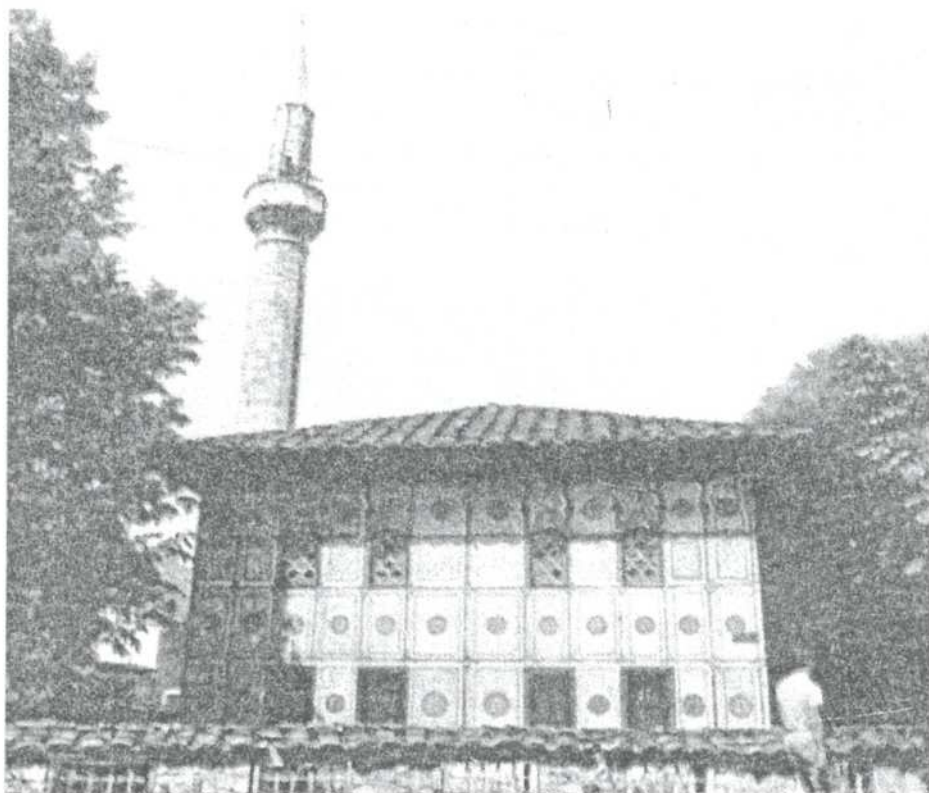
Фразеологизмите се огледало на духот, на културата и на историјата на народот што ги создал и служат за искажување на сопствен став за некој настан, личност, сознание и сл. Со други зборови речено преку фразеологизмите се искажува животното искуство на еден народ.

Фразеологизмите ги имаат следните одлики:

- а) тие се постојани, незаменливи, скаменети форми;
- б) имаат ново и единствено значење што е еднакво на зборовите;
- в) имаат посебна стилска вредност, зашто со нивната употреба изразот е сликовит, метафоричен.

Провери ги своите знаења:

- На кој начин се образуваат зборовни споеви?
 - Што е фразеологија?
 - Кои зборовни состави се викаат фразеологизми или фразеолошки изрази? Зошто служат тие? Кои одлики се карактеристични за фразеологизмите?
-

Шарена џамија – Тетово

ОНОМАСТИКА

Ономастиката е научна дисциплина која ги проучува сопствените имиња.

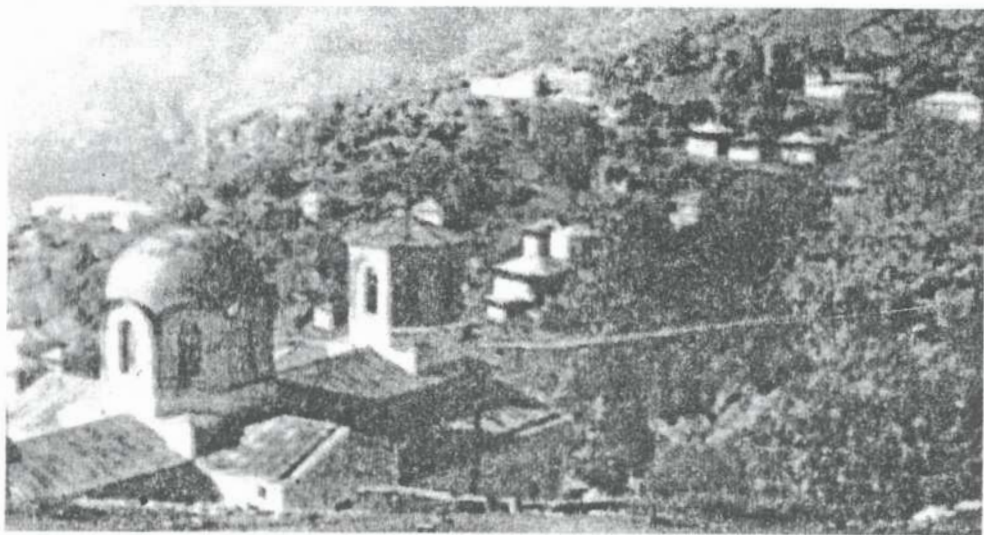
Посебни раздели на ономастиката се: **топономастиката** и **антропономастиката**.

Топономастиката е дел од ономастиката која ги проучува топонимите, односно географските имиња и нивното настанување.

Зависно од тоа каков топоним проучува, топономастиката понатаму се расчленува на: *хидрономастика*, *орономастика* и *ојкономастика*.

Хидрономастиката ги проучува имињата на водите: *Треска*, *Брегалница*, *Црна Река*, *Преспанско Езеро* и сл.

Орономастиката ги проучува имињата на планините, ридовите, долините, котлините, полјаните: *Пелистер*, *Галичица*, *Пелагонија*, *Овче Поле*, *Црна Гора*, *Полог* и сл.

Галичник

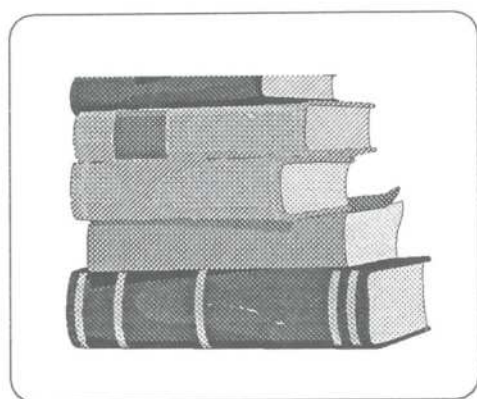
Ојкономастиката ги проучува имињата на населените места, односно имињата на градовите, селата, населбите: *Скопје, Битола, Струмица, Стоби, Мариово, Ново Село* и др.

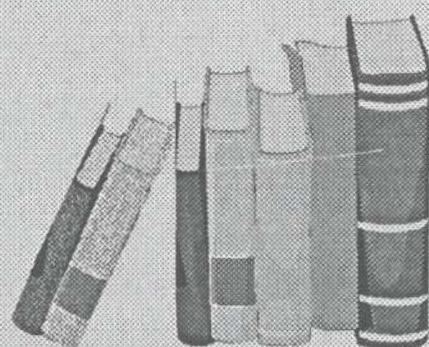
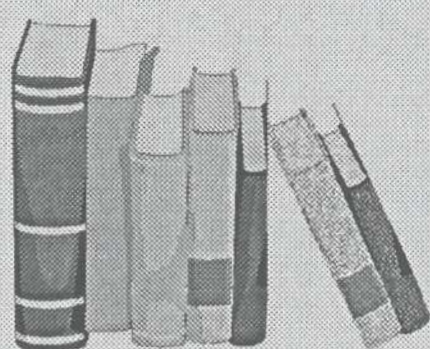
Антропономастиката е дел од ономастиката која го проучува сопственото име на еден човек или на група луѓе: *Ристо, Стамен, Миладиновци, Андреевски, Велјановски* и др.

Провери ги своите знаења:

- Што проучува ономастиката?
 - Кои се посебните раздели на ономастиката?
 - Што проучуваат:
 - а) топономастиката;
 - б) хидрономастиката;
 - в) орономастиката;
 - г) ојкономастиката?
 - Како се вика делот од ономастиката што го проучува сопственото име на еден човек или на група луѓе?
-

ЛИТЕРАТУРА

- ПРЕГЛЕД НА ЖАНРОВИТЕ
- МАКЕДОНСКИОТ РОМАН
 - ЃОРЃИ АБАЏИЕВ
 - ДИМИТАР СОЛЕВ
 - ПЕТРЕ М. АНДРЕЕВСКИ
 - ЖИВКО ЧИНГО
- ЛИРСКИ ФОРМИ ВО МАКЕДОНСКАТА ЛИРИКА
 - БЛАЖЕ КОНЕСКИ
 - АЦО ШОПОВ
 - МАТЕЈА МАТЕВСКИ
 - ГАНЕ ТОДОРОВСКИ
 - АНТЕ ПОПОВСКИ
 - ЛИРИКАТА НА ПЕТРЕ М. АНДРЕЕВСКИ
 - ЈОВАН КОТЕСКИ
 - РАДОВАН ПАВЛОВСКИ
 - БОГОМИЛ ЃУЗЕЛ
 - ВЛАДА УРОШЕВИЌ
 - МИХАИЛ РЕНЏОВ
- МАКЕДОНСКА ДРАМСКА ЛИТЕРАТУРА
 - ИЗВАДОК ОД ДРАМАТА „ДИВО МЕСО“ – ГОРАН СТЕФАНОВСКИ
 - ИЗВАДОК ОД ДРАМАТА „ТЕТОВИРАНИ ДУШИ“ – ГОРАН СТЕФАНОВСКИ
 - ИЗВАДОК ОД ДРАМАТА „БУМЕРАНГ“ – ТОМЕ АРСОВСКИ

ПРЕГЛЕД НА ЖАНРОВИТЕ

На полето на литературата кај нас, македонската поезија го пробиваше патот кон успехот, барајќи нови форми, нови содржини и нови теми. Нејзиниот почеток го наоѓаме во штотуку завршената револуција. Така, се раѓаше поетскиот збор на овие вековно поробувани простори, меѓу народот чија единствена цел беше слободата. Можеби токму затоа таа поезија е силна и полетна, бидејќи низ неа ќе проговори гневот на народот.

Расказот се јавува малку подоцна. Приликите во кои се гушеа сите слободољубиви идеи, беа препрека за остварување на целите на македонските писатели. Под влијание на писателите од поразвиените земји нашите прозни творци ќе го прифатат расказот како најдостапен прозен вид, кратка раскажувачка форма, и во услови на слобода ќе ги создадат првите дела. Преку расказот ги проверуваа своите можности да навлезат во проблематиката на раскажувачкиот јазик.

Македонскиот роман се појави многу подоцна. Причина за тоа задоцнување беше состојбата во која се наоѓаше Македонија, сè до крајот на Втората светска војна. За да се напише роман, беше потребно и искуство, а тоа им недостасуваше на македонските раскажувачи.

Сепак, Славко Јаневски, со својот прв роман го најави почетокот на една нова форма во македонската литература.

Хронолошкиот редослед на македонската поетика започнува со појавата на поетот Ацо Шопов и неговата збирка „Песни“ (1944 г.). Меѓу најубавите песни е „Очи“ посветена на партизанката Вера Јоциќ – соборец на поетот.

Потоа се јавува Славко Јаневски. Како учесник во НОБ, инспириран од крвавата борба и сонот за слобода, ја објавува својата прва збирка „Крвава низа“ (1945 г.). На светлина излегува и поемата „Мостот“ (1945 г.) на Блаже Конески. Потоа следат „Пруга на младоста“ од Гого Ивановски и Ацо Шопов.

„Песни“ (1950 г.), збирка песни „Со наши раце“ од Ацо Шопов во која доминира градителскиот дух на младиот Ацо Шопов „Слеј се со тишината“ (1955 г.) „Ветерот носи убаво време“ (1957 г.) од Ацо Шопов.

Славко Јаневски: „Леб и камен“ (1957 г.).

Блаже Конески: „Земјата и љубовта“ (1959 г.).

Ацо Шопов: „Стихови на маката и радоста“, „Небиднина“.

Србо Ивановски: „Желби и меѓи“, „Средби и разделби“, „Бели крикови“.

Гане Тодоровски: „Во утрините“, „Тревожни звуци“, „Спокоен чекор“, „Божилак“.

Матеја Матевски: „Дождови“, „Рамноденица“ – поезија устремена на сопствената интима, мисловна поезија, ново, модерно доживување на сентиментален план.

Цане Андреевски: „Сончева порака“, „Добрина“.

Анте Поповски: „Одблесоци“, „Вардар“ каде се чувствува еден проширен круг на патриотската поезија која за тема не ја зема само НОБ, туку црпи материјал од историјата на македонскиот народ, пее за националните вредности на својата земја.

Михо Атанасовски: „Очите и измаглините“, „Никогаш не сум сам“, „Минуваат пролети“, „Божурика“.

Јован Котески: „Насмевка пред зорите“, „Земја и страст“.

Радован Павловски: „Свадба, суша и селидби“.

Во прозното творештво се јавува првата генерација раскажувачи.

Првата збирка раскази на Јован Бошковски „Растрел“ излегува 1947 година. Во 1950 година излегуваат збирките раскази „Изгрев“ и „Епопеја на ножот“ од Ѓорѓи Абаџиев.

Потоа следат: Владо Малески „Селанката од Копачка“, „Прва вечер“, „Ѓурѓина Алова“, Радослав Петковски: „Рибарот Климе“, Коле Чашуле, Иван Точко, Јордан Леов, Стале Попов, Славко Јаневски, Блаже Конески ... Тоа беше генерацијата која го трасираше патот на македонскиот расказ веднаш по ослободувањето.

Тогаш се создаваше можност и за развој на македонската драмска литература. Беа објавени првите битови драми и борбени едночинки. Драмите на Војдан Чернодрински, Васил Иљоски, Антон Панов и Ристо Крле го најавија новиот тренд во македонската литература.

- Во втората генерација македонски раскажувачи, авторите навестуваат нови тематски подрачја. Таа генерација ја сочинуваат: Бранко Пендовски, Димитар Солев, Симон Дракул, Благоја Иванов, Цветко Мартиновски, Бранко Варошлија, Мето Јовановски, Србо Ивановски.

Во втората генерација драмски писатели спаѓаат Томе Арсовски, Миле Неделковски, Бранко Пендовски ...

Третата повоена генерација ја сочинуваат Живко Чинго, Ташко Георгиевски, Петре М. Андреевски, Петар Ширилов, Влада Урошевиќ, Методија Фотев, Оливера Николова, Владимир Костов, Миле Неделковски, Божин Павловски, Јован Стрезовски.

Главна преокупација на втората генерација раскажувачи е селото, градот не е во центарот на вниманието, тој само буди интерес.

НОБ кај многу писатели сè уште е непресушна инспирација. По примерот на модерната проза во светот, се чувствува квалитет и кај нашите раскажувачи.

Третата генерација писатели ќе го сврти вниманието на единката, сега се преминува во светот на интимата, посветувајќи ѝ внимание на психолошката состојба. Тоа значи дека преокупациите на човекот се многу битни за изразување на слободата на неговите мислења, сфаќањата и целта, резонирањата на современиот човек.

Расказот ја има класичната форма кој под влијание на модерните струења се менува и ги има естетските вредности.

Со третата фаза на расказот, се појавуваат и првите романиери. Несомнено, прв македонски роман е „Село зад седумте јасени“ 1952 година на Славко Јаневски. Следната година излегува романот „Крпен живот“ на Стале Попов, потоа со свои романи се претставија Ѓорѓи Абаџиев, Владо Малески, Јордан Леов и други. Расказот и понатаму имаше предност над романот. Кратката раскажувачка форма ја преземаше улогата на романот, прифаќајќи ја сета оптовареност и тежина на прозата. Прозата отпрвин беше оптоварена со теми од НОБ, поделбата на Македонија одбележа посебна страница во историјата, а животот на Македонците во Пиринска и Егејска Македонија ќе биде тема, присутна во делата на писателите Ташко Георгиевски, Петар Ширилов, Ката Мисиркова – Руменова.

Веднејќи ја главата пред сиромаштијата, печалбарската традиција ќе продолжи, давајќи му посебен белег на Македонецот во борбата за опстанок.

Личната, семејна болка ќе ја сретнеме во делата на Иван Точко, кој мајсторски, навлегувајќи во најдлабоките дамари на човечкото битие, проникнувајќи во неговата душа, го создаде ликот на несреќната Бојана. Со тематика од печалбарството се јавија и Симон Дракул, Методија Фотев ...

Кон крајот на шеесеттите и почетокот на седумдесеттите години на литературното поле се појавија поетските имиња на Атанас Вангелов, Михаил Ренџов, Тодор Чаловски, Чедо Јакимовски, Ристо Јачев, Иван Чаповски. Тоа се поети на внатрешните интимни душевни трепети.

Во прозата се појавија имињата на раскажувачите и романсиерите: Владимир Костов, Димитар Башевски, Зоран Ковачевски, Митко Маџуков и Васе Манчев.

Современиот свет и современите збиднувања се главна преокупација на овие писатели.

Ефтим Клетников, Санде Стојчевски, Веле Смилевски, Ристо Лазаров, Љупчо Димитровски, Катица Ќулавкова, Вера Чајковска ја сочинуваат најновата генерација македонски поети.

Во драмското творештво беа забележани имињата на најновите современи драмски автори: Христо Георгиевски, Драган Михајловски, Крсте Чачански, Горан Стефановски, Јордан Плевнеш, кој во своите драми „Македонски состојби“ и „Југословенска антитеза“ обработува современ настан од збиднувањата во Македонија, Југославија, а посебно на Косово.

Сите заедно на македонската книжевност ѝ ги дадоа најубавите, највредните дела во кои пулсира животот на нашиот народ и во кои живее и расте татковината.

Провери ги своите знаења:

- Кој литературен жанр се јавува прв во македонската литература?
- Зошто романот излезе многу подоцна?
- Каква тематика обработуваат романите на втората генерација писатели?
- Кои писатели обработуваа теми од животот на Македонците во Егејскиот дел на Македонија?

Запомни!

- Првата збирка песни во македонската поезија излезе 1944 година под наслов „Песни“ од Ацо Шопов.
- Прва збирка раскази е „Растрел“ (1947 г.) од Јован Бошковски.
- Првата генерација драмски писатели ја сочинуваат Васил Иљоски и Коле Чашуле.

МАКЕДОНСКИОТ РОМАН

Трнлив и мачен е патот на македонскиот роман. Приликите во кои се создаваше раскажувачката форма, му одговараше на расказот. Сепак, кога романот се појави во југословенската литература, набргу ги помина границите на Македонија. Веќе во 1950 година Славко Јаневски се појави со подолгата проза „Улица“ која го навести и неговиот прв роман „Село зад седумте јасени“ (1952 г.). За краток временски период македонскиот роман бележи брз развој, а многу писатели ја прифатија оваа форма како творечка определба. Следната година (1953 г.) излезе од печат романот „Крпен живот“ на Стале Попов, и повеста „Арамиско гнездо“ на Ѓорѓи Абаџиев. Тоа се години на афирмација на македонскиот народ кој со крупни чекори оди напред. Потоа следат романите „Толе Паша“ од Стале Попов, „Две Марији“ и „Месечар“ од Славко Јаневски, „Она што беше небо“ од Владо Малески, „Побратими“ од Јордан Леов, „Под усвитеност“ од Димитар Солев, „Седум умирања“ од Благоја Иванов и др. Писателите од средната генерација на читателите им ги претставуваат новите романи на Димитар Солев, Симон Дракул, Мето Јовановски, Србо Ивановски, Благоја Иванов.

Следи романот „Пустина“ на Ѓорѓи Абаџиев, „И бол и бес“ од Славко Јаневски, „Белата долина“ – Симон Дракул, „Кратката пролет на Моно Самоников“ од Димитар Солев, потоа следат романите на Коце Солунски, Сотир Гулески. Свежина во македонската литература ќе внесат младите дебитанти Ташко Георгиевски, Петар Ширилов, одново Славко Јаневски со „Стебла“ и „Тврдоглави“, Владо Малески со „Разбој“, Коле Чашуле со романот „Простум“, а потоа од печат излегоа романите на Мето Јовановски, Бранко Пендовски, Благоја Иванов, Ташко Георгиевски, Петар Ширилов, Методија Фотев, Влада Урошевиќ, Владимир Костов, Бранко Варошлија, Божин Павловски, Јован Стрезовски...

Од најновата генерација романсиери се појавуваат романите на Димитар Башевски, Митко Маџуков и др.

Македонскиот роман тематски навлегува во сите пори на животот. Ја слика средината на настаните, најразличните слоеви, но како по некое одредено правило, најчесто и највидно место зазема судбината на Македонецот чиј пат води низ пеколот, низ крвавите врвици на историјата, но секогаш во рацете на тој народ е мечот на правдата.

Токму од таа решителна борба на живот и смрт израснаа најубавите, најсилните, најсмелите херои на македонскиот роман.

Првите романи ги опишуваат деновите по револуцијата, колективизацијата која на селото му дава нов тек, а тоа ќе остави белег во сите дела на Стале Попов. Дури и во шестата деценија ќе се почувствуваат стравотиите и последиците од војната. Темата за воените ужаси, обидите и натчовечките напори да се преживее во долгата одисеја на измачувања и понатаму е главна тема на писателите Владо Малески и Славко Јаневски.

Генерацијата писатели во кои спаѓаат Димитар Солев, Владимир Костов, Благоја Иванов, Коце Солунски, Божин Павловски и други ќе навестат еден нов живот во градската врева, со помодерни услови, со урбана средина, со цивилизирање на човекот. Животот ги менува луѓето.

За одбележување е и создавањето на историскиот роман кај нас. Настаните од Илинденското востание ќе најдат место во романите на Ѓорѓи Абациев, Стале Попов, Јован Бошковски, кои на својот народ и на сите слободољубиви луѓе во светот ќе им ја откријат пораката и вистината преку солунските гемиџии за судбината на Македонија. За судбината на Македонците во Егејска и Пиринска Македонија по Граѓанската војна во Грција, проговорија романите на Ташко Георгиевски, Петар Ширилов, Ката Руменова – Мисиркова, некогашните деца бегалци од Егејскиот дел на Македонија.

Македонските прозаисти постојано го бараат модерното, современото, богатиот израз обогатен со нови естетски вредности. Колку и да се трудат да го внесат модерното, да ја прикажат единката како личност во центарот на писателовото внимание, сепак, татковината ќе биде најсветата тема, непресушен извор и вечна инспирација на сите писатели.

Провери ги своите знаења:

- Каква тема најчесто обработуваат авторите на првите романи по ослободувањето?
- Кои писатели во своите дела го обработуваат селото со своите добри и лоши страни?

Запомни!

- Првиот македонски роман е „Село зад седумте јасени“ (1952 г.) од Славко Јаневски.
- Настаните од Илинденското востание ќе најдат место во романите на Ѓорѓи Абациев, Стале Попов и Јован Бошковски.

ЃОРЃИ АБАЏИЕВ

Ѓорѓи Абаџиев спаѓа во првата генерација повоени писатели. Роден е 1910 година во Дојран. Гимназија завршил во Благоевград – Бугарија каде со семејството живееле како емигранти. Студира право во Софија, а по враќањето во Скопје (1948 г.) работи како писател, публицист, историчар. До својата смрт (1963 г.) работи во Институтот за национална историја.

Автор е на збирките раскази: „Изгрев“, „Епопејата на ножот“, повеста „Арамиско гнездо“, романот „Пустина“.

Добитник е на повеќе награди од областа на литературата, но најзначајна е Републичката Октомвриска награда за романот „Пустина“.

Улогата на Ѓорѓи Абаџиев во историјата на македонската литература

Улога на Ѓорѓи Абаџиев во историјата на македонската литература, е тесно поврзана со годините на неговата младост, а таа протече во Софија каде ќе имигрира уште како петгодишно дете во виорот на Првата светска војна. Триесет години ќе го носи белегот на иселеник и ќе ја потиснува тагата по убавините на родната му земја. Таму се вклучи во редовите на напредната младина која масовно ја напушташе Македонија, бидејќи Бугарија им ги отвораше вратите на високите школи и факултети. Истовремено се занимава со литературна и публицистичка работа. Движењето на студентската младина, желбата да го обедини нивниот идеал со идеалот на работничкото движење на македонскиот народ и на сите јужнословенски народи му беше во мислите. Набргу станува секретар на Македонскиот национален комитет и редактор на весникот „Македонско знаме“. Тоа му овозможи одблизу да ги следи сите настани во Македонија и да се гордее со идеите на македонските прогресивни сили за одлучна пресметка со непријателот. Во Софија, како учесник во литературниот кружок, имаше можност да соработува со Вапцаров, Попов, Неделковски, Д. Митрев и др., а тука веќе созревааше идејата за првите литературни остварувања.

Сето она што го виде и доживеа, всушност беше вистината и правата слика на судбината на неговиот народ. Токму затоа, сите негови дела носат белег од тоа време, а Абаџиев го запиша она што го

создаваше историјата проследено хронолошки, испреплетено со различни судбини поврзани со една заедничка цел – слобода.

Значењето и улогата на Абациев во македонската литература се огромни. Тој на македонската проза ѝ даде своевиден тек. Како претставник на првата генерација македонски романиери, со брз чекор и несопирлив пробив ќе го навести модерното обликување и творење. Тој, единствено, умееше да навлезе во душата на своите јунаци, да ги доживее нивните судбини, да ги почувствува нивните крикови и болки, да им се доближи на маките на својот народ и да ги крене до триумф најсмелите синови на неговата татковина кои ги жртвуваат своите животи за општото добро на родната земја. Никој поубаво не го осветли ликот на Гоце Делчев, крилатиот бунтовник, заштитникот на својот народ. Неговата величина дојде со романот „Пустина“.

ПУСТИНА

(извадок)

Арсо има само една желба – да остане тука во мир и заборав. Што бара од него Глигор? Да учествува и да му помогне да избега. Да учествува лежејќи на одарот. Помош за која не е потребен напорот, неволјата. Арсо сакаше да биде задоволен дека сепак неговата немоќ е корисна за Глигора.

Тоа е што може да му даде на Глигора.

Скоро ќе удри часот на разделбата.

Глигор ќе појде во животот.

Тој им е потребен на луѓето.

Арсо ќе му помогне да појде пак меѓу луѓето, така, лежејќи и тонејќи во исчезнувањето.

Му дојде чудната желба сепак да остави некоја трага во занданата. Со клинец неговата треперлива рака ја ископа на сидот над одарот, каде што лежеше, реченицата што почесто му светнуваше во мозокот: Тука згасна Арсо во лето илјада деветстотини и трето.

Цела недела северникот ги даваше своите благодети.

В каушите сè почесто се носеше витката мелодија на ориенталските песни, полни со болка и копнеж.

Во приквечерината, кога мракот ги зафаќаше зафрлените агли, Глигор им се придружуваше на пејачите, пуштајќи го својот звучно тврд глас. Во неговите песни извираше и се разливаше гнев, закана и верба на луѓето од неговата земја, оставена далеку зад морето. Во смешаноста на мелодиите, во бркотницата од распеани звуци, доминираше нешто одобрувачко, што ги истиснуваше мрачините во душата на Арсо.

Кога ноќта сосема го заклопуваше затворот и ја угаснуваше вревата, во каушите, ходниците и дворот, темнината стануваше gluva и мртва. Глигор будно ги следеше шумовите како гаснат и потоа се вовлекуваше под одарот на Арсо и со упорност на кртица ја прегризуваше пречката што го држеше апсанџискиот свет, откинат од онаа слободна широчина во која луѓето ја заплеткале својата судбина во нечији мрежи и ги кинат полни со верба дека има избавување и дека сето тоа е возможно да се постигне. Да се излезе од овие сидишта. И дланките на Глигора ја избуткуваа земјата од себе и телото потонуваше во земјената тесна, темна и ладна утроба за да излезе на виделина. И песочните пластови попуштаа. Времето и волјата се беа сојузиле.

Остануваше уште една ноќ.

И судбината на Глигор и Арсо ќе биде во нивните сопствени раце.

Таа беше ноќ без месечина, но со густе силни свезди кои трепереа на работ од прозорецот. За последен пат Глигор зарони во ископот. Напластената ровкава земја се отресе од неговата глава и тој жедно ја вдишна свежината на воздухот. Се наоѓаше во средината на густо церје. Бргу се повлече назад.

- Готово, атентаторе! Го заслужи орденот. Побрзај надвор те чека Ана! – весело задишан брбореше Глигор.

- Тој си ја извлече главата од под одарот. Ги виде вжолтените нокти од нозете на Арсо што viseа над него.

- Несреќниче! – рикна во болка и навреда Глигор. Телото на Арсо му изгледаше необично издолжено. Тенкото јаже врзано на решетката длабоко се беше вкопало во неговиот врат. На помодреното лице беше замрзната грозната гримаса на тукушто свршената агонија.

Глигор си ја зеде торбата. Уште еднаш погледна на телото што висеше закачено на решетката и, исполнет со гнев и огорченост, се нурна под одарот.

По неколку минути неговата темна силуета се појави меѓу палмите и бргу залута во пустината. Ладната ноќ овозможуваше долго патување до онаа оаза на север. Таму наблизу беше француската граница. Пред разденување ќе стигне.

Кратка содржина на романот „Пустина“

Дејството се случува во дваесеттиот век, поточно во 1903 година. Главни личности се Арсо и Глигор, кои во името на слободата, а со цел да го свртат вниманието на цивилизирана Европа за своето постоење, се непосредни учесници на солунските атентати 1903 година.

Судбината; сакаше да ја избегнат смртта, но не и агонијата што ги следи по настанот. Авторот не фрла никаква светлина на солунските атентати, туку ја слика душевната состојба на двајцата атентатори сместени во затворските ќелии. Нивната агонија ја зголемува помислата за пресудата на судот што ги чека. Понесени од сознанието дека смртта е неминовна поради стореното дело, дека нивните другари – соучесници, по извршената акција загинале, доживуваат внатрешна борба, грижа на совест бидејќи го прекршиле заветот за доброволно самоубиство по извршување на задачата. Сега, самите се сметаат за предавници и за ништожници пред другарите чии животи згаснаа за општо добро на својот народ и татковината. Всушност, „Пустина“ е психолошки роман кој ги покажува внатрешните немири на осудените на смрт, размислувањата на двајцата протагонисти. Арсо, отсликува потиштеност до самоизмачување, единствен излез наоѓа во смртта, само тогаш ќе се ослободи од измачувањето и ќе најде мир за својата душа. Глигор размислува и резонира пореално. Животот мора да продолжи, но не тука, во затворот. Затоа организира бегство и додека Арсо наоѓа сили да си ја намести јамката околу вратот и да ја прегрне смртта, Глигор се губи меѓу пустинските палми и брза во пресрет на животот. Арсо е жртва на сопствената совест, а Глигор успеа да ги отфрли таквите размислувања и да избега од канџите на смртта.

Абаџиев, во романот „Пустина“, преку двајцата протагонисти, обработи два паралелни мотива: стравот и храброста. Овој роман избилува со внатрешни монолози (личноста во своите размислувања зборува сама со себе, се обвинува...

Модерното што го внесе Абаџиев во романот „Пустина“ е сликањето на човековата природа во психологијата на личностите. Во искажувањето на авторот се чувствува лиризмот кој на неговата проза и дава душа и убавина.

Тема: Душевната состојба на двајца преживеани атентатори сместени во затвор во исчекување на судска пресуда.

Жанр: Психолошко-реалистичен роман

Извадоци од критиката:

Ако за некој македонски писател може да се каже дека во македонската литература зафаќа особено место, тоа со најголема сигурност би одговарало на прозаистот Ѓорѓи Абаџиев. Во настанува-

њето на нашата литература, тој навистина даде свој прилог што се издвојува со една особеност; тематска ориентација кон историјата, кон еден литературен жанр, кому без малку му го посвети речиси целиот свој творечки потенцијал.

... „Пустина“ на Абациев звучи современо со многу нешто и претставува негова најзрела творба, со која тој недвосмислено го утврди своето траење во македонската литература.

(Јован Бошковски: „Историската белетристика на Ѓорѓи Абациев“, Избор, Скопје, 1964 година)

ТАБАКЕРАТА

(извадок)

Вратата на купето се отвори. Влезе еден заптија. Сулејман-бег скришно погледна кон својот сопатник. Забележа како од лицето му исчезна наивно-добродушниот израз и како во очите му светна челичен блесок. Низ телото му помина трепет. Мускулите од нозете му се затегнаа како сега да ќе се подигне и со еден скок ќе исчезне надвор. Но тој само се понадигна, го зеде куферчето, го кладе на колена и, задржувајќи го и понатаму спокојството, седна. Откако им ги прегледа патните документи, заптијата лесно се прозевна и излезе.

Прв разговорот го продолжи Сулејман-бег:

- Сега можеме спокојно да зборуваме. Вие немате причина да се обеспокојувате, нели? А пак што се однесува до вас, отворено ќе ви кажам. Се гордеам со тоа што Кукуш дал таков револуционер.

- Ама оставете ги, џанам, чувствата за другпат, - се засмеа со широка полна насмевка Гоце. – Поарно расправајте што мислат во Париз за кожата на Македонците.

- Конзервативците ја сметаат вашата револуционерна организација за гнездо на разбојници.

- Тоа го знам, - му одговори Гоце.

- Францускиот народ и неговите прогресивни водачи покажуваат симпатии кон вашата борба и ве сметаат за следбеници на хероите од Француската револуција. Ако го прашате некој Французин што мисли за султанот, тој ќе ви каже: „Турнете го за да може Турција да тргне по патот на цивилизацијата!“

- Ние им подаваме братска рака на сите пријатели на македонскиот народ, - рече Гоце.

Сулејман-бег одново пламна. Тој надолго и нашироко зборуваше за Млада Турција и за слободата на сите народи во новата отоманска држава. Гоце внимателно го слушаше, а спомените што му се разбудија го пренесоа во сокаците на Кукуш. Младиот Сулејман, натокмен со нови алишта, стои пред група распарталени Турчиња и го заплашува со прст. Зад Гоцета чекаат наредени еден до друг Македончиња, исто така, испокинати и нечисти. Тие се неговите врсници. Тој истрчува напред и ѝ вика на дружината:

- Удрете по поганциве!

Накај групата на Сулејман-бег се залетаа неколку камења. Гоце ја заврте својата праќа и пушти еден тркалест камен. Каменот засвири низ воздухот и го чукна Сулејмана по глава. Тој падна. Турчињата се разбегаа. Гоце истрча напред, го дигна раскрвавениот Сулејман, искина едно парче од ракавот на својата антерија и му ја преврза главата. Тоа беше пред петнаесет години. Оттогаш истекло многу вода. Гоце отиде во Солун да учи, а Сулејман во Цариград. Се видеоа само еднаш и тоа во една летна ваканција.

Одвреме-навреме Гоце го запираше погледот на белегот над левата слепоочница на Сулејман-бег. Тој го забележа и иронично го праша:

- На својот сопствен отпечаток ли се насладувате?

- Вие и сега лудувате.

- Против зулумциите и народните изедници.

- Знаете ли дека за вашите подвизи се говори и во туѓина? Пред еден месец во Париз дојде еден висок турски чиновник и ја рашири легендата дека во Македонија се појавил некаков крилат бунтовник што лутал насекаде и дека ни војска ниту пак заптии можеле да го фатат. За неговата глава давале илјада жолтици.

- Разгеле, можете да ги грабнете парите. Ха-ха-ха-а! – силно се исмеа Гоце.

Свирката на локомотивата писна продорно. Возот почна да ја намалува брзината.

- Ќе треба да се поделиме. Мојот пат е до овде, - рече Гоце, му ја стисна срдечно раката на Сулејман-бег и додаде: - Навистина е среќа меѓу беговите да најдеш свесен човек. Скоро сите, речиси, му се душмани на народот, какви што се, простете ми, и вашиот татко и кајмакот. Сè што е живо – проплакало од нив. Од срце ви благодарам за добрите чувства кон нашето дело! – И Гоце повторно му ја стисна раката на младиот бег. – Се надевам дека ќе ги поздравите моите родители.

- Не ќе ми поверуваат дека сме се виделе, - одговори Сулејман-бег.

Гоце се почеша по темето и лесна насмевка му се разлила по лицето.

- За да го уверите, кажете му на татка ми дека сум нарачал да ви ја даде табакерата што е скриена во килерот на левата страна под мусандрата.

Возот запре. Гоце пргаво потскокна, како да беше од гума. Тешкиот сремен пискул се растури по новиот фес. На станицата беше доста живо. Бозациите се поднаведнуваа под тежината на ѓумовите и постојано викаа: шурупчијата ги полнесе чашите со долгата шија на ѓумот што блескаше во златести преливи над неговиот грб. Луѓето се тискаа, шумно разговараа и врвеа на разни страни. Кебапчиите штракаа со машините, пријатната миризба на печено месо се ширеше во воздухот. Држејќи го здраво куферчето в раце, Гоце брзо си пробиваше пат меѓу шарената врвлица. Сулејман-бег уште неколку пати му го виде пискулот како се ниша меѓу чалмите и одеднаш му исчезна од погледот...

Кратка содржина на расказот „Табакерата“

На едно патување, кога Сулејман-бег се враќа од Париз се среќава со Гоце Делчев. Средбата во возот меѓу двајцата верски непријатели ќе се претвори во срдечен разговор и сеќавање на палавите детски години по сокаците на Кукуш. Сулејман ќе се потсети на сопствениот белег на слепоочницата од каменот фрлен од раката на Гоце. Неговиот темперамент и организирано дејствување против османлиската власт, кај Сулејман-бег ќе предизвика чувство на поддршка и симпатија и тој ќе се определи за идеалите на Младотурската револуција. Всушност, тој ја открива својата приврзаност кон македонските патриоти и револуционери.

- „Се гордеам со тоа што Кукуш дал таков револуционер“, - му вели тој на Гоце Делчев. Сулејман-бег се школува во Париз, во него процвита свеста на цивилизацијата, на прогресот и го прифаќа она што е најнапредно, најсилно, најслободоумно. Тој не ја гледаше својата лична драма пред интересите на нацијата и времето, личното чувство го потиснуваше длабоко во себе за да им отстапи место на хуманите односи, на прогресивните идеи меѓу луѓето.

Расказот „Табакерата“ е работен по сеќавање на сестрата на Гоце Делчев – Руша Делчева.

Табакерата што Сулејман-бег ќе ја побара од Никола, Гоцевиот татко, ќе биде сведоштво за една средба и заемно разбирање. Авторот во расказот „Табакерата“ го прикажа ликот на неустрашливиот – борец и идеолог на македонскиот народ „Гоце Делчев“ за чија глава султанот нудеше илјада жолтици. Тој – крилатиот бунтовник беше присутен во сите домови. Беше син на поробениот народ за чија слобода заедно со своите современици го подготвуваше Илинденското востание. Абациев со перо на врвен мајстор не се задржуваше на борбите и акциите, тој навлегуваше во душата на носителите на сите прогресивни идеи и на оние што страдаа и на оние што триумфираа. Впрочем, историјата ги напиша најубавите, најсилните вистини за Македонецот и за напатената му земја.

Провери ги своите знаења:

- Која е причината за да се најдат во затвор Арсо и Глигор?
- Зошто Арсо се решава да си го одземе животот?
- Кој бил Сулејман-бег?
- Што знаеш за Гоце Делчев?

Запомни!

- Настанот од романот „Пустина“ е поврзан со акциите на Солунските атентатори?
- Романот ја прикажува душевната состојба на преживеаните учесници на атентатот?
- Сулејман-бег покажува симпатии спрема делото на македонските револуционери.
- Гоце Делчев загина на 4 мај 1903 година во селото Баница.

ДИМИТАР СОЛЕВ

Димитар Солев ѝ припаѓа на втората генерација современи македонски писатели. Роден е 1930 година во Скопје. Основно образование завршил во Пеќ, гимназија во Скопје. Студирал на високата филмска школа во Белград, а потоа дипломирал на Филозофскиот факултет во Скопје.

Поседна љубов покажува спрема новинарството, учествува во уредување на литературното списание „Разглед“ . Работел во Радио-телевизија и во Народната и универзитетска библиотека „Климент Охридски“ во Скопје.

Автор е на следните книги:

- „Окопнети снегови“ – (раскази),
- „Под усвитеност“ – (роман),
- „По реката и спроти неа“ – (раскази),
- „Ограда“ – (раскази),
- „Кратката пролет на Моно Самоников“ – (роман),
- „Зима на слободата“ – (раскази),
- „Слово за Игор“ – (раскази),
- „Полжави“ – (раскази),
- „Дрен“ – (роман),
- „Одбрани раскази“,
- „Зора зад аголот“ – (роман).

Во обемното творештво на Солев го забележуваме прозното искажување, но заслужува внимание и есеистичко-критичката работа. Кај многу автори војната оставила траен белег. Токму тоа чувство го следи и Солев, кое се наметна уште со првата збирка раскази „Окопнети снегови“.

Како инспирација и како неминовно сеќавање на сите трауми, на глад, страв, бегство, смрт, ќе настанат најсилните нијанси на уметничките изливи и сликање на судбината на човекот. Војната за секоја генерација е најголемото зло во кое се гаси радоста, среќата, желбата за креација и творење. Во потрага по нов израз, на стилско и композициско обликување, ќе успее да ги долови сите болки на детската душа што ги остави војната, да го види згаснатиот сјај во детските

очи и стравот во нивните срца. Тој грч, таа борба, тој страв, авторот ќе ги понесе како тешка рана во душата, а подоцна ќе го пушти крикот од ранетото срце да се слее со изразот и мислата на веќе оформен поет.

Она со што се разликува од своите современици е тоа што тој е предводник на модерниот култ кон формата и изразот. Во неговото творештво се чувствуваат лирските импулси, поетичните пејзажи... Се чувствува надградба на модерен психолошки израз со стилска култура и чист јазик.

ЗОРА ЗАД АГОЛОТ

(извадок)

Дукле Тупара, откако се прости со Доста Стојковска, а не ја сретна дива Вида на ниеден крстопат, сврати дома да ја остави војничката торба и да му каже на Дукадина Тупаревски дека се вратил од затворот во Идризово. Куќата на Дукадин Тупаревски секогаш беше отворена, а самиот тој лежеше облечен а непокриен со главата на висока перница и со скрстени раце на градите. Дукле Тупара не сакаше да го буди, па му остави шише пиво на дофат од диванот и му напиша на едно книже со редок ракопис: „Дедо, додека да го испиеш ова пиво, јас се враќам, погоди кој“. За момент се мислеше дали да се потпише, но наместо тоа му принесеше чаша и му дотури отворач. Дури тогаш се осмели да се насмевне, притворајќи ја вратата зад себе како крадец. Ова беше првпат Дукле Тупара да му купи нешто на Дукадина Тупаревски.

Со ситнежот, што го беше заработил во затворот, Дукле Тупара тогаш излезе во градот да си ја проветри главата и да си ја истуши душата. Прво отиде на бербер, па остави да го потстрижат, да го избричат и да го намирисаат, како главата да му беше карфиол. Гледајќи се така излупен, Дукле Тупара поверува дека е друг човек и излезе од берберницата со музика во увото, а со федер во коленото. Плоштадот на градот му играше во погледот како навалено решето со распукани костени. Дукле Тупара потоа ја крена ногата на сандачето за чистење чевли и го отвори весникот да провери кој во ова време поминува преку плоштадот. Кога го смени стапалото, го преврте и листот, но никој од минувачите уште не беше го препознал. Задоволен од својот изглед, од темето до петите, Дукле Тупара се прошета меѓу излозите на главната улица и едноподруго испуши неколку цигари на гладно срце. Тогаш си рече доста, па го стапна опушокот и се предаде на првата

гостилница. Раздимениот мирис на чорбата од шкембе го опфаќаше во таква отпуштена дремка, со која можеше не само да се живее ами и да се сонува.

Дукле Тупара испи неколку скопски пива пред да се појави во „Зора“ со денешниот весник во соодветниот џеб. Во другите уште му тежеше ситнежот од затворот. А таму веќе сите го чекаа, освен Вида. Гласот за неговото враќање се беше провртел низ градот како прашен вител под ведро небо, не зафаќајќи ги аглите на Видиниот круг. Инката на тој вител очевидно се вгнездила во „Зора“, па Дукле Тупара, зачекорувајќи во буката на локалот, си рече дека не е друго, туку оса му влегла во уво.

Колку што можеа да кажат срчите на мојот перископ, а во нив се собираше не само Малата ами и Големата мечка, „Зора“ беше полна газ преку глава. Славе Вардарец изведуваше слалом меѓу масите, а ни една чаша од неговиот подавалник не се истураше во нечиј врат. Впрочем, во локалот беше забранет секаков крш. Коле Колиштрк седеше на службената маса, заедно со Нестор Клисарски и Тоде Бомбол. На другите, насадени ретко како лут корен, можеа да се видат и Боро Мустак и Сашо Снагата и Томе Молкот и Цеве Топола и Раде Бонсек и Трајче Тропалче и Ванчо Унески и Митко Самба и Јон Бодри. Сите освен Ицко Старавера.

Не знаејќи на чија маса да седне, а не сакајќи на ничие царство да се приклони, Дукле Тупара ги поздрави сите со крената рака, така помина меѓу полните маси, па дури на шанкот ја спушти шаката како тупаница. Во молкот што настана, побара топ пиво и се сврти кон сите да го испие на искап. Потоа, го здружи стаклото во раката, не оставајќи низ прстите да падне ни едно парче срча, ниту да протече ни една капка крв, па тогаш се врати кон шанкот и порача втор топ.

Додека Дукле Тупара го испиваше до дно првиот топ пиво, никој во „Зора“ не посегна по својот пијалак. Ја почитаа ли неговата жед, долга еден век, или пак чекаа самиот да падне, покосен од нормалниот живот? Кога тоа не се случи, а Дукле Тупара им сврте грб, масите одеднаш се возбудија, се растропаа, се разгракаа и се распија, враќајќи ја бучавата во ушите не со една туку со повеќе оси. Тие одеднаш беа навредени од свртениот грб на Дукле Тупара, па бараа не само да им го покаже лицето ами и да си одбере стол. Сите ги нудеа своите маси, на кои наеднаш се најде место за него, иако пред тоа беа зафатени за други. Но, Дукле Тупара очигледно беше нешто трето; никогаш туѓ, само отсутен. Во вревата, што не ја мелеше ни вентилаторот, некои и

станаа за да го седнат, но ни една рака не беше појака од неговите продупени лакти.

Всушност, Дукле Тупара не наоѓаше посебен мотив да поземе туѓ стол и да седне на некоја одделна маса. Тие сега сите беа еднакви со него. Еднакво му беа блиски и еднакво далечни, без да ги одмерува кој колку учествувал во неговото паѓање до затвор. За своето паѓање Дукле Тупара се обвинуваше исклучително себе си, но сепак знаеше дека повеќе не може да биде онаков, како што бил порано со сите овие луѓе. Една мрежа, колку за рибји жабри уште повеќе за човечки души, беше падната меѓу него и нив. Затоа подобро му беше да стои сам на шанкот, наспроти нив седнати во локалот. Така секој си беше на своето место, сите се гледаа очи в очи, но старите другарства можеа да продолжат со нови разговори, макар што со нови зборови, старите односи не можеа повеќе да се обноват.

Замелушен од пијалакот и од бучавата, Дукле Тупара си постави три правила: прво, не чести ги другите, надевајќи се дека и тебе ќе те честат; второ, не примај честење од другите, зашто којзнае како ќе треба да им вратиш; и трето, прекини со пиењето кога ти е најслатко, за да не го окајуваш она што ќе го претераш.

Првото правило Дукле Тупара го издржа со првата кригла, второто си го повтори со втората тура, а на трето веќе петиците почнаа да му се лизгаат, макар што никој не го туркаше и макар што при тоа се придржуваше со лактите.

„Зора“, пак, од своја страна, сакаше да го дочека, како што би се рекло, со достоинство и почит. Тоа од мојов балкон звучи добро, а во локалот долу значи добро. Ќе те послужат со напрсток, па ќе ти го тупнат подавалникот – да си ја чукаш главата од него, не како да доаѓаш од Идризово ами како да одиш за Бардовци. А „Зора“ токму така го чекаше: да го честат тие сите, а да им врати тој еден. Дукле Тупара, прелистувајќи ги картите од затворот, ја знаеше веќе таа игра и сега се бранеше од неа, држејќи се со лактите на шанкот и одржувајќи го погледот со помош на вентилаторот.

И сè ќе беше в ред, да беше „Зора“, за ред. Сè ќе беше добро, да свршуваше доброто со „Зора“. Но кој доаѓа во „Зора“ да му се исполни нешто, без да му биде додадено друго што не го ни смислувал? Дукле Тупара, наивен пред затворот, а искусен по Идризово, не очекуваше таква јамка од никаде, но јас од балконов веќе ја гледав како му се спушта на главата, токму како ореол. Дукле Тупара не беше, очигледно, ни роден ни прероден за светец, но еве како сенката на бесилката го фаќаше како мрежа од пајажина.

Кон романот „Зора зад аголот“

На страна 127 од романот „Зора зад аголот“ Солев ќе запише: „Никој не измислува повеќе од што може животот. Јас не измислувам, јас само замислувам. А ова што ќе го кажам не е ни измислица, не е ни замисла, па дури ни домислување, туку само измрдана слика преку пукнатото огледало што го составува мојот перископ, кој како набрана сурла се протега од балконов на „Зора“ низ Зоолошката градина до Градскиот парк“.

Според жанрот, романот „Зора зад аголот“ е нагласен како документарен и како уметничка инспирација и како уметничка реализација. Тој роман всушност е слика на трагичните човечки судбини фрлени на крстопатот на животот, чие секојдневие е токму кафеаната „Зора“ што се наоѓа зад аголот на улицата „Илинденска“. Овој роман е драма на човековото паѓање во бездната на мртвилото, на секојдневно то самоуништување.

Во романот се прикажани повеќе судбини. А токму тука во кафеаната се вкрстуваат и преплетуваат многу непријатни ситуации. Нејзини посетители се професори, лекари, сликари, студенти.

Секој ја гасне жедта во чашата алкохол, мана и порок карактеристичен за нашиот народ и за нашата средина.

А колку можеме да бидеме пакосни ќе ни посведочи животната историја на главниот јунак во романот – Дукле Тупара.

Добар, чесен, мирен и дружељубив, оставен сам со својата сиромаштија и мака го живее животот од денес до утре. Татко му како партизански илегалец загина во борбата. Мајка му се премажува, а тој се вработува како раководител во едно стовариште. Кафеаната „Зора“ му беше втор дом. Ги честеше пријателите катадневно, а кога џебовите му останаа празни, посегна во касата на стоваришниот магазин. Набргу е откриен, предаден на суд и осуден. Ицко Ицкоски – Старавера со кого до вчера пиеше и го честеше, е негов иследник. Додека Дукле Тупара ја издржува казната во Идризово, Ицко Старавера станува директор на ГГ претпријатието „Знаме“.

Дента кога Дукле Тупара излегува од затвор, Ицко влегува во Идризово осуден за исто дело. Поучен од досегашното искуство, Тупара претпазливо влегува во „Зора“, го поздравува старото друштво научено на честење. Не ги почести, само го испи порачаното пиво, а кога некогашниот чувар на затворот му пријде и му рече дека правдата е задо-

волена и дека вистинскиот виновник сега е во затвор, нешто препукна во душата на Дукле Тупара, препукна гневот бидејќи ја сети измамата од сите, та не сакаше да им даде право да зборуваат за сега осудениот Ицко Старавера, бидејќи до вчера така зборуваа за него. Тој миг беше свесен дека победата и успехот на човекот никого не го интересира, туку само поразот. Ја презре нивната намера и ги осуди засекогаш.

Романот „Зора зад аголот“ обработува една општествена тема присутна во годините по ослободувањето, а некаде и денес, во која провејуваат хумористични елементи. Умерен во искажувањето на човековите мани без да ги навреди личностите, а сепак да им укаже на нивните недостатоци. Јазикот е јасен, богат, сочен што на делото му дава посебен шарм и убавина.

Тема: Слика на трагичните човечки судбини и борбата на единката со средината која го тера до самоуништување.

Жанр: Документарен роман

Провери ги своите знаења:

- Кој е главен лик во романот „Зора зад аголот“?
- Што знаеш за неговата судбина?
- Што научи Дукле Тупара од своите познаници во кафеаната; „Зора“?
- Што значи мислата: Победата и успехот на човекот никого не го интересираат, туку само поразот?

Запомни!

- Димитар Солев е предводник на модерниот култ кон формата и изразот.
- Романот „Зора зад аголот“ е документарен и ги слика трагичните човечки судбини чие секојдневие е во кафеаната.

ПЕТРЕ М. АНДРЕЕВСКИ

Во почетокот на шеесетите години македонската литература со своите две поетски остварувања „Јазли“ (1960 г.) и „И на небо и на земја“ (1962 г.), го забележа името на Петре М. Андреевски. Заедно со Влада Урошевиќ, Богомил Ѓузел, П. Бошковски, Т. Георгиевски, Р. Павловски, М. Фотев и др. ја сочинуваат третата генерација истакнати македонски автори кои под влијание на народното творештво ќе навлезат во селскиот живот.

Роден е 1934 година во Демир Хисар. Гимназија завршил во Битола. Студирал на Филозофскиот факултет во Скопје – група Југословенска книжевност. Работи како уредник во РТВ Скопје, а го уредува и литературното списание „Разглед“.

Автор е на книгите: „Јазли“ – песни (1960 г.), „И на небо и на земја“ – песни (1962 г.), „Седмиот ден“ – раскази (1964 г.), „Дениција“ – песни (1968 г.), „Дални наковални“ – песни (1971 г.), „Шарам барам“ – песни за деца (1982 г.) и првиот роман „Пиреј“ (1980 г.) година, кој на авторот му донесе многу успех, прекрасни критики и го доби епитетот – еден од најзначајните романи во македонската литература.

ПИРЕЈ

(извадок)

Една утрина Чако лае, а Уља вика:

- Велико, Велико, вика, излези, мори, Јон си иди.

Јас ја фрлам урката сосе појасмо, се источкува вретеното и трчам, ги поткревам рацете како крилја и летам: лет, лет. За малку да се одделам од земјата, да се кренам в небеса. Така подлетнував, господ да ми прости, само кога ќе ми викнеше да отспрегнеме, да растовариме. А еве, пак така трчам, не знам дали ќе го познаам, години не сме се виделе, нозе ќе искршам по скали. Како да ќе ми прекапе јачменот трчам, летам. Ама и срцето сака да ми излета. Ми скока тоа во градиве, мислам потплашено пиле имам затворено.

Во гумното стои Јон, како непознат човек, истуѓен. Чако врти околу него и го прилајува. Одам до него и му се фрлам, го прегрнувам.

Тоа беше прво наше прегрнување. Го грнам така, а како сув шип да прегрнувам. Не е тој човекот, се изменил.

- Кај се децата, прашува Јон и гледа кон скалите откај што слегов.

- Е кај се де, велама, не знам како да му кажам.

- Ами немале ангел да ги чува, велама, и си ги собирам рацете од рамената негови.

- Јас ги оставив со тебе, вели, а не со ангели.

- Болест, Јоне, голема болест фати, велама, немаше кај да ги скријам. Од господ ништо не се крие, велама.

- Кој господ, бре, бамити господот, вели, јас сум сега господ, вели и се наддава кон мене. Му чкрта дишењето на човекот, слушам како му чкрта дишењето, мислиш неподмачкана кола. И остана така подзинат. Нешто наеднаш го жегна, го прободеше и го одзеде. Му ги одзеде и рацете и нозете, го улогави.

И човекот, часот, побеле во косата. Некој укруп му застапа во градите, укруп и мене ми застапа за него. Господе, како можеше толку наеднаш да оветви Јон во лицето. Побеле, ко да го наврне снег, ко да му падне сињак на косата. Така, дури стоеше пред мене. И после и очите му пропаднаа, му ги снеса. И нозете му се истанчија, му се затресоа и го испуштија човекот одозгора. На земја го испуштија неговите нозе. Јона, човекот мој.

Го внесовме некако со Уља, со јатрва ми. Го легнавме. Го гледам и се крстам над човекот: ќе му избега душата, ќе му прејде некаде. Го натураме вода, го прскаме. И едно време, еве го, ги отвора очите:

- Го видов Мирчета, брат ми, вели.

- Кај го виде, браче, вели Уља, како го виде? Дали сега кога ти падна тешко го виде, вели, или таму некаде?

- Таму, вели Јон, кај што бев.

- Ами, каде е сега, прашува Уља.

- Штом се растураат војските по дома, вели Јон, сигурно и тој ќе се врати. Кој е за враќање, ќе се врати, вели.

- Ами, како дошол, браче Јоне, вели Уља, кога ние го знаеме во Америка.

- Во луто време, вели Јон, никој не знае кај бил и никој не стасува кај што тргнал.

- Како не најде време да го прашаш, вели Уља, ко брат, ко свое да го прашаш.

- Немаше време за прашување, вели Јон и ги откопчува кикиришките што му висеа на предниците од палтото.

- Зошто ти биле вакви желевца, го прашувам Јона, што ти требало штогоде да купуваш?

- Оф, кај се вратив и со кого се ставив, вели Јон, се купува ли заслуга, капавицо една!

- Капавица, ами што сум, вела.

- Малку е и капавица што ти реков, вели, се купуваат ли медали, ордени?

- Е не знам, Јоне, од кај да знам, му вела. Прости ми, ако ти погрешив, му вела и ги оставам медалите во долапот.

- Еј, стопли вода да се искапам, ми вели Јон, па да видам уште што остана живо во кукава.

- Уште кравата и магарето, вела јас, и кучето, Чако, што не те позна.

- И јас не го познав, вели Јон, остарело, се искувало, вели. И вели уште нешто, ама не го слушам. Излегувам и собирам дрвја, чкорки, да завалам оган. Работам и си мислам: може пак ќе си ја поврати ликата човекот. Не верувам дека човек на безден, на безгодина може да остари, да си ја мени свеќата. А може само мене ми се стори дека му побеле косата.

Кон романот „Пиреј“

Романот „Пиреј“ е еден од најзначајните прозни остварувања со високо уметнички квалитети. Дејството се случува за време на Првата светска војна, а главни протагонисти се Јон и Велика. Дејството на романот го опфаќа целиот нивен живот од младоста до смртта на Јон. Тој долг период ќе ги опфати и воените години во кои се гладува и трпи, се пали и убива, се умира од болести – дома, на фронт и насекаде. Дејството се случува во Македонија, Вардарска, Егејска, Пиринска, секаде каде е фронтот и каде се луѓето. Тоа дејство се пренесува и во Америка на нашите печалбари. Прераскажувањето на Јон и Велика кои се застапени во четиринаесет глави на романот, всушност ја чинат содржината и го следиме одвивањето на дејствата во романот. Напоредно со главните ликови ги среќаваме братот на Јон – Мирче и неговата жена. Среќаваме повеќе споредни ликови.

Романот започнува со среќна идила на штотуку вљубените Јон и Велика кои се земаат и им се радуваат на своите рожби. Велика ќе му роди пет деца, но кога најмалото сè уште беше во лулка, - Јон ќе замине во војска, а Велика ќе остане да ги чува и расте децата. Судбината е сурова и неумолива. Децата соочени со студ, глад, болест, несреќа, едно по едно ќе заминат од овој свет длабејќи рана во душата на Велика. Таа останува со празни раце и со празно срце да го чека мажот.

На фронтот Јон се бори со војската на Кралството Србија. Свесен дека исходот на таа борба не носи никаква корист за неговиот народ, ќе биде крајно разочаран, а кога по наредба ќе го зароби бугарскиот војник како непријател, всушност, ќе го предаде сопствениот брат кој служи во противничката војска. Брат се кренал против брат, братоубиствена војна за туѓи интереси...

Се прекрши нешто во душата на Јон кога ја созна вистината за самоуништувањето на македонскиот народ. Се враќа дома и разочаран од личната трагедија што ја доживеа со Велика, свесен дека неговиот живот е промашен, умира со неисполнета желба. Истиот ден кога смртта го однесе Јон, животот се насмеа во нивната куќа. Велика го донесе на свет шестото дете, но Јон не ја почувствува таа среќа.

За неуништливата сила на својот народ споредувајќи го со грмушките кои колку повеќе ги сечеш, толку посилни и погусты растат од порано, - пишуваше хрватскиот писател Владимир Назор. Така, Петре М. Андреевски со својот роман насловен како „Пиреј“ го симболизира неуништливото постоење на својот народ. Пиреј - чудотворна тревка, ја фрлаш сува на земи, а таа корен пушта, р’ти и расте. Таква е, неуништлива како нашиот народ, а него го поробувале, го мачеле, го уништувале семејта да му се сотре, а тој по секоја борба поживав и поцврст бива. Ниедна војска, ниедна болест, ниедно време не може да го сопре Македонецот да биде свој на својата земја. Во тоа е силата, големината и значењето на романот за науништливите.

Провери ги своите знаења:

- Кога се случува дејството во романот „Пиреј“?
- Кои се главни ликови во романот?
- Каква е судбината на Велика?

Запомни!

- Романот „Пиреј“ го симболизира неуништливиот дух на македонскиот народ.
- Пиреј е неуништливата тревка која и сува штом се допре до земјата, пушта корен, р’ти и расте.
- Петре М. Андреевски ја прикажа и братоубиствената војна која се води за туѓи интереси.

ЖИВКО ЧИНГО

(1935 – 1987)

Живко Чинго е современ македонски писател, роден во селото Велгошти, Охридско. Гимназија завршил во Охрид, а Филозофски факултет во Скопје. Извесно време работи како професор по македонски јазик во Охрид, а потоа како новинар во „Млад борец“ и Телевизија Скопје.

Во литературата се појави 1962 г. со првата збирка раскази „Пасквелија“. Всушност тоа беше блескаво влегување на вратите на литературата со ветување и навестување на едно од водечките имиња на раскажувачката форма. Втората книга „Нова Пасквелија“ излезе 1965 година. Нејзината вредност го потврди мајсторскиот збор. Исклучително високи уметнички квалитети пројави со романите „Сребрените снегови“ (1966 г.) и „Големата вода“ (1971 г.). Неговиот немирен поетски дух допре и во светот на драмата. Така настанаа неговите драмски остварувања „Образов“, „Кенгурски скок“ и „Макавејски празници“ кои ја доживеаја својата изведба на сцената на Македонскиот народен театар.

Човекот и неговото опстојување, животот на луѓето по Револуцијата, неговите драматични промени и настани чиј пат води преку социјални потреси, колективизација, до напуштање на татковината во потрага по парче леб... Селото со сите свои мани, со примитивниот, патријархален свет и начин на живеење, суеверието и празноверието, ја сочинуваат стварноста на прозата на Чинго.

Револуцијата направи пробив во зачмаеноста, се почувствува прогресивната, напредната промена во животот на луѓето, а токму тие, главните протагонисти од прозата на Чинго ќе бидат носители на тие промени. Старото му отстапува место на новото, современото, прогресивното, но за да се успее во тоа, вели авторот, треба многу жртвување, судири, одрекувања.

ГОЛЕМАТА ВОДА

(извадок)

- Ене, таа е таму, водата. Големата вода! Ене ја, гледај! Што, зар не ми веруваш, другар? – праша навреден и се закикоте. – Па ајде гледај, кораво пиле, отвори ги очите, погледај, ете таму, онаму каде што свети како оган, ене...

Сето тоа го рече со една таква голема возбуда, радост што беше неможно да не му се верува. Проклет да бидам, тој ја в и д е, веќе ја имаше во своите очи. Беше проклето, нечовечки да не му се верува. Секој негов збор како да беше силно, бело боринче. Одеднаш тој во мене распали еден силен, дотогаш непознат оган за моето срце. Проклет да бидам, илјадапати можеби паднав и станав од патот. Гледав на таа страна каде што заогаше сонцето, ја барав Големата вода.

- Што да ти правам кога си слеп! – велеше смеејќи се, итајќи, весело мавтајќи со рацете ваму-таму, чиниш ќе летне.

По малку патување, пред нас се откри најубавата, најтаинствената слика на мојот живот. Големата вода! Огромна, чудесна. О, боже! Мил боже, нè пречека со мајчински очи, со светол и благ поглед. Во мигот занемев, се колнам.

Децата како под команда застаанаа.

- Доаѓа! – кликнаа децата како птици.

-Таа ќе дојде, - еден непознат глас ни се јави, една непозната жена сета во црно полека доаѓаше кон нас. Тоа беше мајка Верна Јаковлеска, добрата мајка Верна Јаковлеска.

Јас сè уште ја гледам таа вода. Кејтеновиот сон, нашиот сон. Проклет да бидам, сиот наш сон. Крај водата можевме да пропатуваме уште толку дни и уште толку ноќи, можевме да одиме без прекин еден век. Цел еден век. Уморот, тешкиот пат, гладот и жедта што нè следеа со часови додека нè носеа во домот завчас исчезна, божем сета наша мака, несреќи ги стопи добрата душа на Големата вода. Снегот, планините, изгорените села, напуштените градини, пустите полиња, сè остана некаде далеку, единствено во нас живееше Големата вода. Насекаде наоколу беше водата, проклет да бидам, Големата вода како нас да нè чекаше. Се колнам, таа нас нè препозна, таа нас тој час нè препозна. Нејзиниот тивок глас како да ни зборуваше: - Одете, малечки, мои, еве го патот, одете не предавајте се! И ние одевме, чесен другарски збор, ние одевме. Се колнам и во другарката Оливера Срезоска, ние одевме.

Под строј, под команда. Проклет да бидам, во ред. Мајко моја, во ред. Запомнете го тој збор ако не сакате на секој чекор да ве клоцаат. Скотови, кој ја измислил таа брлива работа, ред. И ете како награда за сè што беше изгубено како во најубав сон, маѓепсани стоевме на тој брег.

Милата вода! Вечерното сонце легнало над брановите, им се предало. Гледате: конец по конец се одмотува од златното клопче на денот. Во тој миг Големата вода личи на некој огромен разбој што полека, бесшумно, чудесно ткае. По некој таинствен пат, гледаш сето тоа се

пренесува и на брегот. Проклет да бидам, и дрвјата и птиците што слетале на нивните гранки се запредиле, златни пајажинести мрежи се вејат по површината. Некои чудесни гнезда, се колнам. Тоа истото како да се случува и со луѓето,; со чудна возбуда туку се јавуваат, туку се губат зад затворените прозорци. Проклет да бидам, како да се плашат да ги отворат. Но погледите ги издаваат, во нив гледаш сè, влегла во нив водата, ги зела. Сè, сè се престорило во еден огромен, чудесен разбој што непрестајно неуморно тивко ткае. Така неосетно на нашите глави се отвора треперливото јужно небо. Илјади, безброј малечки кандилциња се запалуваат на јужниот свод. И чините како токму овој час да го чекала водата, слушате како се пушта, како волно, силно зашумува. Во часот таа е насекаде, проклет да бидам, нејзиниот глас е над сè наокулу, царува. О, тој златен бран! Се колнам, тоа беше гласот на Големата вода.

- Ајде, - ми рече тихо Кејтен, ставајќи ја на моето раме својата долга ковчеста рака, - ајде, малечок, ми шепна, зар не слушаш, таа нас нè чека!

Проклет да бидам, тоа беше вистина. Заборавив на казната, што значеше и најголемата казна пред една таква убоост. Не го прашав ни каде, ни зошто, тивко, без збор тргнав по него, како пленик препуштајќи му се да ме води. Тој како црн ѓавол се лизгаше по брегот надолу, потоа како јаре се префрлаше од карпа на карпа, непрестано мафтајќи ми со рака, викајќи ме по него. Се искачивме дури на највисоката карпа. Проклет да бидам, н а ј в и с о к а т а.

Насекаде наоколу беа вода и свезди.

Милиони малечки свезди, проклет да бидам. Од нивниот благ оган како да се потпалуваше целото пространство, па чиниш насекаде светкаат, треперат. Слегле во водата, пловат. Во еден час сета вода и сиот брег почна да пламти, зелено, сино, - со глас на човек почна да нè довикува, да нè мами. Проклет да бидам, можеби измислувам, можеби тоа беа само тихи, темни бранови, но тој глас беше вистина. Можеби тоа беше зелениот дух на водата што знаевме, - неми, стутулени еден крај друг седевме на највисоката карпа. Во сон, во маѓија. Без збор слушавме како доаѓаат и како се губат водите; како во ноќта бргу се множеа свездите и како во изутрината уште побргу се топеа претворајќи се во ситна, сива прав. О, убави свезди на јужното небо. Гледавме како се губи снегот од родните полиња, се враќавме дома, проклет да бидам, дома. На портата еден мил лик со големи, многу длабоки очи, сини, чисти, најубави очи нè пречекуваа. О, мил боже, еден бран личи на Сентерлевиот рид. Се колнам, тој - час ги видовме сите мили слики, сите изгубени слики беа вратени, секој предмет пак си

беше на своето место. Сè, сè беше вратено, дома. Ви се јавува и сосема заборавена работа, некогаш малечко трнче што ви влегло во босата нога, помните како мајка со игличка полецка го молкне и, за да не ве боли, непрестајно дувка со уста, со својата душа. – О, мило мое, о, мајкино срце! – го слушате нејзиниот глас.

Сè беше во Големата вода. Проклет да бидам, сето тоа беше толку просто и убаво. Тоа брише среќен час, еден од оние часови што не се заборава што станува вечен.

Кратка содржина на романот „Големата вода“

Романот „Големата вода“ е права слика на една строга Сталинистичка епоха каде се гушат сите слободни сфаќања.

Во Домот за воени сирачиња малите воспитаници ќе ги запознаат суровите методи на воспитувачите; Оливера Срезоска, Аритон Јаковлески и Трифун Трифуноски.

Со посебни методи својствени на тој режим, по уверување на воспитувачите, единствено ќе се дојде до целта, до иднината која е пред нив. Наспроти тоа измачување што се одвива во затворениот простор, со опкружувањето на сидот, Чинго ни ја открива прекрасната глетка на Големата вода. Можеби, токму затоа се сосидани сите пристапи кон неа, но човечкото око досега дотаму, до каде го води умот. Тоа сино пространство што се прелива на утринските сончеви зраци, влева мир и надеж. Авторот со чудесна убавина ја оживеа глетката на децата пред чии очи првпат блесна синото пространство на Големата вода. Тоа за нив беше ново откровение, нов восхит, ново доживување. И колку воспитувачите се трудеа да ја укинат слободата на личноста, беа принудени да се борат сами со себе да се ослободат од тие стеги бидејќи срцето, чувството и емоциите го бараат патот кон слободата на личноста. Времето во кое се калеа и челичеа Леме, Кејтен и други деца во домот, е време непосредно по војната (1946-1949 г.).

Романот „Големата вода“ според структурата е најблизок до хроника, близок е и до новелата, до повеста. Сепак највистинската определба е дека му припаѓа на денешниот модерен, современ роман.

Чинго има изграден сопствен стил со извонредни нијанси на убавина со кои можеш да ја доловиш само вистината. Во нив се чувствува движењето на луѓето, миграцијата, блиското минато и детството оптоварено со грижи. Симпатиите на авторот секогаш се на страна на добрите, чесните, вредните.

Во прозата на овој автор се препознава влијанието на легендите, преданијата, приказните. Со таков мирен, раскажувачки тон го привлекува целосното вниманието на читателот пред кого се откриваат прекрасни поетски слики и убавини.

Тема: Животот во Домот за воени сирачиња и суровите методи на воспитувачите.

Жанр: Модерен современ роман.

Провери ги своите знаења:

- Кога се случува настанот од романот „Големата вода“?
 - Кој град и која голема вода ја препознаваш?
 - Со какви методи се служеле воспитувачите?
-
-

Запомни!

- По војната беа отворени домови за сирачиња каде имаа можност да се школуваат.
- По својата определба романот „Големата вода“ е модерен современ роман.

ЛИРСКИТЕ ФОРМИ ВО МАКЕДОНСКАТА ЛИРИКА

Современата македонска поезија како одраз на младиот немирн дух на Македонецот ослободен од ропските пранги, најрано ќе заживее притоа докажувајќи ни дека лирската распеаност е во душата на младите поети. Инспирирани од штотуку завршената револуција во која се славеше храброста и се гинеше, од првите чекори во слободата и од она што ги чека, изникнаа прекрасни мотиви преточени во стихови. Тие мисли на прогрес и убавина откриваа нови идеи, нови форми.

Во македонската литература се негуваат сите видови лирика. Пред се: **патриотска лирика**, како најсилен мотив и поетски глас за татковината и љубовта кон неа. Тука се опфатени крвавите години на НОБ, буните и востанијата, натчовечката борба да се истрае во најтешките години. Копнежот по слободата ја одржа вербата за подобро утре. А потоа беда, сиромаштија. Така се роди и социјалната поезија како сликар на голата егзистенција за живот. Младоста е посилна кога го крева гласот против неправдата. На виделина излегуваат револтот и идеалот на правдината. Сето тоа наоѓа одглас во творештвото на тукушто никнатата македонска поезија. А потоа личните доживувања, изливи и чувства ја создаваат **интимната лирика**, лириката на откриената поетска душа што знае да сака, да сонува, да чека. Во сето тоа се вклопува и македонскиот пејзаж, богат, колоритен, недостижен. Навлегувајќи во сите сфери на животот, пејзажната лирика во душата на човекот, песната ќе го истакне немирниот дух на македонскиот народ кој е визионер и на својата иднина. Тоа е **рефлексивната поезија** која ја открива смелата вистина за човекот кој несомнено достоинствено треба да остане на своите простори.

Македонската поезија има големо значење бидејќи е првата форма во развојот на македонското творештво која го мина трнливиот пат ослободувајќи се од сите стеги и влијанија. Во повоениот период песните претежно беа со **социјални мотиви** кои се одраз на спалените, опустошени села, празни домови, глад, болест, несреќни осамени бездомници и сл. Со текот на современиот живот се менува и поезијата. Поетите се враќаат со спомените во детството, убавините на родниот

крај, на татковината. Многумина со тага на срце ја напуштаат родната земја и заминуваат во потрага по поубав живот во другите поразвиени земји. Оттука обоеноста на поезијата го чинат **родољубивите и печалбарските мотиви.**

Поетот ги надминува тие чувства, ѝ отстапува место на својата интима, на изливот на своите чувства, на шепотот на срцето и на сите лирски треперења.

На виделина се немирите на модерниот живот, личноста со сите младешки одбележја откривајќи ги на читателот најситните детали на својата интима.

Во однос на градбата на стихот, отпрвин класичниот стих беше прифатен од сите поети за да подоцна го прифатат слободниот стих во слободното искажување на мислите.

Провери ги своите знаења:

- Наброј ги лирските форми во македонската лирика.
 - Кои мотиви беа застапени во повоената македонска поезија.
-
-

Заклучи!

- Во современата македонска литература застапени се сите видови лирски форми: патриотски, родољубиви.

Носии од Тетовско

БЛАЖЕ КОНЕСКИ

„Длабока е браздата што во македонската историја ја заорал научникот и писателот Блаже Конески. Тоа е личност со каранџиевски контури и димензии.“

П. Илиќ

Делата на Блаже Конески ги соединуваат почетоците на нашата повоена литература и создавањето на македонскиот јазик во една современа култура. Тој беше еден од великаните на дваесеттиот век кој како основоположник на нашата литература им покажа на сите народи во светот дека вредноста на нашата литература лежи во македонското битие, во народното богатство, во оригиналниот и неповторлив дух на творците на литературата кај нас. Не случајно Славко Јаневски изјави: „Тој никогаш не ќе е минато, секогаш ќе е сегашност“. Блаже Конески, меѓник на векот, наследник на Климента, Наума, Миладиновци, Прличев, Рацин, Цепенков, го изврши својот долг кон татковината. За него татковината беше јазикот. Тој го озакони македонскиот литературен јазик како поет, го досегна врвот на светската поезија истовремено афирмирајќи ја нашата литература и култура во светски рамки како научник и како поет.

Роден е 1921 година во селото Небрегово – кај Прилеп. Основно образование завршил во родниот град, а виша гимназија во Крагуевац. Дипломирал на Филозовскиот факултет во Софија. Беше професор на Филозофскиот факултет во Скопје, беше и ректор и декан на Скопскиот универзитет. Тој е првиот претседател на Македонската академија на науките и уметностите (МАНУ), а беше и почесен член на светските академии. Носител е на награди и одликувања од повеќе земји, меѓу кои ги izdelуваме:

- Наградата АВНОЈ – (1966 г.)
- ХердEROVA награда (1971 г.)
- Октомвриска награда на Собрание на РМ
- Његошева награда
- Златен венец на Струшките вечери на поезијата и др.

Меѓу најголемите негови научни остварувања се:

- Граматика на македонскиот литературен јазик во два тома (1952-1954 г.);

- Историја на македонскиот јазик (1965 г.) и други книги значајни за развојот на македонскиот литературен јазик.

ПОЕЗИЈАТА НА КОНЕСКИ

Љубовта кон убавината на зборот му беше во душата. Конески се појавува со поемата „Мостот“ 1945 година, потоа следуваат збирките песни „Земјата и љубовта“ каде со силен поетски збор ги опеа патриотски чувства и борбениот дух на напатениот му народ.

„Песни“ (1953 г.) испеани за својата душа и интима „Везилка“, збирка што извира од дното на поетовото битие и што изникнала од тлото на напатената му земја. Следат збирките: „Поезија и поетска проза“, „Стари и нови песни“, „Чешмите“, „Послание“, „Црква“, „Златоврв“, „Сеизмограф“. Збирката „Небеска рака“ е претпоследна, а последна „Црн овен“ (1993 г.) преку која ја претскажа сопствената смрт.

Збирката раскази „Лозје“ (1955 г.) е единственото прозно остварување.

Конески беше вистински уметник на преводот на познати дела од светски писатели.

Почина на 7 декември 1993 година.

Познатиот македонски лингвист Трајко Стаматовски, сосед и другар на Конески до смртта ќе изјави: - „Блаже Конески“ го надмина времето во кое живееше, па ќе стане присутник во сите идни времиња. Живееше со македонскиот јазик, отсега македонскиот јазик ќе живее со него.

ВЕЗИЛКА

„Везилке, кажи како да се роди
проста и строга македонска песна
од ова срце што со себе води
разговор ноќен во тревога бесна“?

Во ноќната тишина поетот води замислен разговор со македонската мома везилка чиј вез ја излева сета горчина и убавина, везот на народната шара – црвена и црна. Токму тука поетот ја најде вистината од која ќе се роди македонската песна.

„Два конца парај од срцето, драги,
едниот црн е, а другиот црвен,
едниот буди морничави таги,
другиот копнеж и светол и стрвен“.

Само оној што ќе ја прочита „Везилка“, ќе го почувствува несекливиот извор – македонската народна песна која изникнала од две животни нишки; црна – симбол на ропство, таги и маки, неспани ноќи, изгорени домови, опустошени села, црвена – симбол на борбеност, издигната глава, надежи, слобода и слободни утра овенчани со благодет. Само тој што ќе ја открие неисцрпната ризница на македонското битие, ќе ја почувствува големината на народното поетско богатство.

„Судбинско нешто се плело за века
од двете нишки, два созвучни збора,
едната буди темница што штрека,
другата буди вкрвавена зора“.

Песната треба да извира од душата на народот, да биде излив на чувствата на неговото срце, да го одразува народниот живот и интереси, а сепак да биде привлечна, пријатна и блиска до читателот.

Мотив: Народниот вез, фолклорното богатство – инспирација за создавање на македонска песна.

Жанр: Лирска песна.

ТЕШКОТО

Со песната „Тешкото“ која влезе во антологијата на македонската литература, Конески ќе остане ненадминат. Тој, поетот на трагедијата на сопствениот народ, го овековечи во својата песна вековното робување, социјалната потчинетост, ограбувањето, присвојувањето. Таа песна се јави како одглас на национално непризнаениот народ кој смело чекори по патеката на животот, паѓа и се издига за да го крене својот глас против тиранијата и неправдата.

„О, тешкото, зурли штом диво ќе писнат,
штом тапан ќе грмне со подземен екот,
во градиве зошто жал лута ме стиска,
во очиве зошто ми навира река,
и зошто ми иде да плачам ко дете,

да превијам раце, да прекријам лик
та гризам јас усни, стегам срце клето
да не пушти вик“!?

Ова е длабока вистина носена во поетовата душа, да проникне и го пушти својот глас за тапанот со подземен екот, зурлите, за Македонското оро „Тешкото“, тешко како ропските пранги. Но тоа бунтовничко оро со танец од крвје и оган, поетот ќе го круниса со слободарски утра. Песната, всушност, во себе ја содржи незгаснатата слободарска национална искра и тој неуништив национален дух предаван од колено на колено, од дедо на внук за да на крај ја доживее победата над политичките и социјалните угнетувачи. Само со народ жилав и цврст, прекален низ бури и востанија, може да се скинат ропските пранги. Карактеристично за орото е излегувањето на старите, со бавен чекор, со сведнати глави, со здржана тага, токму како ропството тешко и мачно. Тоа сознание кај поетот и кај народот негов придонесува болката да пече во градите зошто:

*„Времињата мрачни се нивното поле,
и нивната свирка – на прангите свекот,
а главите им се наведнати доле,
и покроце врват сè чекор по чекор.
О времиња, што ве в мрак родот мој минал,
кој збор ќе ми најде за вашата стрв?!
Кој збор ќе ми најде за ужасот зинат
низ пустош и крв“!?*

„Но р’знува тапан“ и младите го менуваат ритамот на орото, го претвораат во виор, полетно, силно, ја покажуваат спремноста да се стресе товарот од гневот собираен со векови.

Стиховите се одглас на тешката судбина низ мрачните векови, но во себе тој народ ја гаи мислата за чедата што треба да растат во слобода.

*„О тешкото! Синџир ти беше на робје,
дур не стана народ во листена гора,
сè дури со јадот од векови собран
не поведе бујно бунтовничко оро“!*

Вековниот сон и желбата на македонскиот народ за сопствена среќа станува вистина. Патот до таа среќа водеше низ четиригодишната Народноослободителна борба.

Младите се носители на новото време. Во нив поетот ја излеа сета верба, ја почувствува цврстината на нивните раце, сигурноста на нивните чекори, тие со кренати глави станаа јунаци и творци на сегашноста и утрешнината.

„Тешкото“ – потресната слика на вековното робување, всушност е симбол на поврзаноста на генерациите соединети во една заедничка желба за слобода, а сето тоа напишано од рака на врвен мајстор на поетскиот збор – Блаже Конески, ќе биде едно од најубавите македонски литературни остварувања.

Мотив: „Тешкото“ – Македонско оро – одраз на петвековните страдања и инспирација за истоимената песна.

Жанр: Лирско-патриотска песна.

БОЛЕН ДОЈЧИН

Конески понесен од херојскиот подвиг на Болен Дојчин повторно го оживува неговиот лик кој со последни сили се пресметува со Црниот Арап. Честа на сестра му која требаше да се спаси му даде необична сила и тој го изврши својот долг кон семејството, а истовремено и кон својот народ. Мотивот во песната го бараме во митологијата за Болен Дојчин (според народното творештво), кој поради сторениот грев лежи болен до девет години.

Инаку Болен Дојчин потекнува од Мариово.

„Кога бев преполн сила
што придојдува како матна речна глава,
кога се сетив вреден за мојот подвиг,
достоеен за слава,
кога ми закрепна гласот за најдлабок збор,
раката за најтежок меч,
ногата за најверен од –
тогаш се сломив.
Паднав како црешово дрво од премногу род“.

Непредвидлив е животот. Работиш неуморно, чиниш сè уште имаш сила за да го достигнеш врвот на својата слава, а тогаш животот те треснува на земја, ти ја одзема силата, ти ги урива соништата, го сее семето на сомнежот и без да сакаш го измачуваш срцето, ја труеш душата, свеста со сомнеш ја храниш.

„Болен лежам до девет години,
што искинав до девет постели.
Не ги чувствувам веќе своите зглобови,
јас сум расфрлен на туѓа ледина
на пеколен пладневен присој...”

Ведрината е замаглена со тешки мисли. Сепак, човекот до крај треба да се бори, до последниот миг да не се предава.

Животот од човека бара подвизи и дела. Сожалувањето е најнизок чин. Како пример нека ни биде Болен Дојчин.

Песната е испеана со мирен тон кој го открива силниот мотив за постигнување на целта. Вербата во себе, во својата сила е најмоќното оружје.

Мотив: Болен Дојчин пример за храброст.

Жанр: Рефлексивна лирска песна.

Низ лириката на Конески среќаваме интимни бранови, секојдневија, пејзажи, описи на живиот свет што го опкружува. Секогаш и секаде се чувствува неговата поврзаност со македонското поднејбје, со македонското битие, со неисцрпниот извор на македонското народно творештво, со народната легенда, верувања и обичаи. Сè што извира од народот, дури и народната лексика, го чини квалитетот на неговата високо уметничка поезија.

Провери ги своите знаења:

- Кои дела се најголемите литературни остварувања на Конески?
- Кои награди ги доби поетот за своето дело?
- Наброј ги песните кои ти оставија најсилен впечаток.
- Што симболизира песната „Тешкото“?

Заклучи!

- Блаже Конески е првиот претседател на МАНУ.
- Тој е почестен член на светски универзитети.
- Песната „Везилка“ ни го открива неисцрпниот извор и инспирација – народното богатство, фолклорот, традицијата од кои може да никне македонската песна.

АЦО ШОПОВ

(1923 – 1982)

Ацо Шопов ѝ припаѓа на првата повое-на генерација македонски писатели. Роден е во Штип каде го завршил основното образование. Студирал филозофија на Филозофскиот факултет во Скопје. Многу млад, како средношколец ги напишал првите песни. Набргу станува член на напредното младинско движење (1940 г.), а кога започна револуцијата, тој беше во борбените редови па со перо и со пушка се бореше и создаваше.

По ослободувањето бил уредник во разни списанија. Подолго време бил главен уредник и директор на „Македонска книга“ во Скопје. Во 1967 година Ацо Шопов е избран меѓу првите членови на Македонската академија на науките и уметностите. Застапен е во многу поетски антологии во светот. Негови песни се препеани на повеќе јазици.

Добитник е на наградите „Кочо Рацин“, „Браќа Миладиновци“, „11 Октомври“ и највисоката награда „АВНОЈ“.

Шопов ги објави следните книги:

„Песни“ (1944 г.); „Пруга на младоста“ (1947 г.) заедно со Славко Јаневски, „На Грамос“ (1950 г.), „Стихови за маката и радоста“ (1952 г.), „Слеј се со тишината“ (1955 г.), „Ветрот носи убаво време“ (1957 г.), „Небиднина“ (1963 г.), „Раѓањето на зборот“ (1966 г.), „Гледач во пепелта“ (1970 г.), „Песна за црната жена“ (1977 г.), „Дрво на ридот“ (1980 г.), „Лузна“ (1981 г.).

Неговото творештво може да се подели на три фази.

Првата фаза ги опфаќа: збирките „Песни“, „Со наши раце“ и „На Грамос“. Таа фаза се карактеризира со борбена, патриотска поезија.

Втората фаза ја сочинуваат стихозбирките „Стихови за маката и радоста“ и „Слеј се со тишината“.

Третата фаза ја сочинуваат сите други збирки.

Од првата фаза на творештвото на Ацо Шопов посебно се издвојува песната „Очи“, посветена на неговата другарка од борбата, Вера Јоциќ, која загина во една пресметка со непријателите. Инспириран од видениот и доживеан настан, Шопов ќе ја напише најсилната песна на Револуцијата, песна со која се оди во борба и во победа и со која се гине за татковината. Таа песна го достигна врвот на поетското

творештво. Таму некаде, на падините на Осоговските Планини во близина на местото Саса три дена се водеше борба за живот. Младата партизанка умираше на рацете на своите соборци. Таа храброст на толку млада девојка може да биде само светол пример како се сака и како се брани татковината. Поетот ги изнесува сите моменти пред да тргнат на извршување на задачата. Таа како тигрица во темната ноќ јуриша кон стегнатиот обрач.

„Последната вечер, в планинското село,
кај борците беа во дрипава дреа,
со пликови жешки на стапалки тешки,
и смрштени чела – згасени и мразни
ко нивните пушки укочени, празни
и нечујно, глуво, ко здушена река
се точеше шепот од уво до уво:

„Утре, друже, в зори, страшен бој не чека,
а ние сме малку – сал неколку души“.
И кога ко игла ти прободу уши –
ти растресе снага и размолска тага,
со лунени очи широки и волни
ги расече в ноќта здивените молњи!
Ко тогаш, ко тогаш, о, другарко, помниш,
в смрзнатата вечер на пролетта рана,
кај нашата младост и првата радост
ја косеше луто куршумната слана,
а ти чело збрчка ко тигрица рипна
и летна во ноќта крвава и црна,
со своите очи што ригаа пламен
ги растопи часкум челичните зрна

„Со нивниот пламен и со клетва света,
на заседа тргнав сред мојата чета.
А утрината кога зрив чела ни спраши
ти не беше веќе в редовите наши,
но скипеа борци со одмазда жолчна,
и видов! О, видов, кога бојот почна.
Развихреа сите со својата сила –
ко елени брзи и лесни ко птици“.

Нејзиниот пример ги води борците во посмели подвизи, во нови победи. Тоа е пример за поттик, да се истрае во решавачката борба на живот и смрт. Песната започнува и завршува со истите стихови „со тие три дена на агонија и болка.

„Три дена на раце те носевме збрана,
со тага и болка во погледот срчен
и секоја капка од твојата рана
ко крвава жар ми капеше в срце“.

Песната „Очи“ асоцира на балада чие потекло оди од традиционалната македонска народна песна. Чинам дека најсоодветниот жанр на оваа песна е елегија во која покрај лирските ранливи стихови, во последните строфи се открива големата визија за иднината. Чувството на соборците прерасна во национално чувство полно со пркос, но и со стремеж за конечна пресметка со непријателот.

Во светот на поезијата кај понапредните поети какви што беа Мајаковски, Есенин и др. се почувствува една поетска надградба каде поетот проговара од длабочината на срцето и душата барајќи го сопствениот свет. Беше тоа мека, нежна, тивка, лирски трепетна поезија како излив на своите внатрешни немири.

Токму таа поезија Шопов ја прифати и ѝ го одбележа патот на својата книжевност. Со својот извонредно богат талент и со својата поезија се најде на врвот, беше најдобар поет.

Во првата фаза се чувствува борбениот дух на песните проткаен со силни патриотски чувства и градителски мотиви. Слободата на творештвото особено дојде до израз во втората фаза. Најдобрите, најискрените стихови ни ги открива песната „Во тишина“ (од збирката „Слеј се со тишината“).

„Ако носиш нешто неизречено
нешто што те притиска и пече,
закопај го во длабока тишина
тишината сама ќе го рече“.

Секој поет си има свој интимен свет и секој првенствено пишува за себе, а Шопов и понатаму го бара својот свет на тишината.

Прекрасни се стиховите од збирката и од истоимената песна „Ветрот носи убаво време“ каде се чувствува зрелоста, искуството од претходните збирки.

„Ветрот носи убаво време.
Вилнее, јачи во нас.
Ветрот носи убаво време.

Убавото е убаво и поминува.
Останува тагата.
Понекогаш она нè одзема полека,
Легнува во нашите очи
И густо напластена
Погледот ни го смрачува.
Тогаш нешто страшно тегобно и болно,
Нешто големо и наше, непојмливо за другите
нè измачува“.

Шопов пишува во слободен стих но и во него се чувствуваат одредени созвучја. Тој се потврди како поет со сопствена определба, со лирска обоеност. Неговата поезија изникнала од страдање, болка, од човечки занес па и самиот си создава немир во душата и во поезијата. Неговата поезија е чиста, искрена, емотивна со што се докажа како прав лиричар на убавиот македонски стих, во кој се вткаени изливите на тага за македонската трагедија во која достоинствено се бореше и се гинеше.

Мотив: Во песната „Очи“ е опеана смртта на младата партизанка Вера Јоциќ чија храброст ги водеше борците во нови борби кон нови победи.

Жанр: Елегична песна

Во историјата на македонскиот народ се наоѓа името на Ибе Паликуќа, млада Албанка родена во Тетово која ги раскинува верските стеги и со пушка в рака заминува во партизани, но не ја дочека слободата на својот народ.

Размисли и одговори:

- Каде треба да ги бараме поетските почетоци на Ацо Шопов?
 - На кого тој му ја посветил својата песна „Очи“?
 - Кој е мотивот во таа песна?
 - Кои поетски збирки ги објавил Ацо Шопов?
-

Задача:

- Напиши што знаеш за илегалната работа на Ибе Паликуќа и за нејзината неустрашивост и херојство во борбените редови.
- Направи споредба со девојката од песната „Очи“.

Дебар

MATEJA MATEVSKI

Роден е 1929 година во Цариград. Студирал во Белград и Скопје каде завршил Филозофски факултет.

Отпрвин работи како наставник по македонски јазик, потоа како новинар во Радио Скопје, а со својот труд го заслужи и местото на генерален директор на Радио-телевизија – Скопје.

Автор е на збирките поезија.

„Дождови“ (1956 г.), „Рамноденица“ (1963 г.), „Перуника“ (1976 г.), „Круг“ (1977 г.), „Липа“ (1980 г.), „Раѓање на трагедијата“ (1985 г.).

Средината на шеесеттите години ќе биде одбележана со појавата на едно ново струење во литературата поврзано со името на Матеја Матевски. Човек и поет со чувство на убавината што го опкружува, што е околу него, и во него ќе најде најубави нијанси и зборови да им го предаде на читателите. Воодушевен од делата на неговите современници од Запад, ќе го прифати новото, убавото, интересното, неоткриеното. Како таков ќе ѝ даде нов белег на повоената македонска литература, ќе го смени нејзиниот тек насочувајќи ја кон нови тематски подрачја, предавајќи и се на природата и на нејзините предизвици. Веднаш се почувствува богатството на изразот и се почувствува свежината во тивките води на македонската поезија.

Со појавата на првата книга „Дождови“, Матевски го сврте вниманието на читателите, на критичарите, покажувајќи им го новиот пристап при искажувањето на виденото, доживеаното, она што ги сочинува љубовта, болката, немирот и спокојот.

Сето тоа збогатено со нови поетски вредности го чини модерното во поезијата. Неговата лирика го носи белегот од минатото, а се вклопува и во иднината на сопствениот поетски простор. Она што е во неговата душа, повторно излегува на виделина, но во нова рубра, збогатено, а сепак искажано со смирен тон, спонтано, доживеано. Неговата големина е не само во комуникацијата со поезијата во светот, туку и со враќањето кон своите корени во изворот на македонската поетска традиција.

Во книгата „Дождови“, Матевски посака светот на урбаната средина, високите солитери и асфалтот да ги замени со сликите од детството, да ги доживее игрите, убавината на билките и светулките,

да ги доживее сите пролети и зими. Да ги доживее дождовите. Тука најубаво се чувствува поврзаноста на човекот со природата.

Книгата ги содржи следните циклуси:

„Звуците далеку паѓаат, „Ноќта во нас и околу нас“, „На брегот лежи град“ и потциклусите „Балади“, „Пристани“, „Ноќи во крајот каде тешко пеам“, „Дождови“.

„Дождови“ е песна во која пред природните појави се присутни и радоста и стравот. Залезот ја буди убавината, радоста, среќата, дождот носи страв, несигурност, мрачни претчувства. Кога читателот ги чита силните, единствени по мотивите: „Свона“, „Залез“, „Санаториумска балада“, „Дождови“, ќе го доживее Матевски како прав лиричар, талентиран сликар на пејзажот.

Сето тоа зачинето со чувство на ритам и музикалност.

Рамноденица е нов циклус со силна светлина што ги потисна сите мрачни мисли на поетот. Пред него се откри еден нов, убав свет скриен во природата. Прекрасните македонски езера блеснаа со светлината на убавината како што блесна и поетовата душа што беше врукот на стихови преплавени со убавина. Мотивите ги наоѓаше во тие убавини што беа на дофат на очите.

„Ти си ми тоа езеро. Тој цвет од вода и небо
длапка во снагата на полето птица
во прегработ на ридот.
Ти ли си тоа старо тоа сонце тој збор
Од брег до брег од бран до бран што ми иде
Те барам долго езеро но каде си ми ти
Во окото на бранот во грлото на каменот
Притаена роса врз дланката на планините
Глас одамна изговорен во пепелта на водите“.

(„Езеро“)

Со перо на врвен уметник, доловувајќи го најсилниот збор, Матевски ќе го наречеме и поет на водата, бидејќи голем број песни пеат за водата – непресушниот извор на животот. За разлика од првата книга, овде поетот доживеа поетска надградба на зборот, го збогати изборот, се почувствува нов поетски пристап со што внесе посебна убавина во поезијата каде се чувствува своето, националното, вредното богатство од тлото на Македонија.

ПЕРУНИКА

(Навраќање во Река)

„Пепелта ми запеала
по мојата
Перуника

Сонот вишни стреи крева
Зората ги разградува
Стравот одамна ме клука
В глуви бунари

Ги помниш ли чадовите
Од дедовци и предеди
Се стопиле јабољката
Во пазуви невестински

Сега само снегој идат
Да натежнат
Да налегнат
Над пепелта што ми пее
По мојата Перуника“.

Задоеен со љубов кон татковината, а воздигнат како поет со модерни поетски текови, ќе дозволи емоциите да навлезат во фолклорната традиција на македонското битие. Со љубов ќе се врати кон пределите на детството, кон сликите од родниот крај кои вечно ги чувствува во душата, ги носи со себе каде и да е.

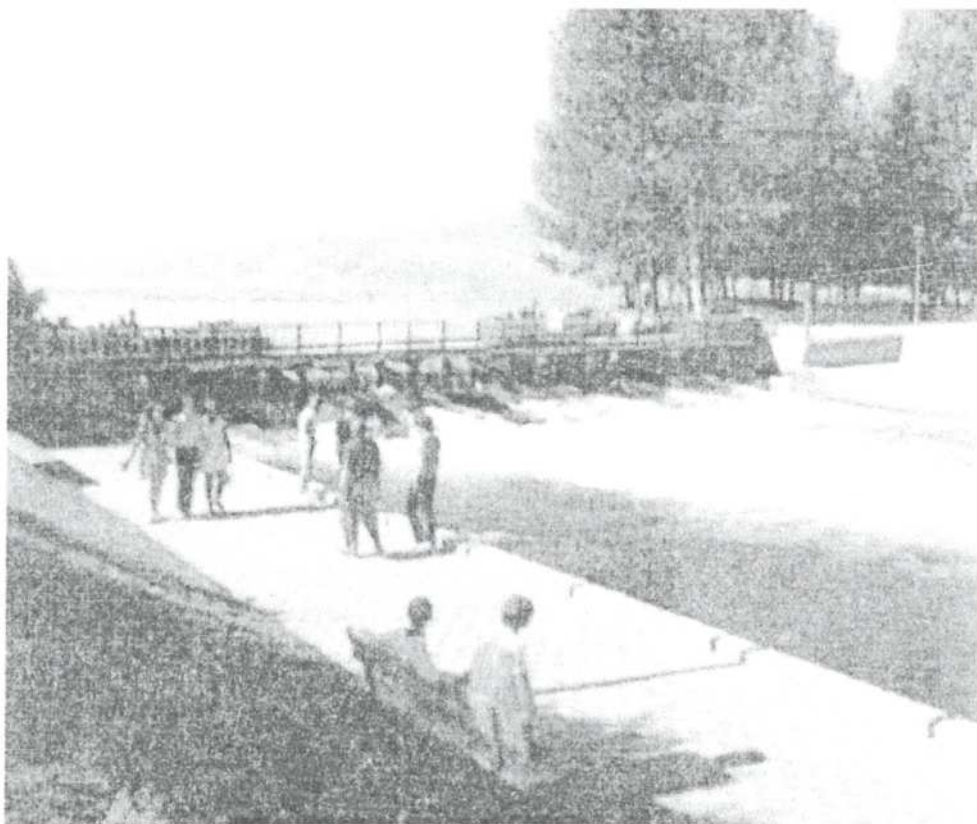
Печалбарството остави траен белег во неговата поезија, а дојде до израз токму во збирката „Перуника“.

„Кога одевме во Стамбол
а Река остануваше
Беличани Рибничани Нистровци
а Река остануваше
дрвари овчари орачи
ох кога одевме во Стамбол
во Одеса и Влашко
а Река остануваше

Матевски со тага на срце ќе ја прикаже сликата на пустите полиња, на опустошените села. Сето тоа го доживува како сопствена загуба, го искажува тивко, смирено, без крик, а сепак болно. Во стиховите се чувствува влијанието на народната песна, а заедно со модерниот поетски израз ќе дадат совршен склад на богатство од поетски изливи.

Размисли и одговори:

- Кои збирки поезија стојат зад името на Матеја Матевски?
 - Која од тие збирки прва излегла од печат?
 - Како гласат насловите на одделните циклуси во таа поетска збирка?
 - Во која поетска збирка авторот пее за печалбарството?
-
-

Струга

ГАНЕ ТОДОРОВСКИ

Во првите години по војната во македонската литература се појави името на Гане Тодоровски. Со првите песни ја покажа својата скромност, ненаметливост, а сепак неговата поезија најави светли страници во македонската поезија.

Роден е 1929 година во Скопје. Основно училиште, гимназија и Филозофски факултет завршил во Скопје. Извесно време работи како новинар во „Млад борец“, а потоа како асистент и по докторирањето станува редовен професор на Филозофскиот факултет.

Автор е на поетските книги:

„Во утрините“ (1951 г.), „Тревожни звуци“ (1953 г.), „Спокоен чекор“ (1956 г.), „Божилак“ (1960 г.), „Апотеа на делникот“ (1964 г.), „Час по пцости и нежности“ (1966 г.), „Македонски монолог“ (1961 г.), „Горчливи голтки непремолк“ (1969 г.), „Избор“ (1970 г.) и др.

Мачен беше патот што водеше до славата. Почетокот секогаш е тежок, а тој неуморно ја совладуваше поетската техника, го зголемуваше поетскиот израз и дури по една деценија неговото име го навести совршенството во поезијата. Сепак, збирката „Во утрините“ издадена 1950 година како прва книга на Гане Тодоровски, првпат навести една нова тема каде поетот запеа гласно, младешки, искрено за своите болки и копнежи откривајќи го својот интимен свет. Оваа инспирација не доаѓа како влијание од други автори, ами доаѓа како заповед, како излив на младата поетска душа. Но во светот на неговата поезија има повеќе поетски преокупации. Во тоа размислување, во тоа креирање на новите песни ќе ја излее и љубовта кон татковината. Во првата збирка „Во утрините“ сè уште се чувствува неистанчениот вкус, се чувствува невештото обликување на стиховите, но веќе во втората збирка се чувствува богатството со нови содржини, мотиви и зрачи со нова светлина.

„Милувам прашинка да си,
тих повеј да ми те донесе...

Прашинка љубов, прашинка ништотна,
прашинка невидна,
но, сепак љубов, сепак љубов.
Но, јас те имам немаштино

најтрајна недостиг,
најблиска недофат,
најголем недорек,
па, место грижата за тебе,
поначесто сум доволен од себе си“.

(„Љубов“ од збирката „Спокоен чекор“)

Книгите „Во утрините“, „Тревожни звуци“, „Спокоен чекор“ и „Божилак“ го означуваат првиот период од творештвото на Гане Тодоровски. Тука се чувствува лирската растрепереност, се чувствува влијанието на светските класици. Тодоровски знаеше да запее за будните Роми по трошните куќарки на Топаана, за смелите раце на носачите налик на Бајрам Бедрија.

„Сонцето дури приквечер пристига во Топаана!
Него го донесуваат на сто раце
најпреморените Топаанчани,
Силни, мускулести се рацете
на топаанските амали –
најсилни се у Бајрам Бедрија.
Секоја приквечерина овие раце,
оваа сила лебоносна, сонценосна,
маѓесно десет мразулци
во десет пролетни младици претвора!
И тогаш песна вивнува,
Песна циганска, најнеповторлива, најбистра.
И дворец широк станува
тесното, лемно плитарско одајче
- Нашата среќа се нашите раце
нашите раце се нашиот леб и вино, -
пеат Циганите“.

*(„Приказна за Бајрам Бедрија“)
од збирката „Божилак“*

Во 1964 година излезе од печат неговата книга песни „Апотеоза на делникот“. Всушност, оваа книга ја започнува втората фаза во творештвото на Гане Тодоровски.

Потоа следат стихозбирките „Горчливи голтки непремолк“, „Снеубавен ден“ и „Скопјани“. Во сите нив се чувствува поетовата грижа за социјалната судбина на човекот, за неговиот статус во општеството и човековата борба за гола егзистенција.

СЕДУМ НАВРАЌАЊА КОН МОТИВОТ ТРЕПЕТЛИКА

од збирката „Спокоен чекор“

„Зелени клепки несон.
Зелена, нема разбранетост.
Таа е лична сретполка,
Сретполе сон прегладнета.

Ставата ѝ е зеленило пеперуги
Пленети вечно во вишна вертикала.

Прекопната за спокој, неспокојна се траќа,
Трепери простум, се всира во облаците,
Го следи патот, тагува по катунците
И семне кога спотнат средлетните безветрини.

Ја мачи ли безсонница, во уплав ли се тресе
Грешно – прегрешна јаловица занесена?

Крстеник да ми беше, со Немир би ја крстел,
Немир – немирлика, народна полска висотија.
Вечерник да сум, трепетот би ѝ го брстел,
Трепетот, показ на стравлива самотија.

Колку е само плашливка, самата ќе ви рече,
Везден треперење: Утрина! Пладнина! Приквечер!

Им се заблазува на птиците
Гнезда што свиле во неа,
На сонот, рожбите, починката им заблазува,
Несонка. Неротка. Зелена неспокојничка“.

Песната „Седум навраќања кон мотивот трепетлика“ предизвикува силен интерес кај читателите и авторот си обезбеди место во сите антологии на современата македонска поезија. А како не би ја согледале вистинската вредност на оваа песна кога поетот ја персонифицира во една трагична судбина на човекот кого животот го трес-

нал на земја, да живее сам, да биде оставен на милост и немилост на сите ветрометини и да копнее по убав збор, по пријателска рака, блискост, разбирање и широко отворено срце. Како симбол на неспокој, трепетликата опеана во народната песна ги има сите особини што значат немир, неспокој. Таа сама сред полето, осудена на неспокој, извишена и оставена да трепери пред ветрот и наспроти сите убавини, таа тагува поради неплодноста своја сред плодните полиња, поради висината среди низината, поради растрепереноста и во мирните мигови на денот. Таква е нејзината судбина, да самува, да не даде плод, да трепери од страв. Единствени нејзини посетители се птиците кои слетуваат, прават гнезда и на есен заминуваат. Тие – птиците што ја љубат слободата и нежноста, се плашливи како брезата. Таков е и човекот – како неа. Целиот живот трепери, размислува, буден сонува, целиот негов живот е вечна будност, чувствителност, нежност и немир, немир од незадоволството што го носи животот; неуспехот, гладта и други искушенија.

Размисли и одговори:

- Каде е роден Гане Тодоровски? Која година?
- Која година излегува од печат првата негова поетска збирка? Како гласи нејзиниот наслов?
- Кои други поетски збирки се дел од творештвото на Гане Тодоровски?

Матка

АНТЕ ПОПОВСКИ

Анте Поповски е современ македонски поет. Роден е 1931 година во Лазарополе, Дебарско. Гимназија учел во Битола. Медицина завршил во Скопје. Првото вработување беше како лекар во Дебар. Набргу заминува во Скопје каде работи како новинар, а за кратко време станува познат културен и општествен работник. Во литературата се појави со нови поетски искуства со што на македонската литература ѝ даде своевиден белег. Автор е на лирската збирка „Одблесоци“ која се појави 1955 година. Втората книга песни „Вардар“ излезе 1958 година. Потоа следуваат следниве збирки песни „Самуил“ (1963 г.), „Непокор“ (1963 г.), „Камена“ (1972 г.), „Тајнопис“ (1975 г.), „Љубопис“ (1980 г.), „Сина песна“ (1984 г.), „Ненасловената“ е најновата збирка на Анте Поповски.

Македонија, земјата маченичка е неговата најсилна опсесија. Нејзе ѝ ги посвети најубавите поетски изливи, нејзината убавина ја опеа со најчувствителни лирски трепети, откривајќи му ја на патникот добронамерник земјата Кирило – Методијевска, Самуилова, земјата Карпошова, Илинденска и партизанска, земјата – маченица. Неговата поезија со мирис на свежи слободни утра донесе нова родољубива лирика со нов поетски јазик. Новото во таа поезија се модерните јазични симболи, а националната болка и човечката драма ги доживува и прикажува како судбинска драма на целото човештво. Мотивите за своите песни ги црпи од историската вистина, но никогаш на песните не им приоѓа како историчар за кого се битни одредени настани, неговата поезија, која може да се нарече и рефлексивна, е одраз и доживување на настаните како лична судбина. Следејќи ја историската судбина на својот народ, ќе ја воспее славата на трагичниот херој Самуил. Подоцна ќе проникне на Мечкин Камен, на Караорман.

Со посебна љубов ги создаде поемите „Вардар“ и „Непокор“. Вардар е поема на нашето опстојување, на нашиот непокор. Години минувале, се сменуваа господари и завојувачи, се кршеле бојни копја над неговата судбина, а тој како непокор гордо стои на сите ветрометини, стои за инает на сите што удираат по неговите раце што

се протегнале од еден брег до друг и чинат мост меѓу нашето минато и сегашност. Тие води носат живот.

„На оваа река ѝ израснаа
камен од својата робина да прави меѓу земјата ни и нас
и мост од каменот.

Спои овој мост два брега
нашето поднебје и нас.

Тече оваа река по твоите натколеници нагоре
и ако некојпат останеш без него
ќе израсне мостот
повисок од сите векови
и пепелта твоја да ти се поклонува“.

Жанр: Лирска поезија

Во искажувањето на Анте Поповски се чувствува стегнатост, како да сака да искаже многу нешто со малку зборови па се добива впечаток дека секоја негова мисла искажува голема поучна мудрост. Во искажувањето е оригинален, завлегува во драматичното на настаните и секоја негова песна е ново возбудување и доживување.

„На овој даб името ќе ти го напишам
дождовите да го симнат
жедните вземја
да ги напоиш.

На оваа нива грутка од тебе ќе посеам
класатка да никне
со неа внучињата да ни ги храниш.

На овој рид ќе те оставам
и кога ќе заминам
пак да те гледам
Голема“.

Мотив: Чувства и љубов кон татковината

Жанр: Лирско-патриотска

Ако поетот го бара коренот на својата поезија, тој е тука, вткаен во неговата земја над која стрвни птици свиле гнезда по која остри канџи гребеа да ѝ го искорнат срцето, а сепак таа остана да опстојува за радост на поколенијата.

ЌЕ ЧЕКАМ

(на Назим Хикмет)

Под една бука ...

Не под една бука –

буката живее само триста години!

Под една топола ...

Не под една топола -

тополите живеат само седумстотини години!

Под еден чинар...

Не под еден чинар -

чинарот живее само илјада години!

Под еден костен ...

Не под еден костен –

костенот живее само три илјади години!

Под еден чемпрес ...

Не под еден чемпрес –

Под свездено стебло

Колку што трае Бог ќе чекам

зашто не чекам само за себе

да видам како се здружуваат

коските на едно исто тело

како се извишува в троено делото

на нејзиното величество – Татковината!

Анте Поповски

Објаснување:

Назим Хикмет е турски пролетерски поет – роден 1900 година. Поради прогресивните идеи е протеран од Турција. Студирал на Московскиот универзитет.

Анте Поповски ги спои митот и традицијата, од родното поднебје ја зеде убавината, за тревите, каменот и дрвото ги испеа најчувствителните стихови проткаени во смелата вистина на неговиот народ. Фолклорот се насетува како трајно богатство кое нè враќа во времето, во нашите корени, а се пренесува на идните генерации. Тоа – најсилното обележје на овој народ силно се почувствува кај повеќе македонски поети, а меѓу нив најгласен беше Блаже Конески.

Размисли и одговори:

- Што ја карактеризира поезијата на Анте Поповски?
- Од каде тој ги црпи мотивите?
- Кои се неговите поважни поетски збирки?
- Како гласи насловот на неговата најнова поетска збирка?

Истамбул

ЛИРИКАТА НА ПЕТРЕ М. АНДРЕЕВСКИ

Со интерес беше проследена појавата на првата книга „Јазли“ 1960 година од Петре М. Андреевски. Го сврте вниманието на читателите, на поетите, на критичарите. Таа збирка како и втората „И на небо и на земја“ беше протолкувана како поезија која има некој непознат извор, некое далечно време и нешто не наше. Тие чудни теми отпрвин тешко ја откриваа поврзаноста со народната поезија. Корените водеа во битието на неговиот народ, во традицијата и во секој предел на родната земја.

Збирката песни „Дениција“ наиде на воодушевување. Песните од овој циклус ја сочинуваат поемата во која љубовта со сите убавини, но и со сите горчини го заробува срцето. Дениција е одраз на севкупните чувства, болки и страдања, одраз на еден урнат свет, ранет од љубовта и смртта. Создадена е како болен крик на срцето поради трагичната разделба со саканата.

„Заради неа јас почнав одново да верувам во бога.
Преку дневните весници сакав да се откажам
од сите роднини
што не веруваа дека нејзиниот бакнеж
може да лекува и да разболува.
Од неа јас дознав и што мисли змијата на небото
и кога има воздухот мака.
Оти како што дишеше таа,
така растеше и дневната температура“.

„Првите податоци за Дениција“

Љубовта во „Дениција“ не ги слика интимните чувства на единката, таа љубов е во сплет на еден севкупен живот. Всушност, оваа поема составена од 23 песни, опфаќа поширок зафат на настани поврзани со главната, централната личност каде љубовта не е единственото чувство на задоволство. Дениција е елегичка за една несреќна љубов. Таму, каде што е неминовна разделбата на вљубените, каде болеста ја коси убавината, каде смртта му пркоси на животот, се сее најтешката тага.

...„Потоа семнам кај што мислам дека ќе поминеш
и сите градски порти ги оставам отворени
во секое време за да можеш да се вратиш.

Ти ме призираш и од небото и од земјата,
а мене никако не ми успева да ти кажам
дека и мојата смрт започна по твојата
и дека блажено е да се живее,
а поблажено да се умира
мислејќи само на тебе, Дениција“.

„На гробот од Дениција“

И во тагата има зрак светлина од она што беше свето како сеќавање, како восхит и среќа, како копнеж по средба со саканата. Се јавуваат чувствата на воодушевување и радост, како и сознанието дека саканите никогаш не умираат.

Книгата „Дални наковални“ ги содржи поемите „Смртта на баба-рот“ и „Враќањето на Видан Виданкин“.

Поемата „Враќањето на Видан Виданкин“ е историја за една тажна невозможна љубов. Видановата улога во домот го потврдува присвојувањето на жениното име Виданкин. Тој мирен и чесен човек полн со љубов и разбирање кон саканата Виданка, ќе биде отфрлен и понижен. Своите таги ги споделува со единствениот верен пријател – коњот. Нему му ги кажува своите љубовни јадови. Таков разговор ќе се случи и по неговото враќање од панаѓур. Оптоварен со љубов, натоварен со подароци за саканата ќе ја затече куќата празна. Виданка заминала засекогаш. Токму тука е болката, во невозвратената љубов, а за неа треба двајца.

„(И ден денеска зад ридјето има едно село
и во селото куќа со Видана, без Виданка,
една врата што чека да се врати Виданка.
А Видан сè уште во здивот од коњот
Својот здив го сади, го шета и засолнува)“.

Книгата „Пофалби и поплаки“ ни ја кажува рамнотежата на животот. Не е сè добро и убаво, но не е и лошо. Наспроти пофалбите се јавуваат и поплаките. Се фалиме со убавото, со постигнатото, со успехот, пофалбите имаат едно општо значење, од општ интерес за луѓето, патување; видено, доживеано, минатото полно со значајни нешта. Поплаките најчесто се одраз на личните судбини, на несреќните, сиромашните, обесправените. Најчесто тоа се работниците, сидарот, грнчарот, рибарот, печалбарот, надничарот. Целиот живот го минале

во работ и во труд, зад нив не останало ништо, само празен живот. На крајот кога се соочува со смртта, (Поплаката на сидарот) разбрал дека сè што создавал и љубовта со која го создавал тоа, за него се изгубени, празни. Ништо не е повредно од животот.

„Ја сидав и во сидот сенката си ја засидав.
(Сидањето го кажав, но дали сидот ме искажа?!)
Па не знам во колку соби ми е собрано времето,
во колку одаи ми одат потрошените години
и бројките што ги вработив во кубината,
во небесата...“

Во поезијата на Андреевски („Поплака на сидарот“) се чувствува размислувањето и грижата за судбината на својот народ.

Значењето на Петре М. Андреевски во историјата на македонската литература, пред сè се огледа во изворната инспирација каде сè што е вредно, сè што значеше жед за живот, најде место во неговото творештво. Се докажа како несекојдневен креатор на стиховите, каде се чувствува јазикот на народното кажување, со жив и богат колорит својствен само за него. Оној автор кој пред себе го става својот народ и неговата судбина, е голем. Петре М. Андреевски ја имаше таа доблест. Тој ја збогати и македонската поетска ризница со нови бисери, а на прозата ѝ подари еден од најубавите романи кој воедно е химна на човековото опстојување наспроти сите неволји и ветрометини.

Размисли и одговори:

- Со која поетска збирка Петре М. Андреевски го најави својот успех во македонската поезија? Која година излезе од печат таа збирка?
 - Како гласи насловот на втората поетска збирка?
 - Како овие две збирки беа прифатени од критиката?
 - За што пее Андреевски во збирката насловена како „Дениција“?
 - Кое е значењето на Петре М. Андреевски во историјата на македонската литература?
-

ЈОВАН КОТЕСКИ

Јован Котески е современ македонски поет. Роден е 1935 година во селото Присовјани, Охридско. Работел како новинар на Радио Скопје. Автор е на збирките песни „Насмевка пред зорите“ (1958 г.), „Земја и страст“, „Злодоба“, „Тежина“, „Пеплосија“ ...

Котески е претставник на помладата генерација поети со силно истанчен вкус за квалитетна лирика создавана не под влијание на туѓи автори, туку под вистинските изворни вредности. Инспириран од животот на претците, на блиските од својот живот, ќе ја пренесе со лирски изливи непрекинатата нишка со родната земја.

Токму тоа чувство, тоа навлегување во изворната инспирација, ја покажува творечката зрелост на младиот поет. Интересни се мотивите од неговото детство, трагите кои ги оставило тоа детство. Понекогаш ќе речеме: Детството е најбезгрижно, но животот е полн со изненадувања, па Котески во неговите стихови открива потресни слики. Селската средина, нејзиното сивило, нејзината тага оставиле уморен белег на неговата душа.

АНА

(социјална лирска песна од
збирката „Земја и страст“)

Тогаш ги чешлаше косите и кој знае
за кого мислеше
додека ја гледаше бледата сенка на мајка ми
што за три очи брашно клечеше
пред нозете на твојот татко.
Јужните ветрови донесоа пролетни води
и за нас, Ана
ние го знаевме твоето име и се заљубувавме
оти ти имаш и земја и везени чорапи
и широки рамења, Ана
којзнае на кого мислеше додека
ги чешлаше косите.

Детето во поетот го пушта крикот на ранетото срце за гладните утра, за ножот кој уништи живот за парче земја и за многу несреќи и расплакани утра.

„Жими бога со нож
го отепаа...

Човекот остана
со нож во дланките
нежен“.

Детското око е сведок на безмилосно убивање и умирање. Сликата на една детска смрт се врежала длабоко во сеќавањето на поетот. Војната не бира жртви. За да биде болката поголема, го зарива бајонетот во најслабото, во најнежното, во најмилото, она ластарче од дете кое штотуку зачекорило во животот.

„Зар има поголема икона
од ова дете со скршени заби
со истурено меше на земја
толку сува во лето...”

Поетот во збирката „Злодоба“ се обидува да ѝ даде нова рубка, нов лик, да ја ублажи социјалната тензија, но и покрај сите убави атрибути, пејзажи, сончеви светлини, жуборот на реката, не ќе можат да го измаат поетот. Гладот останува празно, горчливо сеќавање на детството, борбата останува како сведоштво на сила, убиство, смрт. Во таква состојба со спомени за селската беда, се напушта родниот крај и се заминува на печалба. Но не може така лесно да се избегне социјалната судбина.

Се менува само амбиентот, местото, а маките остануваат исти. Во туѓа земја се гасат сите радости, се бега од една мака на друга, на помачна, понеизвесна. Спечалената пара секогаш не значи среќа. Со неа во татковината се враќа болеста, често смртта.

... „Само ние ќе удираме
со црни крилја
по сивите карпи на времето.
Никаква музика не ќе не исплаче,
никаков дом не ќе не прибере
нас тргнати, изгубени, неми.
Само ќе се сетиме дека сме живееле
некаков отуѓен, мачен живот...”

Никогаш не сме биле свои на своето, оваа земја со многу сонце не била своина на своите сончеви синови – ни ја потврдува болната вистина во своите стихови Котески. Со болка на душата Котески го пренесува пустошот што го носи војната. Во таа војна се гине за свои, но често и за туѓи интереси. Многу сојузнички војски се бореа под знамето на туѓа земја. Многу гробови на незнајни јунаци пратени да убиваат, но за кого безумно гинат?

Ужасите што ги носи војната ни ги открива песната „Кајмакчалан“. Таа песна е легенда за масовното уништување на човекот.

„Луѓе,
раскорнете ја коскарницата
нека се затрчаат черепите
низ стрмните падини
на Кајмакчалан.

Можеби до черепот лежи
черепот на тој што убивал,
черепите се слични со каменот.

Јас неznam кој со кого
и кој за кого во кој ден,
но ова чудо од коски
ме плаши“!

Котески е поет на стварноста, на ропската беда и трагика на својата и националната судбина. Битовиот, социјалниот и патриотскиот мотив се најзастапени во неговото творештво. Тие мотиви со лирски нијанси, со светли бои го претставија поетот како квалитетен социјален лиричар.

Размисли и одговори:

- На која генерација и припаѓа поетот Јован Котески?
 - Со кои поетски збирки тој ја збогати македонската поезија?
 - Каков белег носи неговата поезија?
 - Во која своја песна Котески го опеал масовното уништување на човекот?
 - Кои мотиви се најприсутни во песните на Јован Котески?
-
-

РАДОВАН ПАВЛОВСКИ

Радован Павловски е роден во Ниш – 1937 година. Детството го поминал во Железна Река – Гостиварско, а гимназија завршил во Гостивар.

Тој е современ македонски поет чие творештво на македонската литературна сцена се појави 1961 година. „Суша, свадба и селидби“ беше неговото прво поетско остварување. Неговата појава за критичарите звучеше како поет со несекојдневна поетска сила, со замав на доживување, човек кој може да го долови недостижното, да навлезе во длабочината на чувствителноста на својот крај, да го доближи она што беше вчера, а живее во неговата потсвест. Војната ќе остави длабоки траги во поезијата.

ПЕЈЗАЖ ОД ВОЈНАТА

Дома најдоа пелена
испокината од плач
Ох дома ...
Петлите со крилјата
ја пресекоа својата песна.
В село се позајмуваат со оган
На децата
ушите им ги затнуваат со восок
да не го слушаат јачењето на громот
Вардар тече низ мрачни кули
Околу мене се вртат во агонија
месецот со сонцето
Ружи и оружје
Девојчињата ги испокинаа косите
и ми направија црна скала
јас момче да се качувам на небото
со ружа што мириса на земја
Бурата не може да ја угасне свеќата
Гулабот спие на бојното поле.

Радован Павловски

Корабија (1964 г.) е втората книга која содржи единаесет поеми.

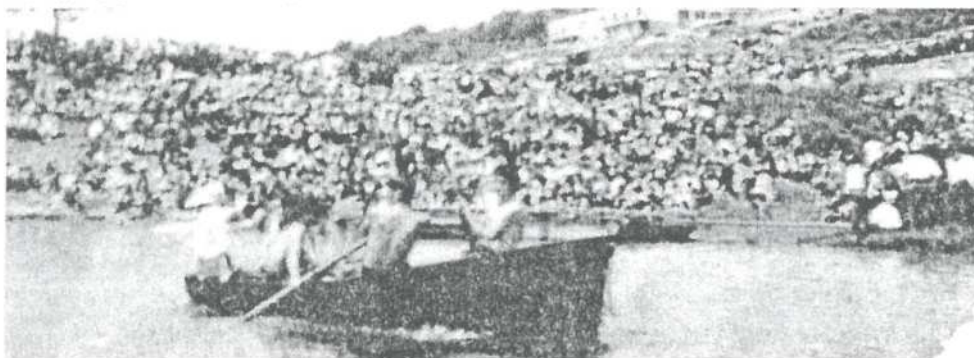
Третата книга „Високо пладне“ (1966 г.) го истакнува поетскиот дострел на авторот. Во нив веќе се внесуваат епски елементи како синтеза на сите збиднувања во родната му земја. Тој, заедно со Богомил Ѓузел го објавува поетскиот манифест под наслов „Епското на гласање“ каде му дава можност на минатото да ги овенча со светлина славните личности од историското минато; Климент Охридски, Самуил, Карпош, Гоце Делчев, Илинден.

За Радован Павловски не е битна раскажувачката или постапката на опишување на личностите и настаните, неговата цел е да го овековечи мотивот, митот што личноста ја довел во состојба на жртва, а жртва била најсмелите синови на земјата што ја бранеа.

Има една книга со симболичен наслов „Зрна“ (1975 г.). Тоа е нова поетска творба, всушност кратки песни кои ги соединува една централна тема. Симболиката на насловот Зрно – значи зрното кое има особина да р’ти, да расте и да се развива, овде во книгата е предмет кој ќе го обнови светот, треба да се отвори и да ја покаже својата убавина, да заврзе и да даде плод, плод кој ќе ја продолжи иднината.

Поетот може да создаде вредни дела инспириран од делата на врвни мајстори, сликари каков што беше Ван Гог. Така настана вториот циклус „Ваногово лето“ каде поетот ја опеа судбината на сликарот, неговата лична драма, како и драмата на неговото сликарство.

Дека е силно сврзан со родната Железна Река, дека е опиен од нејзините убавини и единствен мир може да најде таму, ни сведочи циклусот песни „Момчето што се буди на пладне“. Таа песна како да е лично доживување на секој што по толку години уморно се враќа во родниот крај и улулкан од слатките спомени на детството, покрај веќе познатите предели на убавината – дело на мајката природа, заспива мирен сон како мало пеленаче искапено и сито. Токму со овие сознанија поетот го создава овој циклус како спој на земјата, животот на неа и традицијата како нејзино богатство.

Маврово

МОМЧЕТО ШТО СПИЕ НА ПЛАДНЕ

(Извадок)

Вечер е
и доаѓаат многу луѓе да те разбудат
Ти ја црташ картата на ѕвездите
и длабоко дишиш
Разбуди се о младичу
и раскажи ни ги соновите
па на убав коњ ќе одјаваме до Железна Река
да не освежи ветерот од водениците
Со ранет цвет ја закопчувам кошулата од ветер
и влегувам дома о љубов

Кажи со каков пијалак се служиш во сонот
што не се разбудуваш о младичу.

Метафората беше поетовото богатство во создавањето и обликувањето на песните. Потоа долго време беше единствен и ненадминат. Со задоволство читателите од другите земји можат да ги прочитаат неговите песни преведени на српскохрватски, француски, полски, чешки, унгарски, турски, англиски и други јазици. Времето на Радован Павловски одбележано како најплодно, најисполнето и време на успех е периодот од шеесеттите и седумдесеттите години.

Размисли и одговори:

- Која година од печат излезе првата збирка на Радован Павловски?
 - Како гласи насловот на таа поетска збирка?
 - Како беше прифатена од критиката првата поетска збирка на Радован Павловски?
 - Колку поеми има во втората негова објавена книга под наслов „Корабија“?
 - Со која поетска збирка Радован Павловски го достигна поетскиот дострел?
-

БОГОМИЛ ЃУЗЕЛ

Богомил Ѓузел е роден 1939 година во Чачак. Преселбата во Скопје ја доживеа како двегодишно дете. Основно училиште и гимназија заврши во Скопје. Тука дипломира на Филозофскиот факултет на групата Англиски јазик и литература. Отпрвин работи во РТВ Скопје како драматург, а потоа во Драмскиот театар. Се покажа како добар критичар и есеист, но и како драмски писател. Лирските трепети ги излеа во прекрасните стихови на поезијата. Автор е на следниве книги – поезија: „Медовина“ (1962 г.), „Алхемиска ружа“ (1963 г.), „Мироносци“ (1965 г.), „Одисеј во пеколот“ (1969 г.), „Бунар во времето“ (1972 г.), „Тркало на годината“ (1977 г.), „Стварноста е сè“ (1980 г.), „Опсада“ (1980 г.), „Празен простор“ (1982 г.), „Мрак и млеко“ (1986 г.). Двапати е добитник на наградата „Браќа Миладиновци“ – („Мироносци“ и „Бунар во времето“). Наградата „Алекса Шантиќ“ ја доби за книгата „Мрак и млеко“ преведена на српскохрватски јазик.

Застапен е во сите антологии на македонската и на југословенската литература.

Негови прозни остварувања се: „Историјата како маштеа“, „Куќа цел свет“ (1975 г.), „Митостории“ (1982 г.), Легенди (1984 г.).

Стиховите на Богомил Ѓузел во почетокот на седумдесеттите години внесоа ново бранување и ја разнишаа мирната вода на македонската поезија.

Таа појава на првите две збирки на Богомил Ѓузел оценети, признаени и наградени со две врвни поетски признанија, ќе бидат не само прифатени туку и почувствувани како ново освежување на полето на поезијата.

Новиот поет беше свртен кон минатото, кон традицијата, но тоа го чинеше на поинаков начин. Многу поети своите корени на песните ги бараа во тоа минато, во таа историја, но Богомил Ѓузел тоа минато го гледаше задлабочен, проникнат во тие длабочини во кои како гатач се обидува да се открие себе си. За него минатото и историјата се две нешта. По негово размислување, историјата може да го избрише минатото, а со тоа историјата, всушност ја уништува и поезијата. Сепак, природата на човекот е во неговото скршнување, навраќање кон минатото, тајната, непознатото. Како кај многу поети, фолклорот одигра значајна улога и во поезијата на Богомил Ѓузел. Иако неговиот стих е обликуван на поинаков начин, иако стихот најчесто е неврзан, иако доаѓа до израз поетското гледање на светот од еден друг агол, поинаков,

поспецифичен, фолклорот му даде нова обоеност. Се чувствува влијанието на западните поети од понапредните земји. Оттука како значајни и потребни мотиви од минатото се јавуваат народните песни за Марко Крале, Болен Дојчин и др.

„Со либето се гониме
по мрачни шуми
без к’смет
ами со излез на Каравлашко.

Дејгиди земјо Каравлашка
Силна си од тага“.

(„Скитање по земјата Каравлашка“)

Стихозбирката „Медовина“, насловена како древниот словенски пијалак, ги содржи сите мудрости на поетот. Збирката всушност претставува дијалог со претците. За тоа Богомил Ѓузел вели: - „Медовина“ прилега на една голема оружена сала низ која поминал земјотрес: и сега во неа стојат, р’осаните оклопи, Киклопи и Војвода Углеш, Одисеј и Самуил, но сите произволно измешани, под лузните што им го донело времето, но и под новите костими што им ги доделил само-волниот поет“.

Со силно изразени епски елементи звучат стиховите:

„Луто ќе ми те ранат
нека ранат нека ранат мајко
подалеку од срцето не можат“.

(Свадбата на Углеш)

Најинтелектуалната, најискрената книга на Богомил Ѓузел е „Алхемиска ружа“. Поетот е свесен дека нема автор со чисто оригинално дело. Не постои апсолутна оригиналност. Секој поет, по верување на Ѓузел, мора да има пред себе нешто што ќе му послужи како модел да создаде дело. Всушност, сите поети ја следат светската поезија на најразвиените, културни земји каде литературата, книжевноста е на повисок степен. Тој контакт со светот му го проширува поетскиот хоризонт и надоврзан на искуствата на подобрите, на најдобрите, без просторно ограничување ќе создаде добро дело. Авторот на „Алхемиска ружа“ е против терминот „свој поетски свет“. Тој поетски свет веќе виден, копиран не може да биде свој личен.

Искрен во своето искажување, Ѓузел ќе го искаже своето размислување, анализирање, синтезирање на поетски искуства за создавање на вредна песна. Во своето поетско искажување Ѓузел

внесува и дел од своите есеи. Мотивите и симболите што еднаш ги употребил, не ги заборава, повторно се навраќа на нив со одреден коментар. Тоа се случи и во третата збирка кога најде прилика да се осврне на првите две збирки.

„Видовме како и металот може со воздишка да се мени
и како рѓата може пак низ растењето да стане крв.
Така цутеше и металот во мојата „Алхемиска ружа“.
Велам, алхемијата е возможна и металот е сосема писмен,
Како што медовината е здрав пијалак, ако може сал
Да го поднесеме, макар што го содржи металот
Стопен од старите рѓосани оружја“.

(„Мироносци“ I пеење)

Во книгата „Бунар на времето“ Богомил Ѓузел го доживеа најголемиот дострел на своето творештво. Додека главна определба во првите збирки му беше минатото, митот, традицијата, во оваа збирка се чувствува една нова димензија; обидот на човекот да остави траги за своето постоење. Тие траги во просторот и времето ја откриваат потрагата по бесконечното. Тој „Бунар на времето“ Ѓузел го бара во Универзумот, во тајните на вселената во кои треба да навлезе човекот и да зачекори во еден нов свет.

Инспириран од научно-фантастичните филмови, ги создаде песните „Лебдење во просторот“ и „Аполо 11“. Богомил Ѓузел ќе биде забележан со својот необичен начин на искажување на сопствените чувства, со своето сфаќање и гледање на светот, со искреноста и свртеноста кон минатото и традицијата, кон митот но и кон иднината каде го вклучува Универзумот.

Размисли и одговори:

- За кои две поетски збирки Богомил Ѓузел двапати ја доби наградата „Браќа Миладиновци“?
 - Кои наслови ги носат неговите прозни остварувања?
 - Кои песни се создадени под влијание на народниот фолклор?
 - Која книга на Богомил Ѓузел се смета за негово врвно остварување во литературата?
-

ВЛАДА УРОШЕВИЌ

Влада Урошевиќ со своите дела се појавува на крајот од шеесеттите години, но со својата појава како поет, романиер, раскажувач и литературен критичар ќе даде голем придонес во македонската литература. Роден е 1934 година, во Скопје. Дипломирал на Филозофскиот факултет во родниот град. Работел како уредник на весникот „Млад борец“ и на списанието „Разглед“.

Уредник е на редакцијата за култура и уметност во Радио-телевизија Скопје. Автор е на книгите: поезија „Еден друг град“ (1959 г.), „Невиделица“ (1962 г.), „Манекен во пејзажот“ (1966 г.), „Летен дожд“ (1967 г.), „Свездена терезија“ (1973 г.), збирки раскази – „Знаци“ (1969 г.), „Нокниот пајтон“ (1972 г.), роман – „Вкусот на праските“ (1965 г.).

Критичко-есеистички текстови објавил во книгата „Врсници“.

За своето успешно творештво добитник е на наградите „Младост“ и „Браќа Миладиновци“.

Поезијата на Влада Урошевиќ е поезија на имагинарниот настан. Самиот поет се обидува да се докаже како човек кој живее во еден друг свет, во една друга реалност, во средина каде се чувствуваат чуда. Она што е за нас реално, што навистина постои, не е тема на неговото интересирање. Сликите од неговата поезија го откриваат како поет на една нова, извртена поезија.

„Продавници на весници на евтини бонбони,
на печиво
последни остатоци на градот што останува зад вас.
Парк: болни тополи што никој не ги лечи,
Деца што ја растураат мравјата свадба.

Љубовници што помеѓу два бакнежа учат.
Безделничар што спие врз една зелена клупа.
Облаци со дождови што допрва ќе се случат.
Вие одите понатаму додека околу вас
се трупа
слаткиот мирис на поткосената трева“...

(„Влез во паркот“ од збирката „Летен дожд“)

А потоа се препуштате на светот на испомешаната логика. Во имажинарниот свет влегувате преку она што ви остави впечаток, преку импресијата на секојдневната реалност.

Меѓутоа, сè она што е далеку од реалноста, ја губи својата смисла. Понекогаш се случува имажинарниот настан да го победи реалното и тогаш поетот би претерал измислувајќи настани што не постојат.

„Заоѓа сонцето и градот страда од главоболие
прозорците ги фаќа маларична треска“...

Поетот како да нема врска со својот живот, со својата судбина, со своето искуство, никогаш не зборува во прво лице. Но тој е субјективен. Го разгледува реалниот и го создава имажинарниот свет на својата поезија.

Во поезијата на Урошевиќ среќаваме слики и настани кои навистина се случиле или сè уште се случуваат. Тоа се слики од едно детство познато и својствено само за него. Во тие слики навира сеќавањето на немирните години на историјата.

„Јаваат низ пејзаж притаен и зол.
Им ја подготвуваат судбината костурот и трнот.
Далеку морето расцутува во ружи од сол.
Сивото небо се допира до камењата црни.

Одекнува под нив земјата како тапан.
Ветрот во правта својата труба ја врти.
Низ градините чијшто плод е скапан
јаваат коњаници кон своите смрти.“

Мотивите во песните за дождот, градот, паркот, селото, за летото, пролетта, зимата, ја искажуваат најсилната инспирација на Урошевиќ.

Заедно со своите современици, Михаил Ренџов, Богомил Ѓузел, Влада Урошевиќ внесе свежина во македонската литература која го следеше трендот на современата светска поезија.

Размисли и одговори:

- Кои поетски збирки се плод на перото од раката на Влада Урошевиќ?
 - Како гласат насловите на неколкуте негови збирки раскази?
 - На кои награди е носител за своето успешно творештво?
 - Со што се одликува поезијата на Влада Урошевиќ?
 - Кои мотиви се застапени во неговите песни?
-

МИХАИЛ РЕНЦОВ

Со појавата на генерацијата поети во која спаѓа и Михаил Ренцов, македонската поезија доби нов тек каде потрагата по непознатото, мистичното, скриеното, како и одблесоките на родните предели кои ќе помогнат во толкувањето на мистичноста, најавија нова, несекојдневна тема во творештвото на македонското поднебје.

Роден е 1936 година во Штип. Основно и средно училиште завршил во родниот град, а дипломирал на Правниот факултет во Скопје.

Автор е на стихозбирките „Иселеник на огнот“ (1965 г.), „Нокно растење на зборот“ (1967 г.), „Каде од оваа страна“ (1968 г.); „Страв“ (1976 г.), „Полноќ“ (1979 г.), „Нерези“ (1982 г.), „Аутодафе“ (1985 г.), „Феникс“ - сонети (1987 г.), „Земја потоп“ (1991 г.); „Сонување – патување“ за деца (1991 г.), „Тој“ – поема (1993 г.), „Амфора“ (1995 г.) и др.

Се бави со преведувачка дејност. Добитник е на наградите „Браќа Миладиновци“ и „11 Октомври“.

Михаил Ренцов е познат културен работник, советник по библиотекарство и организатор на повеќе значајни изложби на книгата во Белград, Загреб, Братислава, Париз, Краков, Брисел, Рим, Неапол, Малме, Гетеборг, Стокхолм, Москва и др.

Преведен е на повеќе јазици и застапен е во антологиите на македонската и на светската литература.

Повеќе критичари и поети за поезијата на Михаил Ренцов ги искажаа своите видувања.

Влада Урошевиќ: Книгата „Иселеник на огнот“ целосно е во барање на звучниот, распеан и свонлив поетски говор. Поетската вокација на овој поет во книгата е полна со страст и занес.

Во служба на ваквата обоеност се наоѓаат римите, созвучјата, ритмовите – целата версификаторска постапка.

Во „Нокно растење на зборот“ на Михаил Ренцов се сретнуваме со изразита потврда на еден талентиран автор и со убави знаци за порастот на можностите на македонската поезија воопшто.

(„Врсници“, Скопје „Мисла“ 1971 г.)

Данило Коцевски: Иако се јавува речиси во истата генерација на Петре Андреевски, Петар Бошковски, Влада Урошевиќ, Радован Павловски, Богомил Ѓузел и др., Михаил Ренцов истовремено и се одделува од нив, со специфичната гласовна интонација, со односот спрема симболот, со карактеристичната ритмичка организација на стихот.

* * *

Во творештвото на Михаил Ренцов се чувствува создавањето на еден свој свет полн со немири, со страв што ја руши хармонијата на животот. Новото во поезијата кај овој автор е откривањето на нови можности, нова ширина, нови пространства на духот каде ќе се докажува, творечки ќе се збогатува, естетски ќе се обликува.

Стремежот на симболот е карактеристичен кај неговите современици А. Вангелов, Ч. Јакимовски. Додека во симболичното искажување кај Вангелов симболот го наоѓа во Цветот, Јакимовски во Морето, Ренцов го наоѓа во Огнот. Се чини дека таквата поезија има митски нагласок и нè враќа назад во времето. Кај многу поети се сретнуваат симболи, но тие не се однапред одредени, ниту осмислени, се јавуваат за да не се повторат во друга песна. Меѓутоа, кај гореспомнатите поети случајот со симболот е определен однапред. Во поезијата кај овие автори ќе се сретнат и птицата, каменот, водата, ветрот, - како нови симболи кои не се толку нагласени.

Во однос на формата на стихот, го избегнуваат слободниот, а се служат со врзаните строфи со кои се постигнуваат посилни поетски ефекти.

Во првата збирка „Иселеник на огнот“ најмногу се чувствува симболиката на огнот. Тој, Огнот е движечката сила, поетовиот потенцијал, неговиот внатрешен немир.

„Огинот ме сонува, огинот ме донесува,
да пожарам, да бунтувам, да патуваме“,

Поетот не може да се согласи со многу нешта, со нереалното во животот, со светот што е негово секојдневие, бара излез да го измени она што е во неговиот домен, но сепак мора да постои сила што може да го измени светот. Огнот ја има таа моќ да ги измени нештата. Верувањето во огнот најсимболично го искажа во стиховите:

„Сè што е живо и двапати расне
се пали, а потем повторно гасне...

Сè што имам и сè што живо расне
двапати да се запали, да не гасне“.

(„На нишанот“ песна)

Во стиховите од песната „Чудно нешто во мене расне“ се чувствува болката на осаменоста на поетот каде прави една компарација со огинот: „Сам сум како оган несуден на гаснење“. Тие поетски таги и желба да се надмине себе си продолжуваат во збирката „Каде од оваа страна“. Посебно искреноста заигра во стиховите од песната „Патување или скица за бегство“.

„На пат, но каде каде каде
Некој нога некој пат ми краде
Јас во денот а ноќта во мене
Ноќ црна како габа како сушен венец“.

Во моменти на осаменост, на несигурност, кога чувствува дека нешто ја нарушува неговата душа, неговиот идентитет, песната е единствениот другар и утеха. Тој збор – скривница на неговата душа го брани од сите злоби на светот. Во таква атмосфера на душевен притисок настана и песната „Ноќно растење на зборот“.

Но сознанието дека песната не е семоќна и дека во неа бегството не е сигурно, го искажува во песната „Главо моја“.

Песните од збирката „На работ од сонот“ го потврдуваат мајсторството и богатите поетски слики со кое ги надмина првите три стихозбирки.

„Кој ќе не теши птицо моја штом в срце заесени
Слични на искри во себе што горат
Скитање низ просторот како в сон занесени
Над една бела свезда, над една свездена гора.

Гатарите не го знаат тоа што ние го таиме.
Пределот е во нас и ние ќе го разбудиме.
Секоја наша песна е заискрено каење
Пред да изговориме или да полудиме“.

Збирката го открива урнатиот поетски свет, неговиот очај, безизлезната ситуација, оставен сам со себе во својата самотија. Меѓутоа, не е сè така црно и страшно. Нешто налик на светлина која оддалеку допира и ги топи сите сомнежи, ја враќа вербата во поетот, неговото јас станува силно, се спротивставува на тешките мисли во деновите на неговата тага.

Сонот има посебно значење во поезијата на Ренцов. Тој сон го носи во нереален свет. Оној што бега од јавето, од вистината, го наоѓа својот мир токму во сонот.

Лириката на Ренцов ни нуди еден нов вид поезија растргната меѓу стварноста и измислицата, еден свет виден од очите на поетот. Тој се покажа како исклучителна поетска личност која во македонската поезија, внесе нови импулси и побуди интерес кај читателите.

Размисли и одговори:

Михаил Ренцов е еден од најпознатите и најуспешните современи македонски поети. Автор е на повеќе поетски збирки.

- Наведи ги насловите на три негови поетски збирки.
- Кои награди ги добил за своето поетско остварување?
- Стихови на Ренцов се поместени во антологиите на македонската и светската литература. До каков заклучок доаѓаш од ова сознание за вредностите на неговата поезија?
- Каква е оценката на критиката за поезијата на Ренцов?

Штип

МАКЕДОНСКА ДРАМСКА ЛИТЕРАТУРА

Македонската драмска литература има длабоки корени и нејзиното афирмирање започна при крајот на деветнаесеттиот и почетокот на дваесеттиот век, а е поврзано со името и делото на Војдан Чернодрински. Тој всушност е и основоположник на македонската драмска литература. Имињата на Васил Иљоски, Антон Панов и Ристо Крле со своите уметнички вредности ќе останат забележани. Тоа се имиња на исклучителни автори на дела во кои го овековечија битот на својот народ, фолклорот, говорот и сè што беше вредно да се сочува за генерациите по нив.

Современата македонска драма својата афирмација ја започна со делата на Коле Чашуле и Томе Арсовски.

Во своите драми Коле Чашуле како учесник на настаните ќе ја обработи вечната тема на неговиот народ, одот по маките, болките и страдањата, но и неуништивата верба во иднината. Судбината на Македонија му беше во душата и во делата. Со теми од современiot живот ѝ се доближи на публиката и остави видливи траги. Драмите на Коле Чашуле „Вејка на ветрот“, „Вител“, „Црнила“, „Веда“ и други го трасираа патот на современата драмска литература и одиграа значајна улога во македонската книжевност.

Томе Арсовски во драмската литература се појави веднаш по ослободувањето. Како зрел автор ќе обработи современи теми. Од неговото перо излегоа драмските текстови: „Александра“, „Градината на малите богови“, „Празник на птиците“, „Цвет и оган“, „Шума што се смее“, „Мали луѓе“, „Кикот крај реката“, „Парадоксот на Диоген“, „Бумеранг“, „Стотиот чекор“, „Чекор до есента“ и др.

Томе Арсовски во своите драми најчесто ја прикажува единката во судир со средината, фрлајќи светлина на многу мани во општеството. Впрочем тоа е нашата реалност и нашето секојдневие.

Со својата појава, со долгото опстојување во светот на драмата, Арсовски остави белег, вреден за споменување низ генерациите.

Со драмска литература се занимаваа и многу македонски прозаисти, романиери и поети чија главна определба беше романот, расказот, поезијата.

Авторите од помладата генерација внесоа освежување, остварија присуство на драмските сцени во Македонија и Југославија. На врвната позиција на мајсторското обликување на драмскиот текст се наоѓаат имињата на Горан Стефановски и Јордан Плевнеш.

Во втората половина од седумдесеттите години, Горан Стефановски со своите драми кои ќе ги наведеме во следното претставува-

ње на овој значаен автор со талент и богато интелектуално ниво, се прикажа во права светлина, ја освои душата на читателите и на љубителите на драмата.

Јордан Плевнеш со драмите „Еригон“, „Македонски состојби“ и „Југословенска антитеза“, обработи теми од современите настани во најблиското минато што е дел и од сегашноста. На светлина ја изнесе правата вистина за состојбата кај нас и во соседството. Негова преокупација е судбината на неговиот народ.

Со овие автори македонската драмска литература го доживеа својот успех и може да се гордее со тоа.

Размисли и одговори:

- Каде треба да се бараат почетоците на македонската драмска литература?
 - Кој се смета за нејзин основоположник? Со која своја драма тој ги постави темелите на македонската драмска литература и го привлече вниманието на критиката?
 - Кои драми знаеш на Васил Иљоски?
 - Кој е автор на драмата „Парите се отепувачка“?
 - Со кои драми Коле Чашуле ѝ се претстави на јавноста?
 - Кој ги создаде драмите „Парадоксот на Диоген“ и „Александра“ и др.
-

Извадок од драмата „ДИВО МЕСО“

ГОРАН СТЕФАНОВСКИ

(Куката на Андреевиќ, Димитрија го делка своето дрво, Ацо и Андреја разговараат, Марија гледа во карти, Вера пее, Симон спие.)

АЦО: И додека беше Германецот таму, сè на „вие“ со мене. После ја смени песната.

АНДРЕЈА: Нешто се случува со него.

АЦО: Нешто се случува со сите нас: ама тој ја претера.

АНДРЕЈА: Ќе зборувам јас со него.

АЦО: Лесно за разговарање. Што правам без камион?

АНДРЕЈА: И онака одиме во штрајк. За после ќе се снајдеме некако.

АЦО: Од готово правиме вересија. Е Стево, Стево:

(Влегува Стево.)

СТЕВО: Доаѓа господин Клаус. Веро, мамо, зачистете малку. Ацо, тука си. Симоне, разбуди се братко. Отиде да купи цвеќе, ќе дојде на ракија. Извадете од ланската ракија. *(Ацо излегува.)* Ацо, каде бе? Направете и нешто за мезе. Салата. Има сирење?

СИМОН: Кој рече доаѓа?

СТЕВО: Господин Клаус, на ракија!

СИМОН: Па зошто морам јас да бидам буден за тој да пие ракија?

ДИМИТРИЈА: И кој го покани него на ракија?

СТЕВО: Јас! Имаш нешто против?

ДИМИТРИЈА: Немам многу против, ама немам ни многу за.

МАРИЈА: Кој доаѓа?

СТЕВО: Ти кажав, мамо, кој доаѓа, господин Клаус доаѓа.

МАРИЈА: Зошто од цел свет токму кај нас доаѓа?

СТЕВО: Смени ја шамијата жити бога, стави нова. *(Марија оди.)*

АНДРЕЈА: Што треба јас да облечам?

СТЕВО: Остави ме Андреја, жити мајка.

АНДРЕЈА: Што не го остави ти Ацо.

СТЕВО: После ќе ти објаснам.

АНДРЕЈА: Сè ми е јасно.

СТЕВО: Ништо не ти е јасно.

АНДРЕЈА: Не знам кому ништо не му е јасно.

СТЕВО: Стани бре, Симоне, оди замиј се.

СИМОН: Што не го однесеш ти тој Шваба во некоја фамилија која повеќе ти се допаѓа.

МАРИЈА: *(Со нова шамија)* Добра е оваа?

СТЕВО: Добра е. Вера, извади и слатко.

СИМОН: Ти на жена ти слатко.

ВЕРА: Пушти сега, Симоне.

СИМОН: Пушти сега, пушти после, отиде животот.

ДИМИТРИЈА: Да не сака тој и на ручек да седи? Немам јас ништо против. Нека седи и на вечера. И утре сабајле на појадок.

(Стево се гледа на огледало. Се чешла. Седнува. Гледа во часовникот. Тишина. Пауза. Сите чекаат.)

МАРИЈА: Кого чекаме?

ДИМИТРИЈА: Ѓаволот треба да го бркаме, а не да го чекаме. Иш, иш!!!

(Пауза. Тишина. Чекаат.)

ДИМИТРИЈА: Чекајте го вие свети Харалампие ако сакате.

(Поаѓа со количката кон вратата. Во тој момент тропане на вратата. Димитрија се враќа. Стево скока и отвора.)

СТЕВО: Повелете, господине Клаус. Повелете. Ова е мајка ми Марија.

КЛАУС: Чест ми е, госпоѓо Андреевиќ. *(И подава цвеќе. Марија збунето го зема.)*

СТЕВО: Татко ми Димитрија. *(Клаус кимнува со глава.)*

Брат ми Симон. *(Исто. Симон кимнува со глава.)*

Брат ми Андреја. *(Исто.)* Снаа ми Вера. *(Исто.)*

Повелете седнете.

КЛАУС: Благодарам. *(Седнува.)* Господин Стево веќе неколку дена љубезно ме кани да ја посетам вашата фамилија, а ете, дури сега најдов малку слободно време. Значи, ова е вашата куќа. *(Гледа наоколу.)* Убаво: Со што се бавите вие, господине Андреевиќ?

ДИМИТРИЈА: Молам? Правам свирче.

СТЕВО: Татко ми беше познат ѕидар. Постариот брат е келнер, а помладиот трговски помошник.

КЛАУС: *(На Андреја)* Каде?

АНДРЕЈА: Во колонијално-деликатесната продавница „Јефтиноќа“.

КЛАУС: Кај Ристиќева палата? Ми се чини дека еднаш, ве видов таму.

(Вера служи ракија и салата.) Ова е таа славна ракија. *(Зема чашка.)* Вие не пиете, господине Андреевиќ?

ДИМИТРИЈА: Не. Ручав. Јас рано јадам.

КЛАУС: Вие?

АНДРЕЈА: Не пијам.

КЛАУС: *(На Симон)* Вие ќе се напиете?

СИМОН: Ај нека влезе свињче у џамија. *(Зема чашка.)*

СТЕВО: На здравје, господине Клаус. Добро ни дојдовте и за многу години.

КЛАУС: На здравје. *(Пие.)* Навистина е добра. Каде е вашата госпоѓа мајка? *(Стево станува да ја побара Марија. Марија стои во кујната, со цвеќето во раце и се тресе.)*

СТЕВО: Што е мамо? Што ти е?

МАРИЈА: Диво месо.

СТЕВО: Какво диво месо? Ајде таму имаме гостин. *(Стево се враќа кај Клаус.)* Земете и мезе. Послужете се. Да не сакате слатко? Има одлично слатко од дуњи.

КЛАУС: Не, благодарам. Ова е доволно.

СТЕВО: Што уште да ви дадеме?

СИМОН: Уште да заиграме и да запееме.

КЛАУС: Да, забележав дека тука луѓето навистина прекрасно пеат и играат.

СИМОН: Добро сте забележале. И сите мислат дека само тоа го знаеме.

СТЕВО: Мајка ми пее прекрасно.

КЛАУС: Би било одлично кога би сакала да запее.

СТЕВО: Мамо! Мамо, дојди да запееш нешто за господин Клаус.

МАРИЈА: *(Излегува како во транс. Пее.)*

Да сум бистра вода, мори мамо
да сум бистра вода, мамо, мори мамице
јас знам кај да течам.

(Пауза.) Диво месо. *(Се враќа назад во кујната. Пауза.)*

КЛАУС: Диво месо?

СТЕВО: Не замерувајте. Мајка ми е уморна.

КЛАУС: Што значи диво месо?

СТЕВО: Тоа е бабина деветина. Празно верување дека ако некому му влезе влакно во грлото, околу коренот на влакното ќе се створи месо кое не е човечко и кое ќе расте и нарасне толкаво да го угуши човекот.

КЛАУС: Интересно. *(Андреја пие чаша ракија на искап.)*

Вие рековте не пиете?

АНДРЕЈА: Реков.

(Пауза. Димитрија делкајќи го своето дрво го сече прстот. Пцуе под мустаќ. Ја цица крвта.)

КЛАУС: Се исековте.

ДИМИТРИЈА: Да. (Голта ракија од шишето. Плука на прстот.)

КЛАУС: Забележувам дека јазикот кој го зборувате не е чист српски.

АНДРЕЈА: Ние живееме во Вардарска Бановина. Зборуваме Вардарско-бановски.

Со појавата на Горан Стефановски современата драма забележа исклучителен успех. Тој е најзначајната, најпечатливата појава чиј драмски опус се истури како дожд на жедна земја. Набргу ги премина границите на својата земја и неговите пиеси еднакво беа застапени и во Македонија и во Југославија. Најплодните години го бележат периодот од 1974 до 1985 година. Горан Стефановски стана еден од значајните, водечките личности во македонската драмска литература.

Роден е 1952 година во Битола, во театарско семејство, мајка – театарска актерка и татко актер и режисер. Секојдневието поврзано со театарот, времето меѓу две проби, меѓу претстави, меѓу завесите и артистите му ја покажаа светлата страна на театарот и тоа го понесе како желба, како заповед. И нè изневери со таа желба.

Студира англиски и литература. Во 1972 година студира драматургија на Театарската академија во Белград каде го завршува и својот магистерски труд. Ја завршува и докторската дисертација. Работи како професор по драматургија на Факултетот за драмска уметност.

Горан Стефановски е откритие на режисерот Слободан Унковски. Тој ги забележа неговите квалитети и сакаше да го искористи тој дар, тој талент во што и успеа.

Стефановски целосно му се посвети на театарот. Неговите текстови пишувани само во драмска форма беа еднакво важни и за театарската претстава и за радиото и телевизијата. На јавноста и се претстави со следниве ТВ-драми: „Клинч“ (1974 г.) и „Сослушувањето на железничарот“, „Томе од бензинската пумпа“ (1978 г.) – тв. – сценарио. ТВ-серији: „Тумба, тумба дивина“ (1981 г.), „Бушавата азбука“

(1986 г.). Радио-драмата „Чиракот Шекспир“ (1975 г.). Најголемиот успех го достигна со драмите што првин ги претстави на театарската публика, за да веднаш потоа бидат отпечатени. „Јане Задрогаз“ (1974 г.), „Диво месо“ (1979 г.), „Лет во Место“ (1982 г.), „Хај-фај“ (1983 г.), „Дупло дно“ (1984 г.), „Тетовирани души“ (1985 г.). За една деценија неуморна работа, Стефановски успеа да создаде еден богат опус на прекрасни драми каде обработи една општа тема на модерната литература. Историјата беше присутна во создавањето на неговите драми, но не онаа историја која ја учевме во училиштето, историјата на денешнината со сите мани и пороци, а пред сè со насилието како најголемо зло. Авторот навраќа и на настаните од правата историја, со една цел, тоа насилie да го открие во корените и да се уништи.

Човекот не треба да ја ведне главата пред какво било насилie. Треба да смогне сили за отпор, за спротивставување.

Драмата „Јане Задрогаз“ нè враќа во едно време со култ кон традицијата и вредното фолклорно богатство. Оживеаниот лик на Марко Цепенко го става во улога на главен раскажувач кој на еден начин го демонстрира својот труд од десет томови народни приказни, песни, пословици, легенди, соништа изникнати на ова поднебје. Нешто поважно, посилно зрачи во содржината на драмата: Вечниот непокор на македонскиот народ. И авторот ја носи болката на насилието на послабите, немоќните, обесправените.

Лошата царица и страшната ламја од драмскиот текст, го претставуваат насилието над послабите. На тоа се спротивставува малиот но храбар задрогаз, чие единствено оружје е мудроста. Токму тука авторот го дава своето видување кој ја брани честа. Се разбира, само малите луѓе се спремни да ја спасат честа на народот и на татковината. Со тоа ѝ го открива правото лице на историјата. Во името на слободата се водеше борба меѓу доброто и злото, меѓу ропството и слободата, меѓу силата и вистината. Стефановски го прикажа насилието и на физичката сила над духовноста. И тоа трае, трае со години, со децении и победник е оној во чиј раце е силата, но тука не престанува борбата за самобитност. Поради тоа драмите наликуваат на модерни трагедии.

Драмата „Диво месо“ ни открива едно поинакво насилie. Дејството се случува во Скопје пред почетокот на Втората светска војна. Стефановски ни прикажа една драма што се одигра во кругот на семејството на стариот сидар Димитрија кој останува инвалид. Го доживеал несреќниот пад од својата куќа додека ја градел, но несреќата

е во тоа што таа кука однапред е осудена на уривање. Новото насилие е токму во актерите кои посегнуваат на човека во име на законот. Неговите три сина имаат различни сфаќања и секој си го живее животот по свое. Најстариот син Симон се оддава на алкохол и бргу го завршува својот срамен живот. Вториот син Стефан станува претставник на една германска фирма. Ништо друго за него не е важно сè до моментот кога фирмата пропаѓа, а тој станува никој и ништо, но животот му нуди нова определба на која ќе се одлучи и Андреа – најмалиот брат. Тој е Скоевец, штрајкачки работник кој се бори против насилството, а одново го чувствува на својот грб. Доживува страшно искуство и измачување во затворот. Мајка им се обидува да ги вразуми своите синови и да ги заштити од сите зла, од тоа диво месо кое се шири и се заканува да го зафати целото општество. Драмата ја открива натчовечката борба на поединецот да истрае, да опстои и да ги одбегне сите замки што му ги прават насилниците. Токму тие насилници го носат белегот на диво месо кое расте, пушта корени, разорува и уништува.

Како врв на сите страдања и борба за опстанок се јавува фабрикантот Херцег, претставник на фашизмот и на домашната буржоазија како ново политичко, економско и национално насилие. Кој може да се извлече од ова безумие, како да ја надмине таа состојба кога сè што е силно и моќно го вперило прстот кон човекот чија единствена цел е да го одржи домот и чедата да ги заштити од злото, но како?

Драмата „Тетовирани души“ ни го открива новиот свет на Македонците во Америка, видени со око на младиот етнолог Војдан. Тој оди во Америка каде треба да изработи научен труд, но она со што се соочува во деновите на неговиот престој, предизвика разочарување и срам.

Македонската младина, чеда на нашите современи печалбари, носат белег на тетовирани души, отруени од носталгија (чувство на далечина, туѓо, непознато), други отруени од агресивен национализам, трети паднале во канците на дрогата и сексот, криминалот, злосторот и што ли уште не.

Горан Стефановски најсликовито ја претстави судбината и застранетоста на младиот човек во туѓиот свет.

Со својата појава, со драмите мотивирани од современиот живот, а поврзани со нашето битие, со нашиот човек и неговата вечна борба против насилството и сите мани на човештвото, Горан Стефановски оствари блескава кариера во драмската уметност.

Извадок од драмата „ТЕТОВИРАНИ ДУШИ“

ГОРАН СТЕФАНОВСКИ

(Богат,; вкусно наместен салон во куќата на Клодија. Клодија и Војдан.)

КЛОДИЈА: Нешто за пиење? Виски?

ВОЈДАН: Може.

КЛОДИЈА: Чист? Со мраз? Со вода?

ВОЈДАН: Да.

КЛОДИЈА: *(Му донесува пијалак.)* Вие сте девица?

ВОЈДАН: Молам?

КЛОДИЈА: Во хороскопот.

ВОЈДАН: Да. Роден сум на седми септември. Како погодивте?

КЛОДИЈА: Девица девет. Јас сум рак. Ние не се слагаме. Во ѕвездите за оваа недела ви стои, под работа: ќе постигнете повеќе одошто очекувавте и на приватен и на деловен план. Под љубов: две девојки сонуваат да ве освојат. Ги познавате и сè зависи од вас за која ќе се определите.

ВОЈДАН: Има ли во овој град еден нормален човек?

КЛОДИЈА: Вие сте единствениот. Затоа не ве пуштаме туку така да се одите. Знаете што е јамбол? Јамбол е вид петел што кога кукурика е толку горд што паѓа на грб. *(Пауза)* Чувте што стана со Цибра?

ВОЈДАН: Не. Што?

КЛОДИЈА: Мене не ми се верува. Сигурно лажат.

ВОЈДАН: Што?

КЛОДИЈА: Чудно вие да не сте дознале. *(Пауза)* Ќе чуете.

Влегува тетовирачот. Зад него телохранителот.)

ТЕТОВИРАЧОТ: Добро вечер.

КЛОДИЈА: Стасавте. Сакате нешто за пиење?

ТЕТОВИРАЧОТ: Не пијам кога работам.

КЛОДИЈА: Ова е случајот.

ТЕТОВИРАЧОТ: Мило ми е. Ја сум на располагање. Можеме веднаш да почнеме ако сте готови.

ВОЈДАН: Со што да почнеме?

ТЕТОВИРАЧОТ: Со тетовирањето!

ВОЈДАН: Какво тетовирање?

ТЕТОВИРАЧОТ: Ако сакате, кошулата.

ВОЈДАН: Тука има некое недоразбирање. Какво тетовирање? Не сакам јас да се тетовирам.

ТЕТОВИРАЧОТ: *(Подготвува инструменти.)* Не е тоа ништо страшно. Само сме на лош глас. Сите ние сме тетовирани. Кој со секс, кој со дрога, кој со рокенрол. Тие што мислат дека се чисти, тие се тетовирани под кожа. Нив им е најтешко. Ве молам кошулата!

ТЕЛОХРАНИТЕЛОТ: *(Му ја кине кошулата на Војдан. Останува гол до појас.)*

ВОЈДАН: Што правите со мене? Оставете ме ве молам!

ТЕТОВИРАЧОТ: Не боли тоа. А и да боли. Вие сте маж. Тоа е како комарец кога ве боцка.

ВОЈДАН: Со кое право? Ова е силување! Не ми треба мене татковина на градите! Јас имам друг живот. Не смеете.

ТЕТОВИРАЧОТ: Сега не сакате, но кога ќе завршиме ќе ви биде мило. Ќе бидете горд. Кога ќе одите на плажа, сите ќе гледаат по вас. Кога ќе бидете дедо, ќе ги земете внуците во скут и ќе им ги покажувате градите. Што се пет минути болка во споредба со вечноста?

ВОЈДАН: Што е вечноста во споредба со пет минути болка? *(Тетовирачот почнува.)* Неееее! Боли!

ТЕТОВИРАЧОТ: Нека боли! Треба да боли! И добро е што боли. Немојте, Само да ми паѓате во несвест. Не можам да работам на несвесен објект.

(Отворен простор. Војдан и Стрезо. Стрезо е облечен во сите детали како оној опис на Војдан во шеста сцена.)

ВОЈДАН: Цел живот те замислував вака облечен. Ја потрошив сета стипендија за сè да купам. Сега сум на свое. Добро ти стои.

СТРЕЗО: Ова е подарок?

ВОЈДАН: Од дедо Мраз.

СТРЕЗО: Слушнав бил федер.

ВОЈДАН: Јас сум Војдан. *(Пауза)* Дојден сум од стариот крај. На стипендија. *(Пауза)* Сфаќаш?

СТРЕЗО: Војдан. Од стариот крај. На стипендија. Сфаќам.

ВОЈДАН: Ти значи нешто тоа?

СТРЕЗО: Ми значи?

ВОЈДАН: Што ти значи?

СТРЕЗО: Многу ми значи.

ВОЈДАН: Каде си ти сега?

СТРЕЗО: Дома. Домче. Не можев да издржам во Америка и се вратив.

ВОЈДАН: Ти си во дом за старци или во лудница?

СТРЕЗО: Играме таму безбол. Јас не ги знам правилата и мене не ме играат. Им ги собирам топките. А и тие не се кој знае какви играчи, па само им летаат топките лево-десно. Така што јас најмногу играм.

ВОЈДАН: Зошто си таму?

Размисли и одговори:

- Што му помогнало на Горан Стефановски да стане најплодниот творец во македонската драмска литература?
 - Наведи наслови на две негови ТВ-драми.
 - Која година излезе од печат неговата драма „Јане Задрогаз“?
 - Кои други негови драми донесоа блесок во македонската драмска литература?
 - Кои ликови се носители на дејството во драмата „Диво месо“? Каде и кога се случува дејството во оваа драма?
 - Кој од ликовите во драмата „Јане Задрогаз има улога на раскажувач?
-

Сцена од „Бумеранг“

Извадок од драмата „БУМЕРАНГ“

ТОМЕ АРСОВСКИ

ТОЈ: Добро, добога кога ќе го искористиш ти годишниот одмор!

ТАА: Врабец, зошто викаш?

ТОЈ: Јас воопшто не викам, туку ти кажувам за што сум размислувал. Ти самата ми предложи да ги помириме, зашто ова не води кон ништо.

ТАА: Сите наши обиди пропаднаа, а јас се премислив. Нивната омраза за нас е златен рудник.

ТОЈ: Подобро да ги убиеме, отколку да ги цицаме како пијавици. Татко ти се задуши во кредити, а татко ми ...

ТАА: А што татко ти?

ТОЈ: Ќе одлети в затвор! Ми се чини дека почнал да прави малверзации...

ТАА: Кога му рече да се помири со моите, грмеше и беснееше цела недела. Кога јас му реков на татко ми, тој го извлече својот трофеен револвер и ме предупреди дека, ако уште еднаш му спомнам некое помирување, ќе се убие или себе си, или ќе ме убие мене. Кога му отиде ти ... знаеш што стана.

ТОЈ: Ме пушти, тоа се само балони. И ние не сме поумни. Ти го запусти факултетот, а јас ... не важам за којзнае каков работник.

ТАА: Молчи, те молам, кој праша денеска каков работник си. Еднаш се живее и половината од тоа човек е млад. Ми е жал само за мама ...

ТОЈ: Е, тоа! Мајка ти и мајка ми ... Туку, не е важно, прави си. Ќе им го дадеме тоа дете, па ќе се смират.

ТАА: Ќе го дадеме – кому?

ТОЈ: Како кому? Па на мајка ми!

ТАА: Гледај, те молам, уште си и вообразен? Забораваш дека мајка ми е пообразована од мајка ти и ...

ТОЈ: Змиулче, зошто се лутиш?

ТАА: Затоа што поставуваш глупави прашања.

ТОЈ: Добро, добога, зошто мајка ти подобро се разбира од мајка ми во таа работа? Ве пораснала вас, две момички и мајка ми пораснала тројца синови! Едниот од нив е твој маж!

ТАА: За жал.

ТОЈ: Зошто – за жал?

ТАА: Затоа што мојот маж е воспитан и интелигентен како букова суровица. Мислиш дека сопственото дете ќе им го давам да направат од него шизофреник? Подобро уште утре ќе си побарам адвокат!

ТОЈ: Знаеш ли ти што зборуваш? Знаеш ли ти што е тоа дете? Да се откажеш од мирот и од слободата, да се откажеш од излегувања, од театар, од спиењето.

ТАА: Моето дете ќе го чувам јас. Можеби тоа ќе ги помири и нив.

ТОЈ: А може би ќе нè скара и нас!

ТАА: Нели?

ТОЈ: Најдобрите мајки денеска се бабите. Мајката му доаѓа нешто како добра тетка... Змиулче...

ТАА: И не викај ме веќе со тоа одбивно име! *Седнува, супериорно и студено.* Врабец, сипи ми една чашка од она.

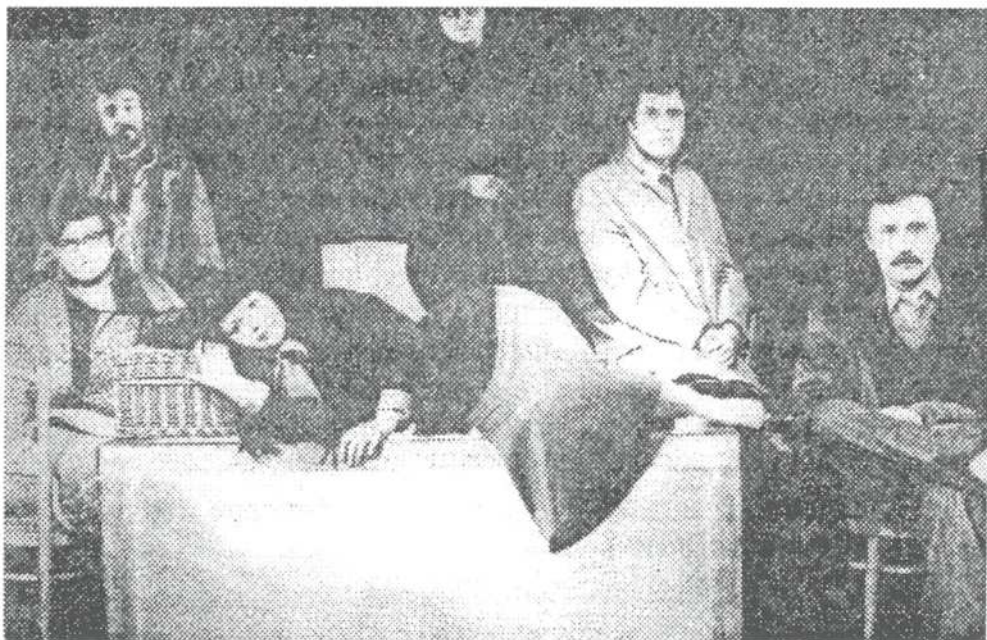
ТОЈ: *(Трчаница ѝ ја исполнува желбата. Потем.)* Прости, не сакав да те изнервирам. *(Пауза.)* Ми е жал, *Пауза, Очајно.* А да знаеш, за будалите никогаш не ми е жал. Што ќе нѝ остане ако сè помират?

Пелени и малограѓански посети. Кај мојата мајка, кај твојата мајка, па кај мојата мајка, па кај твојата мајка! *(Таа не реагира.)* Добро, ќе ги помирам. Добро, добога, ти давам збор дека ќе ги помирам!

ТАА: Ти значи воопшто престана да мислиш на мене. Јас не барав да ги помируваш.

ТОЈ: Добро, добро, ти како што сакаш. Змиулче, кога ќе се породиш?

ТАА: *(Со спонтан насмев.)* Улав си. Мислиш дека тоа е така: притисни копче – излегува наследник!

Сцена од „Живо месо“

ЗБОГАТИ ГИ СВОИТЕ ЗНАЕЊА ЗА СЛЕДНИВЕ АВТОРИ:

1. Петре М. Андреевски

а) Извадок од романот „Пиреј“

б) Роман за човековата истрајност и неискоренливост – Ефтим Клетников

2. Блаже Конески

а) „Тешкото“

„Везилка“

„Болен Дојчин“

б) За пезијата на Блаже Конески – Александар Спасов

Извадок од драмата „ПИРЕЈ“

на ПЕТРЕ М. АНДРЕЕВСКИ

ВЕЛИКА

Ми го донесоа дома. Три дена се префрла в постела. Господ да чува: помодрел во ноктите, во лицето. Ќфосал. Да не ги фрлил во вода ноктите, господе! Косата бела а лицето модро, бакарисано. Сета болест на лицето му е напишана. И очите веќе не му светат. Зајдена му е светлината. Сè е згаснато во него. Треба измет да му правам, а јас не можам. Детето е веќе тргнато, чука на врата. Дупи. Ме вртат болки кај мевот и се одсиваат назад, кај крстот. Што е ова што ми направи човекот? Ама мене ме изеде јанса уште кога тргна кај џандарите. Знаев дека пак ќе го прелажат. Вечерта одам во меана, да видам да не заседнал таму. Го прашувам Доксима Тренчески, а Дуко Вандија ми одговара:

– Тој пие со власта, вели, оти власта пие без пари. Сега им кажува кого да го тепаат утре, вели.

Ништо не му повратив. Се враќам попарена. Надвор врне снег, треба оган да се завали. А дрва нема ни кој да ми набере, ни кој да ми натрупи. Човекот ми е испуштен, разодврзан во снагата. Собирам трес-

ки, корнам од плотот, одградувам од бавчата и запалувам оган. Се греам и го чекам. Еве го, ене го, го нема. Сигурно пак некаде е паднат на патот. А може снегот да го завејал. Вистина студот е лабав, оти снегот е лапавичав, ама и човекот е лабав, поткопан. Не е тој што беше. Да го барам, кај да го барам, вака тешка, ко облак? Може на сред пат да ме стемне да се истурам. И детето да го испуштам, да го фрлам. Никако не сум. Чинам излези на чардак и гледај, гледај надвор, под куќата, ама ништо да ми засенее, да ми се пометне. Небото само си го реди снегот, си шуми, го наклава. Ќе погледнам така во снегот, како се качува крај куќите и на куќите, и пак ќе се вратам дома. А нешто само ми вели: оди жено, барај го стопанот! Зошто ти е дете без татко. Ме штрека една таква намисла и тогаш залајува Чако. Лае, дали лае. Како на дивина. Излегувам и што ќе видам: Мисајле Ковачот му ја зел едната рака на Јона преку рамо и го трга ко везник. Јон се препка, на своите нозе се препка и го завлекува и Мисајлета. И така идат, се нагазуваат низ снегот.

– Што е, море мажу, викам и го фаќам и јас под мишки Јона. Да му помогнам на Мисајлета Ковачот.

– Молчи, вели Мисајле, уште имал дни.

Го легнуваме долу, кај огниште. Кисло е човекот, кијајнца, извадена од топило.

– Клај му ги во ладна вода прстите, вели Мисајле Ковачот, оти ќе го фати подноктица.

Јас носам ладна вода: му ги мрцкам прстите, му ги жулам, му ги тријам и прстите и вратот и ушите. Го тријам и го расобувам, го раслекувам. А Јон само се тресе. Ко прат, ко лист во гора се тресе и му штрекаат вилиците. Не може да се прибере, не може да запре.

– Море, ба му тоа мајче, вели Јон, сè ми се тресе, сè ми се ниша. И душата ми се ниша и снагава ми се ниша, вели.

– Многу си плитко посаден, вели Мисајле Ковачот, затоа сè ти се ниша. На стрмно си посаден, вели Мисајле, се пресмева со Јона мој.

– Чекај ќе ти сварам ошавче, му велеам, зошто цепав сливи, зошто правев сушеница, велеам и одам, барам, клавам да се варат.

– Ами кај го најде, братче Мисајле, велеам, што е ова колнатија?

– На патон, вели Мисајле, легнал кај дабон манастирски. Снегот од една страна го топли, вели, а од другата му ја зема топлината. Си идам јас оздола, вели, на еден жванец му ги стегав колцата, му ги клавав каврани, му ги опточував со шини, со обрачи и со тасои, вели, и

гледам нешто ми се црнее на патот. Црно и бело заедно, вели. Убаја, си велама, каква дивина е она? И малку се уплашив, вели. Чинам пооди и пак поступи се. Подоближи се, па поврати се. Мајката, мечка ли е, волк ли е, вели, знам со снегот и волците слегуваат. Ама волк не лежи и волк не напаѓа на несигурно, вели, ако е лиот ќе мрдне, ќе побегне, си мислам. И ја земам устава меѓу дланките и викам: Убре аааа, убре ааа, викам и гласот ми се враќа од Крастана, над манастирот. Ова не ќе биде волк, си велама, и мечка не ќе биде, си велама, одам, му се приближувам. Викнувам уште еднаш, вели, и гледам снегот се помрднува. Се раскршува снегот и една глава се поткрева.

– Штотуку викаш, ми вели, што ме разбудуваш!?

– Абре ти си, Јоне, го прашувам, абре што си легнал овдека?... Дувот ми го зеде, му велама.

Јон само промрморе нешто, вели Мисајле, се подзаврте, се позавитка во снегот и пак си ја потпре главата да спие.

– Ајде стани, му велама, ќе замрзнеш овдека, ебаго.

– Ела, легни и ти, ми вели Јон, ела малку да поспиеме. После ќе си одиме, ми вели.

– Гледам човекот е пренесен, вели Мисајле, не знае каде е, не знае што зборува. Не можеш да се разбереш, вели, а трагите зад мене снегот ги пополнува, ги зарамнува.

– Ти си многу горе, ми вели Јон, или јас сум многу долу, ми вели, дури го молам, дури се наведнувам да го кренам, вели Мисајле Ковачот.

– Е, господ да ти даде многу здравје, му велама јас на Мисајлета Ковачот оти ова добро нема да ти го заборавам. А и Јон нема да ти го заборава, му велама, оти ти го врати откај мртвите. Ти од сред пат го врати, му велама.

– Не зборувај така, Велико, вели Мисајле, ништо јас не сум направил. Речи дека човекот си имал ангел, вели, оти ако не беше ангелот со него, кој знае дали јас ќе поминев оттука. Туку ај, да си одам, да се преслечам, вели Мисајле, оти и мене студот ми се вовре низ алишта.

– Е ај, со здравје братче Мисајле, му велама и му ги отворам вратите, му светам со кандилото и го испраќам. Снегот само си сее и снежинките, ко пеперужиња се збираат околу кандилото. Пламенчето само црцори и само се поткусува. Јас го зачекувам со дланката, го бранам.

И дојде неделата, црна и пуста, и јас почнав да се превиткувам. Од рани зори почна да ме ора, да ме кине, да ме корне. Ќе се раѓа кутарето. Му дошло времето. Веќе не стои, не можеш да го запреш. И се виткам јас, а се витка и Јон в постела. Премалува човекот. Господи, си мислам, сигурно студот му влегол в коски и не може да му излезе. Сигурно го насланил во жилите, му го подјал коренот, го попарил. Кој знае колку лошо го има удрено студот, си мислам. Може право в срце го има удрено.

Одам кај јатрва ми, Уља, и ѝ кажувам. И дојде жената. И јас одам на плевна, бегам од куката. Се кријам ко мачка, ко кучка. Се кријам и од Јона: да не го гледам кај што се мачи и да не ме гледа тој кај што се мачам. Поарно за обајцата. А не знам што му стана: пак ми бара ракија.

– Дај ми малку да лизнам, вели, белки ќе ме стопли и ќе ми се развидели.

– Не ти давам, му вела, таа ракија до оваа пропаст те доведе и не ти давам. Сакаш лути ми се, сакаш не, му вела.

И Јон, вистина, се налути. Мрмори нешто под носот, нешто неразбирливо, ама јас знам дека е пцуење. Само јас знам дека е тоа. Тој да може и ќе стане да ме натепа, ама не може. Му се приплати студот и му ги одзеде и рацете и нозете. Го скукули ракијата и нема што да ми прави. Не може. Му гасне веќе и свеќата на лицето и така, налутен, го оставам.

Во плевната растурихме малку слама и фрливме едно старо ложниче одозгора. И тука легнав, се расчепатив, со проштение. Студи, ама што ќе правиш: си се нашол. Уља ме напоскри и отиде да топли вода. Оди и се враќа жената. Едно задруго се повраќа, ме погледнува. Јас стенкам, се напињам и пот врне, ко цвик од торба. Топило сум. Нозете ги собирам во мевот, рацете ми малаксуваат, откинати ми се.

– Напни повеќе, вели Уља, а јас претам, ја удирам главата со тилот и Уља не ја гледам. Ги гледам само градите и гледам некои сламки и некои пајаци што слегуваат по сламките. Плетат пајажини над мене, за мене. Потекува и породилната вода и ми се разлива надолу, по ципите, по нозете. А мевот само ме превиткува. Ќе стивнат малку болките и пак ќе се накренаат. Мислам цревата некој ми ги кине, некој коските ми ги кине, некој коските ми ги разглобува.

– Немој да ми се лутиш, вели Уља, многу ми се молеше, вели.
Јас, пак стенкам, напињам и се држам под папокот, како да вадам ножови од него.

– Што ми зборуваш така, ѝ вела на Уља, оти ја слушам, а како да не ја слушам.

– На Јона му дадов ракија, Вели Уља, многу се молеше. Се молеше ко дете, вели и ја разладува водата што ја донесе. Јас напнувам уште еднаш и нешто како да ми се скина, како да ми се одврза од трбушката. Се испразни сета тежина што ме тераше на болвање, што ми ги кинеше џигерите. Уља се наведна и го подзеде златното дете. Му ја соблече кошулката, му го потсече папочето и му го подврза со конче. После го поткрена. Го гледам над мене, ко цут од јаболкница го гледам. Тоа вреска, целото е омрсулавено, искрвавено од кошулицата, ама за мене е од убаво поубаво. Зограф. Само подрипнува, ко џивџан и плаче. Тоа плаче, и јас мислам дека гугутка ми гуга, ми пее.

– Придржи го, така, да го пригледам, ѝ вела на Уља и Уља само го позавиткува и го поткрева над мене. Тоа плаче – ќе излета: го шири и го собира мешето и претка со рачињата. Како да сака нешто да досегне, за нешто да се фати. Уља после ми го зема од пред очи го замива во млака вода. Го забришува од лигите, од сукрвицата, од ирата моја, и: плук, плук, да не те урочам и да не те настинам, слушам како му вели на детето и го поплукува на обравчињата. После си поплукува и под ноктите свои. И го остава, јагнето до мене. Ми го клава на градите и оди. Јас ги отпетлувам предниците, а таа отрчува да му јави на Јона.

По малку време се враќа целата увилена. Ме гледа, ѝ мрда устатата ама збор не пушта, не знае како да ми каже.

– Што е сестрице, ѝ вела на, што ме мериш така со очите?

– Јон, вели Уља, го прости господ Јона, вели и пушта солзи на предници.

– Леле мајко, вела на, како можеше толку да е против мене господ? Еден човек да ми даде, а друг да ми земе, вела на.

– Писание, вели Уља, било пишано: на лева страна да се радуваш, а на десна да плачеш, да тажиш.

– И како напиша господ само за мене така, вела на, и како напиша и скарани да се поделиме со Јона?

Детето само го подава устето и ме трга за боска, ме удира, шлиба.

– Тоа ти е, вели Уља, и плачеме така обете. Се гледаме и плачеме. Солзите ни се среќаваат на лицето од детето.

РОМАН ЗА ЧОВЕКОВАТА ИСТРАЈНОСТ И НЕИСКОРЕНЛИВОСТ

Петре М. Андреевски важи за вонредно сугестивен лиричар, не само во својата поезија, туку и во прозата. Во тој стил таа и беше компонирана низ една асоцијативна мозаичка структура во која се мешаат расказот, записот и чистиот лирски фрагмент. Пред сè раскажувачката техника на авторот претставуваше своевидна стилска алхемија од комбинирани постапки, во која наизменично се менуваат перспективите на перцепцијата, ритамот на сликите и плановите на реалното и иреалното.

Дали, во таа смисла, првиот роман на овој писател претставува извесно изненадување? Неговата композиција е цврста, изрезбана речиси класично, со консенквентно развивање на сижето и ткаење на епска слика на страдањето.

И во „Пиреј“ има лиризам и мозаички решенија, карактеристични за претходната проза на Петре М. Андреевски, но тој сега, пред сè, развива сложена наративна структура на светот и судбината што ги интерпретира.

Со својот прв роман Петре М. Андреевски се надоврзува на основната и сè уште највиталната тематско-мотивска инспиративна линија на нашата проза, на конитнуитетот на нејзиниот забрзан и стаменит раст кој се труди на романот кај нас, како кај другите литератури во светот, да му обезбеди позиција и доминантен литературен жанр.

Таа карактеристична инспиративна линија во чиј континуитет „Пиреј“ не само што инзворендно се вклопува, туку застанува на челната позиција како оствареност, ја содржи во себе, како што вели Гане Тодоровски а по повод „Родна земја“ на Ташко Георгиевски, темата на „македонската опстојба, она чашулевски наречено простум пред невремињата.“¹⁾ Цела низа автори, почнувајќи уште од Прличев со „Сердарот“, а во современата македонска литература од Стале Попов наваму, својата творечка енергија ја сосредоточуваат врз ова глобално тематско поле што претставува централна гравитациска точка на перото на македонскиот писател.

¹⁾ Гоце Тодоровски: „Сказна за суровоста на судбината“, поговор кон романот „Рамна земја“ на Ташко Георгиевски, „Мисла“ 1981.

Македонската опстојба во „Пиреј“ има свој симболички аналогон содржан во насловот на романот. Националниот биос и битие се доведени во врска со тревата пиреј што е неискоренлива: „Племето наше е пиреј – вели Лазар Ночески преку устата на Везилка – и не го ништи ниедна војска. Ама ти колку сакаш кошкај ја, корни ја, куби ја, таа пак не умира. Само малку да се допре до земјата, и пак ќе се фати, ќе оживи, ќе потера. Ништо не ја ништи таа трева.“

Кога е споредено племето наше со пирејот, се мисли на народот, при што е дадено до знаење дека станува збор за феноменот на колективното опстојување. Неговата конкретна временска рамка тука претставува Првата светска војна, а просторната, се разбира, по којзнае кој пат, балканското јаболко на раздорот – Македонија. Ситуацијата е очајна. Исцрпена пред тоа од балканските војни, Македонија и сега мора да го поднесе главниот товар. Самиот податок дека во 1918 година во неа има 1 200 000 стационарни војници, чија исхрана во најголема мерка паѓа на сиромашното македонско население, јасно говори за тоа колку биле мали шансите тоа население да се спаси од погромот на болестите, смртта и исчезнувањето. Македонија тоа време претставува фреско-пали на масовна трагедија од светски размери. Таа е отворена гробница на Французи, Англичани, Германци, Австријци, Срби, Бугари... и на самите Македонци најмногу.²⁾

Во предниот план на оваа катаклизмична фреско-композиција стојат главните ликови на „Пиреј“ Јон и Велика. Тие се маж и жена. На тој начин тоа е роман на индивидуални судбини, при што строгата објективна историска рамка е „разбиена“ на самиот почеток. Писателот, документарниот материјал, за којшто нè известува во белешките на крајот од романот не го користи за реконструкција за војната, туку како што вели самиот на едно друго место, за „следење на нашиот човек во неговото соочување и дружење со смртта“.³⁾ „Пиреј“ е пишуван во стилот на модерниот историски роман, каде фактографското и објективното е во функција на психологијата, имено, ја одредува и ѝ дава димензија на историската перспектива, до мерка кога таа станува трансисториска.

Ужасот, пустошот и поморите на Првата светска војна, од рамниште на главните ликови во овој роман се прикажани интроспективно,

²⁾ Низ конкретни податоци, потпирајќи се на „Историјата на македонскиот народ“, Петре М. Андреевски ја дава објективната слика на македонската голгота од Балканските и Првата светска војна во интервјуто за „Нова Македонија“ од 11-јануари 1981 г.

³⁾ Исто

низ исповеден тон кој ја открива сликата на нивните невидени физички и душевни страдања. Тие самите се јавуваат како наратори и наизменично ја кажуваат сопствената судбина. Но не само сопствената. Јон и Велика се луѓе селани, и бидејќи раскажуваат во прво лице еднина, тие истовремено ги изразуваат и чувствата и душата на народот, неговата трагедија. Преку кажувањата на Јон се прикажани патилата на фронтот каде апсурдот на животот и човековото битисување имаат облик на гротеска, и преку кажувањата на Велика патилата во задни-ната на фронтот, каде болеста и смртта исто така косат немилосрдно.

Дали Јон ќе ја преживее војната, дали Велика ќе ги доварди дечињата, дали народот (пирејот) нема целосно да биде искорнат од луњата на невремето? Тоа се прашањата што лебдат од првата до последната страница на овој роман, поставени на почетокот и развиени жестоко, траурно, за на крајот, кога Велика го раѓа Роден, по сите премрежиња, да бидат доведени до оптимистички одговор во кој триумфира животот. Таквиот витализам на триумф над несреќата и смртта, всушност, се јавува како симболичка поента којашто е карактеристична за македонската проза пошироко, подвлекувајќи ја не само нагонската, биолошката потреба да се преживее индивидуално туку и подлабоката смисла – да се зачува семето што ќе го продолжи утрешниот живот на колективот.

Симбол на обновата и носител на виталната сила во космосот е жената. Како мајка и родилка, таа е способна да застане наспроти сите надвиснати зла и да го изнесе на сопствени плеќи огромниот животен и ирационален товар на судбината. Ликот на Велика во „Пиреј“, имено, се развива во една таква сеопфатна проекција, до митската димензија на пожртвуваноста, љубовта и добрината. Нејзе, во романот, ѝ е даден поголем простор – суштинскиот. И не е тешко да се забележи дека авторовата книжевна идентификација се одвива на планот на тој лик. Ова особено доаѓа до израз и станува отворено, дури и како извесен „технички“ проблем во оваа проза, некаде кон крајот на романот, кога Јон се враќа од фронтот. На сензибилниот читател не му е тешко да забележи дека бруталната метаморфоза на Јон, и покрај начелната суровост што ја поседува неговиот карактер, премногу неочекувана и нагла, да не речеме, до извесен степен е и – изнудена. Бидејќи, да се приспомнеме дека елементарната рамнодушност кон животот што ја покажува тој на фронтот, сепак, напати доста нагласено, е проткаена со тага и копнеж по децата и огништето. За да добие отсуство, т.е. за да ги види нов, тој го изведува дури и својот апсурден подвиг, кога од бугарскиот табор, наместо Бугарин го заробува братот си Мирче, при

што отсуството пропаѓа, а во еден момент, пред велигденските празници, при разделба со Григур Бакалот, спомнувајќи си за дечињата и ќе се расплаче: „И дури се простуваме ми текна дека за ваква средба треба да има и деца. Оти тие најмногу му се радуваат на празникот, најмногу го разубавуваат. И го паметат. И тогаш се сетив на чавчињата мои. Ми падна жал и излегов надвор да се расплачам.“

Јон сè уште не знае дека смртта ги носи неговите чавчиња. Тој од фронтот ѝ пишува и писмо на жена си, кое пристига дури по неговото враќање дома. Но, зошто по враќањето тој се изменува за триста и шеесет степени: станува невозможно суров кон суштеството на кое уште тој му беше останал како утеха, и садистички го малтретирал на очиглед на целото село. Во некоја смисла, по асоцијативни паралели, Јон може да се доведе во врска со дезинтегрираниот „јунак“ на модерната проза кој се јавува како последица на големите потреси по Првата светска војна, кога се губи вербата во било каков идеал и кога исчезнуваат човечките вредности. „Пиреј“ во линијата Јон ја поседува таа нагла дезинтеграција на ликот кој не може да го состави својот распарчен идентитет по шокот, но во другата своја линија – Велика, спротивно на ова, во потполност ја поседува интеграцијата на личноста и карактерот.

Тоа е клучниот проблем, зошто ако сфатиме дека Велика го движи романот и дека е негов епицентар, ќе ја сфатиме и жестоката, сурова трансформација на Јоновият карактер по враќањето од фронтот. Од аспект на оформување на ликот на Велика, во кого е инвестиран најголем дел од емотивната и раскажувачката енергија на писателот, таквата трансформација колку е природна, толку е и изнудена на мотивациски план. Зошто? До Јоновото враќање од фронтот Велика има цикличен тек на страдањата чијашто тензија расте прогресивно. Нејзе за само една година ѝ умираат петте деца, и нејзиниот живот, преточен во роман, е внатрешен монолог, една тажаленка чијашто кулминација е достигната со смртта на петтото дете. Тогаш се „поарчени“ и варијациите на таа тажаленка низ која писателот го ваја и интензивира овој свој лик. Тој интензитет не смее да попусти, а тензијата сега, уште еднаш, е постигната преку крајно суровата трансформација на карактерот на Јон. Тоа станува очигледност којашто може да го поколеба природниот тек на раскажувањето. Но таа очигледност трае кратко. Сепак, интуицијата брзо го води писателот кон крајот на романот, кој се јавува како неопходен, бидејќи ликот на Велика е довршен. Расплетот е речиси секавичен: Јон набргу умира, а таа го раѓа шестото свое дете Роден.

И двата главни лика во романот се релјефно и пластично развиени. На Јон уште во детството суровоста на животот му удира жесток печат на психата. Тука најпрвин е безчувствителноста на татко му Коте, а потоа и натамошните сурови околности: убиството на манастирскиот учител – отецот Висарион пред негови очи и врбувањето да работи за војводата. Потоа доаѓа Првата светска војна која во романот е проекцирана низ катаклизмични слики, до едно иреално ниво. Таа го има загрозено не само човекот, туку и целокупната природа со флората и фауната, онака како што вели на едно место Григур Бакалот: „И козарите и пчеларите се жалат, нема каде да се истераат козите и пчелите. Нема каде да пасат. Сета земја ја зафатија војници, дури и за пчелите нема место. И полето е со војска и планините се со војска.“ Потресни се сцените на борбата што татни по Козјак, Пелистер и на другите места; сцената со ранетото војниче што плаче за вода среде труповите, сцената со силуваната а потем убиена жена, сцената со болницата во Битола којашто е исполнета со живи лешеве што се распаѓаат итн. Во нив мириса на крв и месо и човечкиот живот не вреди ни пет пари.

Што прави и што размислува во таквата ситуација обичниот Македонец чиј репрезент е Јон? Како човек од долните слоеви на народот тој нема строго издиференцирана историска свест, во неговиот просонароден резон за безмислата на војната и страдањето на Македонецот во неа е прецизен:

„Животот е една голема угорница, а уште поголема удовница по која трчам. Цел живот трчаме да го откриеме нејзиниот крај, нејзиниот газер, кај што ќе заврши нашето тркалање. Нашето постојано паѓање. Пред малку само трчавме еден кон друг: и од една страна има наши луѓе и до другата страна има наши луѓе. А и сите луѓе на светот се наши луѓе. А навалуваат еден кон друг. Околу нас само куршуми цифкаат, ама ниеден не ме погаѓа. Среќа ба му ја. „Никогаш не те сака господ“, би рекол Лазар Ночески, или намерно не те остава да се мачиш. А ловецот само чека, чека да се умориме, да се истребиме. Нè чека нас, ги чека и своите. Се тепаат за Трајана, се тепаат преку Трајана и Трајко најмногу си го јаде ќотекот. Ама несреќата ни е заедничка.“

Тоа што ликот-оска во „Пиреј“ е жена не е случајност. Зошто? Затоа што нашата историја нејзе ѝ доделила апсолутно трагична улога. Среди мракобесието на вековите таа секогаш останувала врзана за домот за да ги чува огнот и пепелта во огништето. Мажот имал некој избор. Тој можел, макар и делумно, да учествува во подготвувањето на својот мит или антими, во деликатните историски ситуации

да се одлучува помеѓу херојот и антихеројот. Жената го немала тој избор. Таа раѓала, доела, лулала и пеела заспивалки кои наизменично биле сменувани со тажаленки. Таа жена-мајка и страдалник-херој кај нас ќе ја сретнеме обилно и во лириката и во епиката. Ќе ја видиме и по сидовите на нашите цркви и манастири, но не со естетизирана византиска поза на тагата, ами со вистински крикови што идат од ранетите длабочини на срцето.

Веројатно дека зографите во Македонија и го слушнале тој гласен плач на Мајката (Богородица), кој тука не бил метафизички, туку стварен, крвав и болен. Неговиот лик во кого се споени заедно историската и личната судбина се протега од нерешкото „Оплакување“ до композициите на последните македонски зографи од минатиот век. Иако сликани по повод мртвото чедо, на овие композиции емоционално доминира мајката. Нејзината тажаленка, по линија на историските и судбинските асоцијации е мултиплицирана, како што е мултиплициран и објектот на оплакувањето. Ја гледаме Велика како плаче како Рахела над мртвите чеда во Марковиот манастир – нејзиниот најдобар ликовен адекват.

„Пиреј“ во основа е реалистичен роман, но не во строга класична варијанта на овој поим.

Кога станува збор за светот и стилот на „Пиреј“ треба да подвлечеме една негова голема одлика – сугестивноста и спонтаноста. Пак ќе се повикаме на Борхес кој вели: „Читателот никогаш не треба да ја чувствува писателовата вештина. Кога делото е завршено, треба да делува спонтано, дури и ако е можеби преполно со тајни лукавства и скриена невообразена генијалност“.

Високиот степен на сугестивност и спонтаност во „Пиреј“ се должи на монолошката, **Јас** формата на раскажувањето при што монолозите на главните ликови (особено оној на Велика) течат како отворен и разгранет тек на свеста – и на „инкорпорирањето“ на стилот на народниот раскажувач. Како и во претходната проза и поезија, и тука сретнуваме „едно затскривање на вистинскиот раскажувач зад безимениот раскажувач на народот“. Тука тоа „затскривање“ е убедливо, бидејќи самите јунаци се претставници на народот. Така Јон го инкорпорира простосрдечниот говор на македонскиот селанец, Лазор Ночески сентенцата на народната мудрост, а Велика обредниот говор и тажаленката.

Јазикот во „Пиреј“ е сочен и поетичен. На рамниште на темата и нејзиното транспонирање тој е реалистичен, со тенденција наместа за

прецизен веристички опис. Но, на многу места во описот на деталите, душевните состојби и магиско-ритуалните ситуации тој е фигуративно богат, асоцијативен и поетски експресивен. Всушност, Петре М. Андреевски поседува вонредно изострено јазичко чувство, небаре сетилно, кога зборовите постануваат предмети, а предметите зборови. Тој и самиот вели дека „зборовите треба да се гледаат, да се наслушуваат и така да се доведат на своето вистинско место во реченицата за да ни го откријат целосното значење на својата убавина и на убавината што ја преведуваат до нашите сетила. Да не ѝ бидат баласт на мислата туку нејзин отворен тек“.

Тој отворен тек на зборот во „Пиреј“ е богато разгранет и со една вонредна тактичност го спојува реалното и иреалното, индивидуалното и колективното, националното и универзалното. Во наизглед едноставната и традиционална наративна композиција Петре М. Андреевски создал модерно дело чишто пораки го надминуваат реалниот историски и национален контекст и постануваат општочовечки. Таков е случајот со сите големи дела.

Ефтим Клетников

БЛАЖЕ КОНЕСКИ

ТЕШКОТО

О тешкото! Сурли штом диво ќе писнат,
штом тапан ќе грмне со подземен екот –
во градиве зошто жал лута ме стиска,
во очиве зошто ми навира река
и зошто ми иде да плачам ко дете,
да превијам раце, да прекријам лик –
та гризам јас усни, стегам срце клето,
да не пушти вик.

О тешкото! Старци излегуваат еве,
на чело им мисла, во очи им влага
и првиот чекор по меката трева
е мирен и бавен, со здржана тага.
Но ´рзнува тапан и писок се крева

и молнија светнува во секој глед,
и напред се спушта, се стрелка, се слева
стегнатиот ред.

До старците момци се фаќаат скокум;
не издржа срце – сив сокол во клетка,
не издржа пламен жив потулен в око,
не издржа младост што сака да летне!
Се залула оро! Се заврте земја,
и чиниш се корне стреснатиот век,
и околу трпнат ридиштата темни
и враќаат ек.

И божем се врасло кипнатово оро
со исконска сила за земјава наша
и во него шуми на реките зборот,
и во него рика див ветер и страшен
и во него шепнат узреани житја
и вечерен мирис се разлива тих,
и земјата дише во пролетна ситост
со запален здив.

И душата чиниш, на родот мој мачен
во тешково оро се уткала сета –
век по век што трупал сè попуст и мрачен
од крвава болка, од робија клета,
век по век што нижел од корава мисла
за радосна челада, за слободен свет
од песна за љубов што гине со пискот
ко жерав во лет.

О тешкото! Кога во молк да те гледам,
на очиве магла ми напаѓа сура,
и одеднаш – в бескрај се растега редот
и ридја се губат в пустелија штура –
и еве кај иде од маглата матна
сè сенка до сенка, сè еден до друг –
во бескрајно оро син оди по татка,
по деда си си внук.

Времињата мрачни се нивното поле,
и нивната свирка – на прангите свекот,
а главите им се наведени доле,
и покроце врват – сè чекор по чекор.
О времиња, што ве в мрак родот мој минал,
кој збор ќе ми најде за вашата страв?!
Кој збор ќе ми најде за ужасот зинат
над пустош и крв.

Кој број ќе ми каже на лутите рани,
на плмнати ноќи, на пепелишта пусти,
кој на срце болки ќе изреди збрани,
и на очи солзи и клетви на усти.
О тешкото! Синџир ти беше на робја,
од калеси моми и невести ред,
со врзани раце во плен што ги погнал
насилникот клет.

О тешкото! Синџир ти беше на робја,
дур не стана народ во листена гора,
сè дури со јадот од векови собран
не поведе бујно бунтовничко оро!
Се залула танец низ крвје и оган,
и повик се зачу и грмеж во чад –
те разнесе сегде бунтовната нога
по родниот кат.

О тешкото! Сега по нашите села
во слобода првпат штом оро ќе сретам,
зар чудно е – солза да потече врела,
зар чудно е – жалба јас в срце да сетам?!
Од вековно ропство, мој народе, идеш
но носиш ти в срце дар златен и пој.
Пченицата твоја триж плодна ќе биде,
и животот твој!

ВЕЗИЛКА

1

Везилке, кажи како да се роди
проста и строга македонска песна
од ова срце што со себе води
разговор ноќен во тревога бесна?

– Два конца парај од срцето, драги
едниот црн е, а другиот црвен,
едниот буди морничави таги,
другиот копнеж и светол и стрвен.

Па со нив вези еднолична низа,
песна од копнеж и песна од мака,
ко јас што везам на ленена риза
ракав за бела невестинска рака.

Судбинско нешто се плело за века
од двете нишки, два созвучни збора,
едната буди темница што штрека,
другата буди вкрвавена зора.

2

Везилке крени наведена lika,
погледај в небо во претпладне златно:
се шари таму и чудесно блика
твојата везба на синото платно.

За тебе нема ни вечерен запад,
ти – морно око на трепетна срна.
Две бои таму ти горат и капат
две шарки твои – црвена и црна.

Зар не се плашиш од јаркоста нивна,
и најмил спомен дека ќе ти згасат?

Зошто се губиш, ти строга, ти дивна,
дните ти минат, прокоби се гласат.

– И најмил спомен што в душа ми блесна
се гаси од нив ко цвеќе без боја.
Но ти што ловиш звук на чудна песна
ти си ја кажа судбината своја.

БОЛЕН ДОЈЧИН

Кога бев преполн сила
што придојдува како матна речна глава,
кога се сетив вреден за мојот подвиг,
достоеен за слава,
кога ми закрепна гласот за најдлабок збор,
раката за најтежок меч,
ногата за најверен од –
тогаш се сломив.
Паднав како црешово дрво од премногу род.

Една потсмешлива сенка ми ја издемна трагата,
како змија во гробно камарче се вовлече во
свеста,
смеата ми ја урочи, ми ја зацрни тагата –
да се обирам подозриво, да думам да шестам.
Тогаш се сетив ситен и смешен и долен,
се стопи снагата,
капнаа рацете,
падна мечот,
паднав болен.

Болен лежам до девет години,
што искинав до девет постели
не ги чувствувам веќе своите зглобови,
јас сум расфрлан на тврда ледина
на пеколен пладневен присој,
јас сум раскостен коска од коска

низ моите коски трева поникнало
низ таа трева змии се ведат.
Јас копнеам гроб темен и студен
нема крај без мојот подвиг студен.

Непозната жено единствена на светот,
сестро и мајко, ти што си страдала многу,
ти што си сетила мака до вбигорување,
дојди сестро златна,
збери ги моите мувлосани коски, не грози се,
состави ме,
повиј ме со триста лакти платно,
речи ми тих реч,
исправи ме,
научи пак да одам, мајко,
дај ми в рака меч –
да убијам црна Арапина.
Да умрам.

ЗА ПОЕЗИЈАТА НА БЛАЖЕ КОНЕСКИ

Поетското дело на Блаже Конески, заедно со делата на уште неколкумина наши современи водечки поети, претставува грбник на повоениот растеж на македонската поезија и ги определува нејзините најкарактеристични развојни етапи и творечки одлики. Одделните стихозбирки на Конески се вреднуваат меѓу меѓниците на главните текови од најновото поглавје на македонскиот поетски збор.

Во поемата „Мостот“ и во стихозбирката „Земјата и љубовта“ доминираат колективистичките инспирации, типични за првата повоена фаза на нашата поезија. Во созвучје со општата лирска атмосфера на тоа време, и во обете книги поезија на Конески присутни се реми-нисценциите за ропското минато на македонскиот народ („Тешкото“, „Илинденски мелодии“) и за неодамна одминатите борби за слобода (баладата „Сончевата колона“, „Песната“). Потоа, тие ја изразуваат радоста од победата („Пролетна песна“) и одушевеноста од еланот од обновата и изградбата на земјата („Утро“, поемата „Мостот“). Во овој тематски круг посебно место заземаат песната „Тешкото“ и поемата „Мостот“.

Антологиската и многу популарната песна „Тешкото“ е еден од најимпресивните и најсилните поетски симболи на трагедијата на македонскиот народ во долгата низа на ропските векови и на неговиот непресеклив и страстен копнеж кон слобода, среќа и радост:

„И душата чиниш, на родот мој мачен
во тешково оро се уткала сета –
век по век што трупал сè попуст и мрачен
од крвава болка, од робија клета,
век по век што нижел од корава мисла
за радосна челада, за слободен свет,
од песна – за љубов што гине со пискот
ко жерав во лет.“

Во поемата „Мостот“, се опеваат работните подвизи на младинците полни со ентузијазам во обновата на татковината по победата над непријателот. Оваа поема својот поетски врв го достигнува во потресниот расказ на стариот мајстор за загинатиот син единец во борбата и во татковскиот зарек дека во негов спомен ќе го изгради новиот мост:

„Мајстори, вие имате чеда,
почујте татков зарек и клетва,
младичи, син во вас го гледам,
неговата тврдост в очи ви светка:
Да прегне секи. Треба да се гради
мостот! – Челик тврд нека пишти!
Крв в темел легна. А таква зграда
ни век ја руши, ни бура ја ништи!“

Во „Земјата и љубовта“ со поемата „Средба со Жинзифов“ се открива уште една мошне карактеристична и значајна содржинска насоченост воопшто во целата поезија на Конески од доменот на патриотската инспирација. Нашиот поет постојано ја чувствува судбинската поврзаност на сегашните генерации со светлите ликови од македонското минато и ја истакнува, на начин наполно туѓ на стандардната, реторична патриотска лирика, величината на нивниот животен и творечки подвиг. И токму на овој план можат да се издвојат повеќе ретко успешни поетски текстови во целата лирика на Конески, какви што се веќе посочената „Средба со Жинзифов“, потоа поемата „Ракување“ од стихозбирката „Песни“, двете песни за Григор Прличев од „Везилка“ и

„Девственици“ од второто издание на истата стихозбирка. За односот на поетот кон таа плејада саможртвеници на личната среќа поради среќата на колективот и за смислата на нивниот чин, посебно се речити неколкуте монолози од поемата „Ракување“ којашто ја оживува со богата поетска инвенција последната средба меѓу Рацина и Неделковски, во нокта пред трагичниот крај на авторот на „Молскавици“ и „Пеш по светот“:

„О, треба да сме триж силни по дух,
деца на мало, потиснато племе,
во бурава на светот,
на татковината – што први смисла,
први слободен облик ѝ дадовме,
на поезијата творци
први од срцата што ја извираме.“

Втората стихозбирка на Конески „Песни“ означува широк и акцентиран пробив на поетовата интима во неговата лирика. Но, тоа не доаѓа наеднаш. Уште во претходната збирка ја среќаваме оваа иста тематска врвица и тоа пред сè во песните: „Весела песна“, „Полноќ“, „Охрид“, „Дојран“, но за забележување е дека овде, особено во последните две песни, сè уште личното чувство се пробива во меѓупросторот на интимната и патриотската поезија. Од друга страна, и во „Песни“, а тоа ќе е присутно и во „Везилка“, кругот на лирските инспирации на Конески не останува затворен и еднострано насочен само кон субјективното. Тој круг и понатаму во себе го вклучува поетското од објективната стварност, па во тој ред и патриотската поезија, која сега е збогатена со многу подлабоки содржини и уште поавтентична уметничка експресија. Впрочем, некои од тие примери погоре веќе ги цитиравме, а не треба да ја заборавиме и онаа единствена по својата оригиналност песна за везилката што вечно и истрајно ја ниже „простата и строга македонска песна“:

„– Два конца парај од срцето, драги,
едниот црн е, а другиот црвен,
едниот буди морничави таги,
другиот копнеж и светол и стрвен.“

Стихозбирката „Песни“ и следната книга „Везилка“, како и најновите стихозбирки на Блаже Конески, во својот најголем и доминантен

дел се свртени кон внатрешниот свет на поетот, кој се фиксира полнокрвно, разновидно и со потцртана задлабоченост. Карактеристично е што поетовата внатрешност не се објавува со некаква „оголена“, приватно-интимистичка исповедност. Напротив, таа, и тоа многу често, речиси редовно, зема облик на надворешен, реален предмет од стварноста среде која постоиме и од онаа стварност што е присутна во нашето сознание. Тој предмет ќе е или пејзажот, со флората и фауната во него, или доживувањата на градовите, луѓето и нештата од секојдневието што нè опкружува, или пак насочување на погледот кон изминатоста: кон митските суштества и хероите на народните легенди. Истовремено, во лириката на Конески богато е застапена и поетската сентенција. Токму според овие насочености кон одделните појавности од објективниот свет, кои во случајот се своевидни симболи и индиректни покажи на човековата внатрешност, можеме да ја групираме целата интимна лирика на Блаже Конески во неколку основни мотивски целисти.

Најпрвин да се запреме на таканаречената пејзажна лирика од која во поезијата на Блаже Конески можеме да најдеме навистина многубројни примери и тоа од висока поетска вредност. Таа пејзажна лирика, впрочем, е и еден од најчесто среќаваните облици кај Конески за изразување на неговите емотивни и сознајни доживувања. Можеби меѓу најилустративните реализации во таа смисла спаѓа и песната „Стебло“ од стихозбирката „Везилка“:

„Паднатите лисја ги викаат
тие што уште,
уплашени од неизвесноста на падот,
трепетат на дрвото:
„Дојдете долу да си умреме,
побегнете од ветриштата
во приземна тишина.
Нека остане гол тој јагленосан скелет
да крши црни раце во просторот,
трупот нека му биде корито –
за водите на дождот есенски.
А ние густо ќе го обликуваме,
да не може да го пречекори кругот
на своите жолто-зелени спомени.“

Кон оваа песна може да се додаде долга низа од нови наслови на песни кои се сосема меѓусебно блиски по своите содржински обележја, како и по нивниот третман и решение. Така на пример, да ги споменеме најзначајните: „Рж“, „Пченица“, „Мак“, „Бура“, „Пустина“, „Полноќ“ од „Песни“, „Ружа“, „Галеб“, „Даб“, „Ластовица“, „Јаглен“, песната во проза „Јоргован“ од „Везилка“; „Песна на лозовите во лозјата на Водно“ од најновите стихотворби на Конески.

Овие импресии од пејзажот и случувањето во природата со светот што ја населува се издигнати до едно хуманистичко осмислување. Во нив секогаш најблиско го препознаваме човекот со сите содржини што ги исполнуваат неговите деноноќија, составени од непрекинлив сплет на таги и радости.

Мошне значајна мотивска група во поезијата на Блаже Конески претставуваат оние песни во кои се прелева митското, легендарното со сегашното. Поточно, се брише границата помеѓу нив и се истакнува континуираноста на судбинските, неизменливи и понорни прашања на секоја човечка егзистенција за сите времиња и простори: смислата на постоењето, среќата на индивидуата, љубовта, одушевеноста од победите во животот, разочарувањата што демнат токму по часовите на најголемата радост, неизбежноста на умирањето. Во овие песни лирскиот феномен се ослободува наполно од секаква примеса на таканареченото „разголзување на душата“ и најдлабинските, најсуптилни пластови и треперења на поетовата внатрешност се издигаат до универзално, до едно општоважечко значење за секоја човечка интима. Токму таа универзалност на чувствувањето доведува до тоа да се реализира најблизок резонанс помеѓу тие песни и повеќемината од оние што ќе кореспондираат со нив.

Меѓу нив спаѓаат песните: „Виј“, „Болен Дојчин“, „Марковиот ма-настир“, а посебно се карактеристични во таа смисла „Стерна“ и „Одземање на силата“.

„Стерна“ е израз на човековиот нагонски, страстен порив кон подвиг и победа дури над непобедливото, но едновременно и сомневање во својот краен успех, па и сознание за краткотрајноста на остварениот резултат. Меѓутоа, човекот и покрај тоа го води непрестајно величествена цел да им служи на луѓето, на заедницата, да се бори секогаш за општата среќа. Крали Марко се носи со чудовишната, злокобна стерна, во „трудната ноќ“ бдее буден, ослушувајќи го нејзиното злокобно подземно бучење, секогаш на штрек и со готовност до саможртва да се фати гуша за гуша со таа разурнувачка, уништувачка сила, за да ги спаси луѓето, за да ја зачува радоста на вечниот живот:

„Колку ликував
дека ја задавувам до мртовечко отпуштање,
дека сè послаб иде нејзиниот глас
од подземјето,
како да липа и да моли милост.“

Таа линија на афирмација на човековото постоење и покрај најжестоките удари на животот јасно продолжува и во песната „Одземање на силата“. Макар што смелите и високи полети често се сменуваат со длабоката болка од паѓањата и понижувањата, во вистинскиот, големиот човек живее неугасливо, неуништиво сознание за својата надмоќност во чекорењето низ честакот на страданијата и недобрините и вербата во осмислената цел на постоењето и чинот на творењето:

„Мој Боже,
чади во твоите раце гламната со која ми ги
подгоре крилата,
целата моја сушност се накрева против тебе,
моето срце те проколнува,
не чекам одговор од тебе,
унижен
секавам сепак во мене нешто што те надминува.“

Вистински врвни достигнуања во својот вид во целата македонска поезија се незаборавливите кратки лирски рефлексии што ги среќаваме во обете изданија на „Везилка“, како на пример: „Песните“, „Тајна“, „Врв“, „Смеа“, „Жртва“, „Кафез“, „Урнатица“ и други. Во овие поетски медалјони како да се излеале во најнепосреден и највнушувачки исказ сите суштински сознанија на поетот од богатото и разновидно животно и творечко искуство. Со една крајна мисловна тежа, прецизна довршеност на идејата, синтетичност на кажувањето со бујна метафоричност, овие песнички понорно продираат во нашето сознание и засекогаш остануваат цврсто засечени во него. Да наведеме само еден пример:

„Неук си мислев:
па тие така
случајно се јавуваат.
А сега назад погледувам,
гледам –
па тие ме обврзуваат!“

(„Песните“)

По подолга пауза (од скоро деценија и пол) е обелоденета четвртата стихозбирка на Конески – „Записи“.

Овој поет уште еднаш докажа дека неговата песна се огласува само во тој случај, кога „не се може без неа“, кога таа е неодложна потреба, кога се има да се соопшти ново доживување и сознание.

Конески не ја „произведува“ поезијата, макар терминов да го сфатиме и во најпозитивна смисла. Таа се пишува (тоа е категорички јасно) со „катарзична“ намена, цел.

Зад непретенциозниот наслов, во „Записи“ се открива мошне разновиден, сложен и длабок внатрешен свет на човек во период на животна и уметничка кулминација.

„Записи“ се секако најхомогената поетска книга на Конески. Тие исцело се свртени кон интимитетот. Преку нанизот од секојдневни појави, настани, видувања се „дешифрира“, разгранува, објаснува тоталитетот на еден човек, на едно живеење. Денешниот настан, доживување, се споредуваат, се поставуваат во контекст и на минатото, и на сегашноста, и на иднината. Поетот евоцира, поетот го опсервира моментниот тек, поетот претчувствува. Песната е проштевање со многу драги личности и нешта, со многу свои, сопствени радости; песната е сознание за жестоката неминовност на минливоста; песната е тивко, но срдечно одушевување дека и по тоа животот продолжува. Знаците што го обележуваат продолжувањето добиваат значење на осмислување, на оправдување, на резон за постоење, за изминатиот пат.

Сè почнува токму со тоа продолжување, со новото раѓање, со детството:

„Јас сум како подземна река
под белиот варовник на дните,
изворот ми е –
далечна детска ноќ.“

(„Сонот“)

„Сè се завршува токму со тоа продолжување:
Седум години тече моето бистро поточе
и расте –
а јас, патник што толку долго чекори,
сè покрај него,
нема што да зборувам,
го слушам занесен неговиот глас.“

(„Разговор со детенце“)

Во „Записи“ е собрана една мала ризница од мошне суптилни, чудесни поетски ткаења: „Пред годишнината на татковата смрт“, „Струмиче“, „Одисеј“, „Пеперуга“, „Кобење“, „Студ“, „Круша дивјачка“.

Последната стихозбирка на Конески – „Стари и нови песни“ – содржи три циклуси во кои се објавени најновите негови поетски остварувања. Првите два циклуса: „Меѓу дрвјата“ и „Игралити песни“ главно се во духот на основната интонација на „Записи“. Третиот циклус „Проложни житија“ се издвојува со тоа што омеѓува еден иновантен мотивски круг кај Конески – барање на сопственото потекло во претците кои се луѓе од вистинските народни пазуви. И приодот на поетот е исто така вонредно едноставен, непосреден, „народски“, во рамките на фолклорниот исказ. Четвртиот циклус „Марко Крале“ со песните „Кале“ и „Песјо Брдце“ конечно ја оформува групата песни, посветени на овој легендарен јунак, меѓу кои од претходните стихозбирки ни се познати антологиските песни: „Одземање на силата“ и „Стерна“, како и песната „Марковиот манастир“.

Определувајќи ги основните карактеристики на поезијата на Блаже Конески, посебно треба да се истакне дека една од нејзините првенствени и најспецифични бележитости е силно акцентираното настојување да се доведат емоционалните и интелектуалните инспирации во изразито складен сооднос, во нивно интензивно заемно дополнување и прелевање. Таа хармоничност придонесува, при тоа, во голем степен, да се добие навистина еден конечно целосен впечаток од оваа лирика, која секогаш возбудливо нè изненадува со своите автентични, инвентивни и нови поетски откривања и осмислувања.

Во лириката на Блаже Конески поетските содржини се соопштуваат едноставно, непосредно, често преку слики конкретизирани до предметеност. Во својата изразита аверзија кон плитката и конвенционална украсеност, овој поетски ракопис не само што не ја осиромашува сликовитоста на изразот, ами напротив – дејствува токму современо, модерно, пробивајќи во сè понови експресивни предели, спротивставувајќи му се на традиционалистичкото разбирање за образноста на поетскиот збор. Зад „неукрасените“ зборови скриена е длабока мисловност која цврсто ја организира внатрешната кохезија на сликата. Истовремено, под надворешната едноставност на сликата импресивно се чувствува и сугерира една рафинирана сензибилност. Исто така, поетскиот израз на Конески е пример на ретко убава игра на богато разгранување на асоцијациите што нè пренесуваат во еден навистина оригинален свет на лириката.

Александар Спасов

А

Афирмација – уверување, потврдување

Б

Бит – обележје на еден народ, фолклор

Битие – постоење, живот, суштина

В

Визија – навестување на она што ќе се случи во иднина

Верски стеги – верски сфаќања, предрасуди кои го држат во покорност човекот, му ги одземаат правата на слободно однесување

Вруток – извор, врело

Визуелни – претстави добиени преку сетилата за вид

Вокација – занимање, определена струка, стремеж кон некое занимање

Г

Гатари – вражалци, гаталци кои претскажуваат нечија судбина

Д

Доминација – владеење, надмоќ

Диво месо – изросток, тумор

Е

Естетика – наука за убавото

Егзистенција – живеење, живот

Емоционалност – чувствителност, возбуда

Елегија – песна во која поетот ги искажува своите чувства, посебно тивка тага и болка поради нешто изгубено, минливо

Експлоатација – искористување на туѓа работна сила

Ж

Жанр – литературно теоретски поим кој се употребува при класификација на литературните (уметничките) текстови

И

Идентитет – целосна еднаквост, изедначување: збир на особини што ја карактеризираат една личност или еден предмет.

Индивидуален – личен, субјективен

Интелектуалец – образован човек

Илегална работа – тајна работа

Имагинарен – нешто замислено, нестварно, нереално

Истуши – се смири, се опушти

Интерпретатор – толкувач, претставувач

Интима – внатрешен, душевен живот на човекот, скриена мисла или желба

Илузија – нешто што постои само во фантазијата, замислено кое реално не постои

К

Креација – формирање, обликување

Култ – големо почитување, обожавање на некоја вредност

Комуникација – соработка

Коментар – мислење

Л

Легенда – измислена приказна за животот на светците.

Лузни – бразди, белези од повреда

М

Метафора – збор со преносно значење по асоцијативен пат

Метрика – наука за стиховите

Меланхолично – тажно, чувствително, потиштено

Митологија – верување во богови и херои со натприродна сила

Морал – исправност, честитост, ченост, добродетелство

Мистично – таинствено

Н

Носталгија – тага за роден крај, за татковина, за нешто мило и сакано

Налик – слично

П

Прогресивна – напредна

Поетика – наука за поезијата, теорија на литературата

Публицистика – весник во кој се објавуваат текстови со актуелни теми кои влијаат врз јавното мислење.

Протагонисти – актери, личности во дело

Прогресивни идеи – напредни идеи

Преграб – она што може да се опфати со раце, со очи

Плитарско – градба од непечена тула

Поинаков – на друг начин

Проникнато во минатото – да навлезе длабоко во минатото, да се врати назад

Р

Разгеле – случајно

С

Совршенство – беспрекорно, без мани, совршено

У

Универзум – вселена

СОДРЖИНА

ВОВЕД	3
ЈАЗИК	5
СТИЛИСТИКА	7
ВИДОВИ СТИЛОВИ	9
Научен стил	9
Административен стил	12
Публицистички стил	15
Уметничко–литературен стил	17
Разговорен стил	19
ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈА	20
Западно македонско наречје	22
Југоисточно македонско наречје	23
Северно македонско наречје	25
ЛЕКСИКОГРАФИЈА	29
Речник	31
Правопис и правоговор	35
Правопис на македонскиот литературен (стандарден) јазик	36
ФРАЗЕОЛОГИЈА	38
ОНОМАСТИКА	40
ЛИТЕРАТУРА	43
ПРЕГЛЕД НА ЖАНРОВИТЕ	45
МАКЕДОНСКИОТ РОМАН	49
Ѓорѓи Абаџиев	51
Димитар Солев	59
Петре М. Андреевски	65
Живко Чинго	69
ЛИРСКИТЕ ФОРМИ ВО МАКЕДОНСКАТА ЛИРИКА	74
Блаже Конески	76
Ацо Шопов	82
Матеја Матевски	87
Гане Тодоровски	91

Анте Поповски	95
Лириката на Петре М. Андреевски	99
Јован Котески	102
Радован Павловски	105
Богомил Ѓузел	108
Влада Урошевиќ	111
Михаил Ренцов	113
МАКЕДОНСКА ДРАМСКА ЛИТЕРАТУРА	117
Извадок од драмата „ДИВО МЕСО“	
– Горан Стефановски	119
Извадок од драмата „ТЕТОВИРАНИ ДУШИ“	
– Горан Стефановски	125
Извадок од драмата „БУМЕРАНГ“ – Томе Арсовски	128
ЗБОГАТИ ГИ СВОИТЕ ЗНАЕЊА	
ЗА СЛЕДНИВЕ АВТОРИ:	130
Извадок од драмата „ПИРЕЈ“	
на Петре М. Андреевски – „ВЕЛИКА“	130
Роман за човековата истрајност	
и неискоренливост – Ефтим Клетников	135
Блаже Конески – „ТЕШКОТО“	141
„ВЕЗИЛКА“	144
„БОЛЕН ДОЈЧИН“	145
За поезијата на Блаже Конески – Александар Спасов	146
АЗБУЧНИК	154

CIP - Каталогизација во публикација
Народна и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“,
Скопје

811.163.3(075.3)

ПЕТРУШЕВСКА, Милица
Македонски јазик : за учениците од другите заедници во
реформираното гимназиско образование : за IV година /
Милица Петрушевска, Братица Котевска, Агим Морина. – Скопје :
Македонска искра, 2004. – 159 стр. ; 24 см. – (Едиција: Учебници)

ISBN 9989-157-12-X

1. Котевска, Братица 2. Морина, Агим

COBISS.MK-ID 58207498

Издавач „**МАКЕДОНСКА ИСКРА**“ – Скопје

Ул. „Божидар Аџија“ бр. 7 – Скопје
Тел. ++02-2-777-368 тел./фах++02 3-136-318

МИЛИЦА ПЕТРУШЕВСКА БРАТИЦА КОТЕВСКА
АГИМ МОРИНА

МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК
ЗА УЧЕНИЦИТЕ ОД ДРУГИТЕ ЗАЕДНИЦИ
ВО РЕФОРМИРАНОТО ГИМНАЗИСКО ОБРАЗОВАНИЕ
ЗА IV ГОДИНА

ГЛАВЕН И ОДГОВОРЕН УРЕДНИК:

Славе Николовски – Катин

*

ЗА ИЗДАВАЧОТ:

Сунчица Змејкоска

*

УРЕДНИЦИ:

Снежана Велкова

Сузана Цветковиќ

Александар Николовски

*

ЛЕКТУРА И КОРЕКТУРА:

Елена Тошева

*

ГРАФИЧКО ОБЛИКУВАЊЕ И
КОМПЈУТЕРСКА ОБРАБОТКА:

Даниела Панчевска

*

ФОТОЛИТИ:

„МАГНАСКЕН“ – Скопје

*

ПЕЧАТ

„ЦВЕТКОВИЌ“ – Куманово

Тираж: 3 000 примероци

